

GEMEENTE STAPHORST

EEN ARCHEOLOGISCHE INVENTARISATIE, VERWACHTINGS- EN BELEIDSADVIESKAART

BAAC rapport V-08.0486

februari 2011

GEMEENTE STAPHORST**EEN ARCHEOLOGISCHE INVENTARISATIE,
VERWACHTINGS- EN BELEIDSADVIESKAART**

BAAC rapport V-08.0486

februari 2011

Status

Definitief, vastgesteld

Auteur(s)

ir. E.H. Boshoven
dr.ir. L.A. Tebbens
drs. A. Buesink
H.M.M. Geerts
drs. M. Tump
J.M.J. Willems

Colofon

ISSN: 1873-9350

Auteurs: ir. E.H. Boshoven
dr. ir. L.A. Tebbens
drs. A. Buesink
B. Geerts
drs. M. Tump
drs. J.M.J. Willems

Redactie: dr. ir. L.A. Tebbens
drs. P.F.J. Franzen

Cartografie: ir. E.H. Boshoven
ing. M. van Willigen

Copyright: Gemeente Staphorst / BAAC bv, Deventer

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Staphorst en/of BAAC bv te Deventer.

BAAC bv

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Administratieve gegevens

Onderzoekgegevens:

Type onderzoek	: Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart
Onderzoeksgebied	: Gemeente Staphorst
Oppervlakte	: 13575 ha
Datum opdracht	: 29 april 2009
Uitvoerder	: BAAC bv, Deventer
Projectleider	: ir. E.H. Boshoven e.boshoven@baac.nl
Auteurs	: ir. E.H. Boshoven dr.ir. L.A. Tebbens drs. A. Buesink B. Geerts drs. M. Tump drs. J.M.J. Willems
BAAC-rapport	: V-08.0486
Beheer documentatie	: BAAC bv te Deventer
Opdrachtgever	: Gemeente Staphorst Dhr. R. Stegeman Postbus 2 7950 AA Staphorst
Status rapport:	: Definitieve versie, vastgesteld 25-1-2011

Voorwoord

De archeologische verwachtingskaart en het toelichtende rapport voor de gemeente Staphorst zijn tot stand gekomen op basis van feiten, in de wetenschap gangbare theorieën en interpretaties. Voor de verwachtingskaart en in het rapport hanteert BAAC bij de indeling van archeologische perioden en bij de datering van vindplaatsen het in de wetenschap gangbare uitgangspunt van een miljarden jaren oude Aarde, gebaseerd op radiometrische dateringen van gesteenten.

Als Raad van Staphorst zijn we ons bewust dat dit uitgangspunt door een groot deel van de inwoners van de gemeente op grond van het Bijbelse gegeven van een betrekkelijk jonge, geschapen aarde, afgewezen wordt.

De Raad wil beide standpunten respecteren. Dat betekent dat goedkeuring van deze nota door de Raad niet uitgelegd mag worden als een expliciete en unanieme keuze voor of instemming met één van bovenstaande uitgangspunten. De datering wordt door ons voor kennisgeving aangenomen.

Met inachtneming van het bovenstaande, achten wij deze nota bruikbaar voor het doel waartoe ze opgesteld is: de bescherming van het bodemarchief dat zich binnen de grenzen van deze gemeente bevindt. Als zodanig is ze door ons vastgesteld.

De Raad der Gemeente Staphorst

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens	1
Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Doelstelling	9
1.3 Ligging van het gebied	9
1.4 Leeswijzer	10
2 Onderzoeksopzet	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Landschappelijke inventarisatie	11
2.3 Archeologische inventarisatie	12
2.4 Veldinspectie	12
2.5 De archeolandschappelijke eenhedenkaart	12
2.6 De archeologische verwachtingskaart	13
2.7 De archeologische beleidsadvieskaart	13
3 Landschappelijke ontwikkeling	15
3.1 Algemeen	15
3.2 Geologische en geomorfologische ontwikkeling	15
3.2.1 Pleistoceen	15
3.2.2 Holoceen	18
3.2.3 Het huidige landschap	20
3.3 Landschap, bodem en de relatie met de archeologie	21
3.3.1 Inleiding	21
3.3.2 Zandgronden	21
3.3.3 Veengronden	23
4 Bewonings- en ontginningsgeschiedenis	27
4.1 Paleolithicum	27
4.2 Mesolithicum	28
4.3 Neolithicum	30
4.4 Bronstijd	30
4.5 IJzertijd	33
4.6 Romeinse tijd	33
4.7 Vroege middeleeuwen	33
4.8 Historische ontwikkeling (late middeleeuwen – nieuwe tijd)	35
4.8.1 Inleiding	35
4.8.2 Nederzettingen	35
4.8.3 Overige bebouwing	41
4.8.4 Archeologische vondstlocaties	42
4.8.5 Bodemverstoringen	43

5	De archeologische verwachtingskaart	47
5.1	Inleiding	47
5.2	Analyse van bekende archeologische waarden	47
5.3	Archeologisch verwachtingsmodel	51
5.4	Kaartopbouw	52
5.5	Beperkingen	54
6	Beleidskader	57
6.1	Verdrag van Valletta en wetwijzigingen	57
	6.1.1 Algemeen	57
	6.1.2 De Monumentenwet 1988 en WAMZ	57
6.2	Archeologie en ruimtelijke ordening	58
6.3	Gemeentelijk archeologiebeleid	59
6.4	Beleidsadviezen	59
	6.4.1 Inleiding	59
	6.4.2 Archeologische rijksmonumenten	60
	6.4.3 AMK-terreinen	61
	6.4.4 Gemeentelijke archeologische monumenten	61
	6.4.5 Zones met een hoge archeologische verwachting voor laat paleolithicum en mesolithicum (steentijd)	62
	6.4.6 Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden neolithicum tot middeleeuwen	63
	6.4.7 Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden late middeleeuwen en nieuwe tijd	64
	6.4.8 Zones met een middelhoge archeologische verwachting	65
	6.4.9 Zones met een lage archeologische verwachting	65
	6.4.10 Verstoorde gebieden	66
	6.4.11 Toevalsvondsten	67
6.5	Het archeologische traject	67
7	Aanbevelingen	77
	Geraadpleegde literatuur en kaarten	79

Bijlagen

Bijlage 1 – overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 2 – hoogtekaart met bodemverstoringen

Bijlage 3 – verklarende woordenlijst

Bijlage 4 – catalogus

a – catalogus waarnemingen

b – catalogus onderzoeksmeldingen

Bijlage 5 – archeolandschappelijke eenhedenkaart

Bijlage 6 – archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Staphorst heeft BAAC bv voor het gehele grondgebied van de gemeente een archeologische inventarisatie uitgevoerd en vervolgens een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart opgesteld. Op de verwachtingskaart staan naast de reeds bekende archeologische waarden ook de te verwachte archeologische waarden in de vorm van zones met een bepaalde trefkans. Hiermee wordt een beeld verkregen waar archeologische sporen en vondsten in de bodem aanwezig kunnen zijn. Door aan de verwachtingskaart beleidsadviezen te koppelen ontstaat een kaart die gebruikt zal worden om een archeologisch beleid te kunnen voeren.

De archeologische verwachtingszones in de gemeente zijn bepaald door een koppeling te maken tussen de landschapskenmerken en de bekende archeologische waarden om vervolgens elke archeolandschappelijke eenheid om te zetten in een archeologische verwachting. De aanwezigheid van een bepaald landschapstype zegt immers veel over de oorspronkelijke hoogteligging, ontwatering en bodemvruchtbaarheid; de drie factoren die bij de locatiekeuze van nederzettingen en akkers in het verleden een belangrijke rol speelden.

De bekende archeologische en historische waarden zijn op de verwachtingskaart opgenomen, omdat in de directe omgeving ervan archeologische resten in de bodem aanwezig kunnen zijn. In de tabellen in de bijlagen is daartoe tevens aangegeven hoe nauwkeurig de ligging van de waarden kon worden bepaald. De informatie over de op de verwachtingskaart opgenomen bodemverstoringen is afkomstig van de provincie en van de gedetailleerde bodemkaarten. Daarnaast zijn ontgrondingen te herkennen uit de sterke reliëfverschillen op de gedetailleerde hoogtekaart van de gemeente. Omdat slechts sporadisch bekend is tot op welke diepte de bodem is verstoord, is alleen het type verstoring op de verwachtingskaart opgenomen. Zonder vervolgonderzoek is niet uit te sluiten dat er ter hoogte van de gesignaleerde bodemverstoringen nog onverstoorde archeologische resten in de bodem aanwezig kunnen zijn. Aan de verwachtingszones is vervolgens een beleidsadvies gekoppeld, resulterend in een archeologische beleidsadvieskaart.

De archeologische beleidsadvieskaart kan als instrument worden gebruikt om bij de keuze van toekomstige bouwlocaties de archeologie zoveel mogelijk te ontzien. In een oogopslag is zichtbaar waar de kans het hoogst is archeologische resten in de bodem aan te kunnen treffen. Verder kan worden bepaald in welke gebieden archeologisch onderzoek dient plaats te vinden voor de aanvraag van vergunningen die kunnen leiden tot verstoring van de bodem. Tot slot wordt kort ingegaan op de onderliggende wetgeving en het stappenplan en de kwaliteitseisen voor de uitvoering van archeologisch onderzoek.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van de gemeente Staphorst heeft BAAC bv een archeologische inventarisatie uitgevoerd, waarna een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente is opgesteld. Aanleiding is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg. Deze wet, die op 1 september 2007 van kracht is geworden, geeft aan dat de gemeente inzicht dient te hebben in de (te verwachten) archeologische waarden binnen haar grondgebied. Tevens is het voor de gemeente gewenst om bij geplande bodemingrepen en wijzigingen in bestemmingsplannen de archeologie al in een vroeg stadium bij de planvorming te kunnen betrekken. Hiertoe is het vervaardigen van een gemeentelijk archeologiebeleid essentieel.

1.2 Doelstelling

Het doel van onderhavig onderzoek is inzicht te krijgen in de aanwezige archeologische waarden én in de kans dat archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn binnen de gemeentegrenzen van Staphorst om zo te kunnen komen tot een goed onderbouwd gemeentelijk archeologiebeleid.

Waar van toepassing is het onderzoek uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1¹.

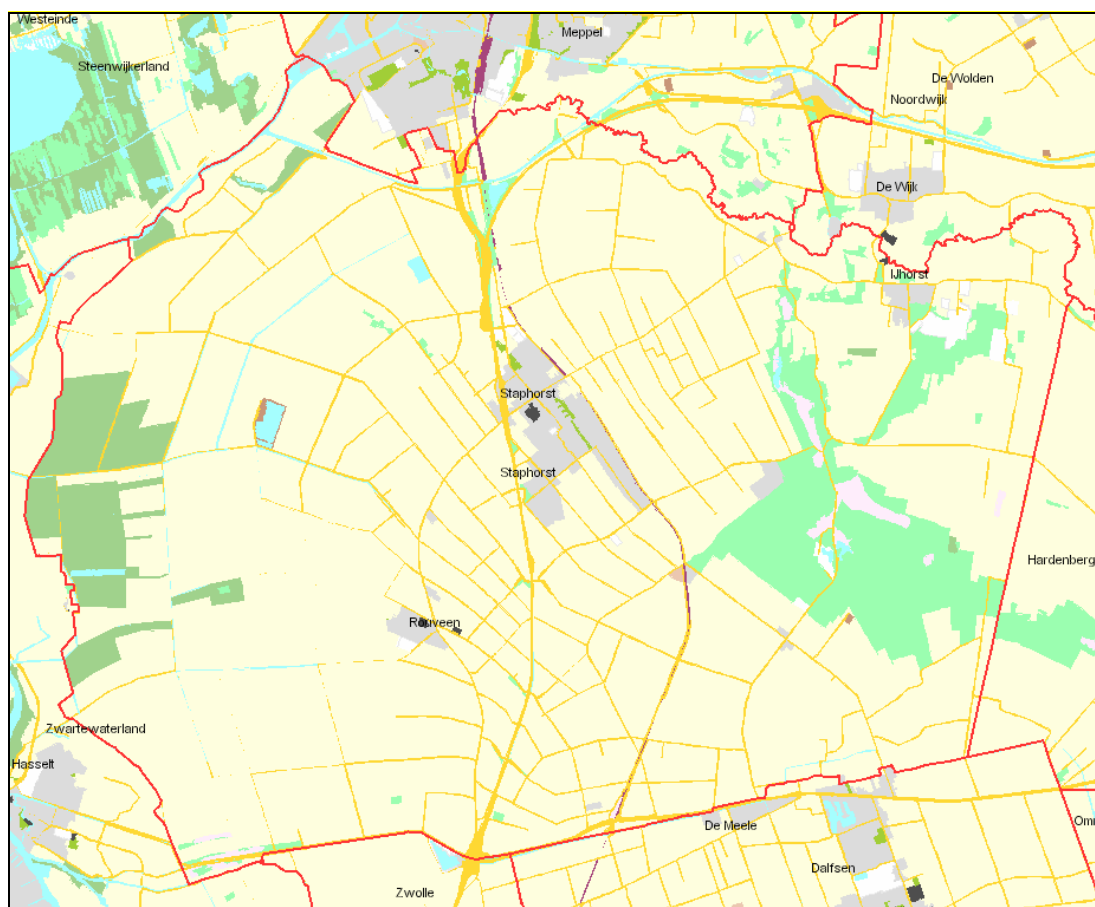
1.3 Ligging van het gebied

Het onderzoeksgebied betreft het gehele grondgebied van de gemeente Staphorst en beslaat een oppervlak van circa 13.575 ha. De gemeente grenst aan de gemeenten Steenwijkerland, Meppel, De Wolden, Hardenberg, Dalfsen, Zwolle en Zwartewaterland. De gemeenten Steenwijkerland, Zwartewaterland en Zwolle beschikken reeds over een gemeentelijke archeologische verwachtingskaart.

De grootste kernen binnen de gemeente zijn Staphorst en Rouveen. Daarnaast zijn twee kleinere kernen aanwezig, te weten IJhorst en Punthorst. In figuur 1.1 is het gemeentelijk grondgebied weergegeven, inclusief de ligging van de verschillende kernen.

De gemeente ligt op de grens van drie verschillende archeoregio's, te weten het Fries veengebied, het Drents zandgebied en het Overijssels-Gelders zandgebied. In de archeoregio's het Drents zandgebied en het Overijssels-Gelders zandgebied is het landschappelijke reliëf vooral is bepaald in de laatste ijstijd toen dekzand werd opgewaaid en het vroeg Holoceen toen de beekdalen ontstonden. Dit deel kent een lange bewoningsgeschiedenis. Vanaf de vroege Middeleeuwen is het landschap verregaand in cultuur gebracht, waarbij op de hogere delen esdekken werden gevormd die vaak als een beschermende bodemlaag de archeologische resten uit de prehistorie afdekken. Deze lange invloed van de mens op het landschap is daarnaast zichtbaar in de oude wegenstructuren en karakteristieke percelering (kleine percelen).

¹ SIKB 2007

Figuur 1.1 Het grondgebied van de gemeente Staphorst, inclusief alle kernen en veelvoorkomende toponiemen.

Het deel van het landschap dat in het Fries veengebied ligt, is echter in het Holoceen afgedekt met een tot meters dik pakket veen. Dit in het westelijke deel van de gemeente gelegen veengebied behoort tot het jonge ontginningslandschap, omdat het voor het overgrote deel pas vanaf de negentiende eeuw grootschalig is ontgonnen. Dit heeft geresulteerd in rechte wegen, sloten en langgerekte, smalle percelen (strokenverkeveling).

1.4 Leeswijzer

In onderliggende rapportage staan de resultaten van het onderzoek beschreven. Na dit inleidende hoofdstuk is een hoofdstuk gewijd aan de onderzoeksopzet. Vervolgens wordt ingegaan op de inhoudelijke achtergrond van de landschappelijke ontwikkeling van het gebied (hoofdstuk 3), de bewoningsgeschiedenis (hoofdstuk 4), het verwachtingsmodel in hoofdstuk 5 en het beleidskader in hoofdstuk 6. Ten slotte is er een lijst met de geraadpleegde bronnen zoals literatuur, kaartmateriaal en websites.

2 Onderzoeksopzet

2.1 Inleiding

Om tot een gemeentelijke archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart te komen is het onderzoek opgesplitst in een aantal fasen.

In de eerste fase is de landschappelijke opbouw geïnterpreteerd. Gelijktijdig met de landschappelijke inventarisatie zijn de bekende archeologische waarden geïnterpreteerd (fase 2). Hierbij is gekeken naar de huidige kennis en kennislacunes van de verschillende archeologische perioden en de relatie met de grotere (archeo-) regio. Op basis van deze inventariserende fasen is een archeolandschappelijke eenhedenkaart vervaardigd. Vervolgens heeft een veldinspectie plaatsgevonden (fase 3).

Op basis van de huidige kennis over de relatie tussen archeologische waarden en de ligging ervan in het landschap, is vervolgens een archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart opgesteld (respectievelijk fase 4 en 5). In de navolgende paragrafen wordt per fase een uitgebreide beschrijving van de werkwijze weergegeven.

2.2 Landschappelijke inventarisatie

In fase 1 is de ontwikkeling van het landschap door de tijd heen geanalyseerd. Immers, tot aan de Middeleeuwen was het nederzettingsspatroon en het landgebruik in de omgeving voor een belangrijk deel gekoppeld aan de landschappelijke omstandigheden.

Het landschap is geanalyseerd door gegevens van de bodemkaart², geomorfologische kaart³ en het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) te combineren. Verder is gebruik gemaakt van gedetailleerde bodemkaarten van het gebied⁴.

Voor gebieden die ten tijde van de bodemkartering bebouwd waren, zijn sommige bodemgegevens niet voorhanden. Voor deze zones zijn de gegevens geëxtrapoleerd en zo nodig aangevuld op basis van historische kaarten en het hoogtemodel.

Bij de inventarisatie van mogelijke bodemverstoringen binnen de gemeente is gebruik gemaakt van een drietal bronnen.

- ontgrondingsvergunningen: De locaties met ontgrondingen zijn gebaseerd op verleende ontgrondingsvergunningen van de provincie Overijssel. Bij de ontgrondingsvergunningen is echter geen informatie voorhanden of de ontgraving ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden of over de diepte van ontgraving. Een ontgrondingsvergunning wordt veelal aangevraagd in het kader van grootschalige ontzandingen, maar ook bij het diepploegen van landbouwpercelen;
- bodemkaart / geomorfologische kaart: Op de diverse kaarten staan diverse soorten bodemverstoringen aangegeven. Zo is aangegeven in welke gebieden het zand is afgegraven ten behoeve van de turfwinning en welke percelen vergraven zijn bij de ruilverkavelingen;
- Actueel Hoogtebestand Nederland: Op het AHN zijn percelen met onnatuurlijke lineaire of rechthoekige structuren zichtbaar die lager liggen dan omringende

² DLO-Staring 1994

³ Alterra 2009

⁴ Stiboka 1973; Stiboka 1985

percelen. Dit betekent dat de bodem in dergelijke percelen afgegraven of geëgaliseerd is.

2.3 Archeologische inventarisatie

Op basis van de bekende gegevens is een overzicht gemaakt van bekende archeologische vindplaatsen en vondstmeldingen. Hiervoor zijn diverse bronnen geraadpleegd, waaronder het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de RCE en gegevens uit de literatuur. Tevens is er contact geweest met lokale amateurarcheologen verenigd in de Archeologische Werkgroep Nederland (AWN). Aan de contactpersoon (dhr. F. Spijk) is een topografische kaart opgestuurd met het verzoek de bekende archeologische gegevens aan te vullen. De aangeleverde gegevens zijn verwerkt in het rapport en op de kaarten. De AWN is de mogelijkheid geboden commentaar te leveren op het conceptrapport en het kaartmateriaal. Op basis van historische bronnen en historisch kaartmateriaal zijn de verwachte archeologische vindplaatsen geïnventariseerd. Hierbij gaat het om prehistorische tot middeleeuwse bewoningsporen en verder om laat- en post-middeleeuwse elementen en gebouwen. Hieronder vallen ook eventuele oude dorpskernen in het buitengebied, oude hoeven en erven, waterstaatkundige werken, kloosters, sluis- of damcomplexen, versterkte huizen, et cetera. Oude kaarten en rapporten die gebruikt zijn:

- de oudste kadastrale kaarten ('kadastrale minuten') uit de periode 1817-1832;
- oude topografische kaarten (voor zover beschikbaar en relevant);
- Bonnekaarten uit de periode 1860-1940;
- archeologische rapporten van BAAC en andere bedrijven.

2.4 Veldinspectie

Na vervaardiging van de archeolandschappelijke eenhedenkaart vond een veldinspectie plaats, waarbij aan de hand van de kaart het gebied visueel (met name steilranden, reliëf en natuurlijke grenzen) is gecontroleerd. Er zijn geen boringen uitgevoerd, aangezien er geen onduidelijkheden waren.

2.5 De archeolandschappelijke eenhedenkaart

De verschillende landschappelijke eenheden zoals dekzandruggen, -vlakten en beekdalen vormen de ondergrond van de archeolandschappelijke eenhedenkaart. De archeologische en relevante cultuurhistorische gegevens zijn op deze ondergrond geprojecteerd, waarbij elke archeologische vindplaats dan wel historisch relict genummerd is. De gegevens zijn eveneens verzameld in een database. Op deze manier ontstaat er een gedetailleerde kaart waarop de bekende archeologische waarden, de daarmee samenhangende cultuurhistorische relictten en de reconstructie van het oorspronkelijke landschap staan aangegeven. Vervolgens is de relicttenkaart aangevuld met tal van archeologische en cultuurhistorische gegevens, bestaande uit:

- Archeologische monumenten en terreinen met een bepaalde archeologische waarde. Deze terreinen staan op de Archeologische Monumentenkaart (AMK);
- Archeologische vindplaatsen, achterhaald met behulp van ARCHIS (uit het Centraal Archeologisch Archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed);
- Bebouwingszones rond 1830, gebaseerd op de kadastrale kaart uit 1830 (Wat Was Waar, 2008);
- Cultuurhistorische relictten. Deze zijn gebaseerd op:
 - Oude (topografische) kaarten. Er zijn vele oude kaarten van het gebied. Naast de bovengenoemde kadastrale kaart uit 1830 en de topografische kaart uit 1850 zijn ook kaarten uit andere perioden onderzocht;

- De Cultuurhistorische Atlas Overijssel (CHW). Op deze kaart staan gegevens over cultuurhistorische relictten;
- Aangeleverde gegevens van amateurarcheologen;
- Literatuurstudie: een deel van de relictten is achterhaald door het bestuderen van literatuur. Met behulp van (oude) topografische kaarten worden zij vervolgens opgespoord.

De archeolandschappelijke eenhedenkaart is vervaardigd met een kaartschaal 1:10.000 en bestaat uit de volgende kaartlagen:

- archeologische monumenten (weergegeven met gebruikelijke kleuren);
- archeologische onderzoeksmeldingen;
- bekende archeologische locaties, weergegeven naar complextype (symbool) en archeologische periode (kleur);
- historische elementen naar categorie (symbool) en zijn allen weergegeven met zwarte kleur
- landschappelijke eenheden (dekzandrug, -vlakte, veengebied etc.);

2.6 De archeologische verwachtingskaart

Op basis van kennis over de relatie tussen het nederzettingspatroon en het landschap in het verleden kunnen voorspellingen worden gedaan over de plaatsen waar nederzettingen aangetroffen kunnen worden. Dergelijke voorspellingen zijn vooral belangrijk voor de perioden tot de Late Middeleeuwen, waarvoor historische bronnen (zeer) schaars zijn of ontbeken en cartografische bronnen geheel ontbreken. Dit heeft geleid tot een archeologische verwachtingskaart met schaal 1:10.000 waarbij in ieder geval tot op perceelsniveau zichtbaar is welke archeologische verwachting er geldt voor een bepaald terrein.

De verwachtingskaart bestaat uit de volgende kaartlagen:

1. Terreinen en puntlocaties waar archeologische resten al zijn vastgesteld;
2. Archeologische verwachtingslaag;
3. Terreinen waar de eventueel aanwezige archeologische resten mogelijk zijn verstoord of opgeruimd door bodemingrepen in het verleden.

2.7 De archeologische beleidsadvieskaart

Aan zowel deze bekende archeologische waarden als de verwachtingszones (bv. middelhoge verwachting) is in fase 5 een beleidsadvies gekoppeld, resulterend in een beleidsadvieskaart.

De beleidsadviezen zijn gekoppeld aan de verschillende eenheden op de archeologische verwachtingskaart, zodat een archeologische beleidsadvieskaart ontstaat.

3 Landschappelijke ontwikkeling

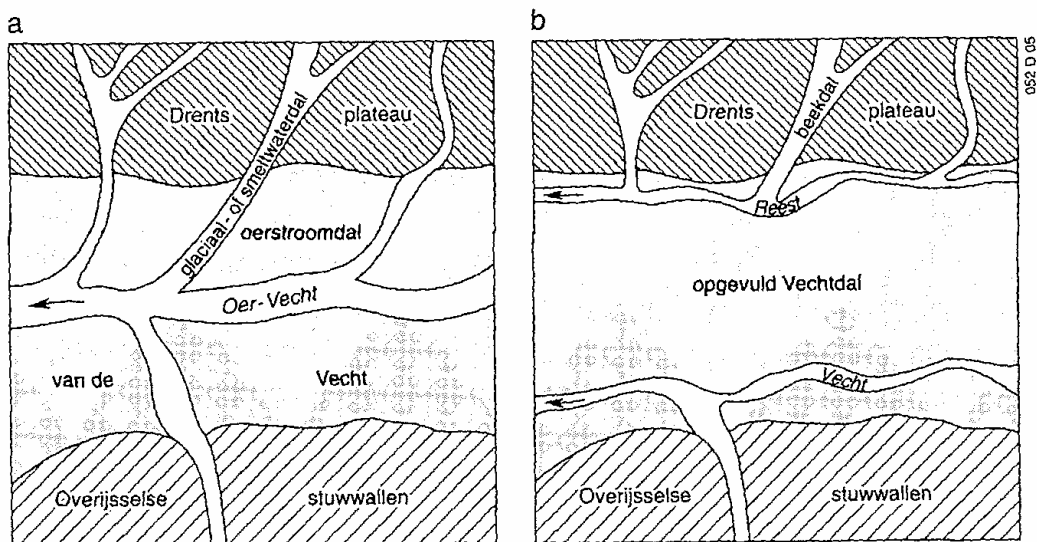
3.1 Algemeen

De gemeente Staphorst ligt in het noorden van Overijssel direct ten zuiden van het Drents plateau. Binnen het gebied komen rivier-, beek-, dekzand- en stuifzandafzettingen voor.⁵ Daarnaast komen in het gebied moerige tot venige gronden voor.⁶ De afzettingen die zich momenteel aan de oppervlakte bevinden, zijn gevormd en afgezet in het Pleistoceen en het Holoceen (zie bijlage 1).

3.2 Geologische en geomorfologische ontwikkeling

3.2.1 Pleistoceen

In het Pleistoceen bereikte het landijs ons land gedurende de Saalien ijstijd (van circa 370.000 tot 130.000 v. Chr., midden-paleolithicum). Het landijs nam puin en grind met zich mee. Door het uitsmelten van puin uit het landijs in combinatie met fijn gefragmenteerd en gestuwd materiaal dat door het schuiven van het ijs over de ondergrond ontstond, werd keileem gevormd.⁷ Direct ten noorden van de gemeente Staphorst is keileem afgezet ter plaatse van het Drents plateau (zie figuur 3.1). De ijsuitbreiding kende verschillende fases. Toen het landijs tot aan de lijn Texel-Gaasterland-Steenwijk-Emmen lag, moesten de vanuit het zuiden komende rivieren bij het ijsfront naar het westen afbuigen. Het rivierwater tezamen met smeltwater vormde een breed dal dat voor het ijsfront langs liep. Dit dal wordt het oerstroombdal van de Vecht genoemd. De gehele gemeente Staphorst bevindt zich in het oerstroombdal van de Vecht. De huidige Reest loopt langs de noordrand van dit dal en de Vecht langs de zuidrand (zie figuur 3.1).

Figuur 3.1 Afbeelding A geeft de veronderstelde rivierloop van de Vecht aan het eind van het Saalien weer. Afbeelding B laat de verlegging van de Vecht en het ontstaan van de Reest gedurende het Weichselien zien.⁸

⁵ Alterra 2009, DLO-Staring 1994.

⁶ DLO-Staring 1994, Stiboka 1973 en Stiboka 1985.

⁷ Laagpakket van Gieten van de Formatie van Drenthe, De Mulder et al. 2003

⁸ DLO-Staring 1994

Het oerstroombdal werd nog in het Saalien deels opgevuld met riviersediment en smeltwaterafzettingen en in het warmere Eemien met rivierafzettingen, zeeafzettingen en veen.

Tijdens de Weichselien ijstijd (van circa 115.000 tot 11.755 jaar geleden; Laat-Paleolithicum tot Mesolithicum) bereikte het landijs Nederland niet. Wel heersten er periglaciaire condities. De ondergrond was permanent bevroren en door het koude en droge klimaat was er weinig vegetatie. Ook in het Weichselien zijn rivierafzettingen in het oerstroombdal van de Vecht afgezet.⁹

Door het koele en droge klimaat en de schaarse tot ontbrekende vegetatie kon lokaal zand gemakkelijk door de wind worden verplaatst. Dit zand werd als dekzand afgezet.¹⁰ Het oerstroombdal van de Vecht is met dikke pakketten dekzand opgevuld. Door deze opvulling werd de waterafvoer belemmerd, waardoor de splitsing van de Vecht en de Reest is ontstaan. Het dekzand is afgezet in verschillende fases. Dekzand uit het Pleniglaciaal (de koudste periode van het Weichselien; 20.000-13.000 jaar geleden) wordt 'oud dekzand' genoemd. In het oud dekzand komen dikwijls cryoturbate verschijnselen voor. Dit zijn zowel vorstscheuren in de toenmalige bevroren ondergrond als vervloeiingen in het deel van de bodem dat zomers ontdooide, terwijl de onderliggende bodem nog bevroren was. Het smeltwater kon hierdoor niet in de bodem wegzakken en de bovengrond kon hierdoor al bij lage hellingshoeken hellingafwaarts zakken. Op plekken waar kwelwater de discontinue permafrostzone binnen drong, ontstonden ijslenzen.¹¹ De groeiende lenzen, drukten de bovenliggende grond omhoog. De daardoor ontstane heuvels worden pingo's genoemd (zie figuur 3.2). Pingo's kunnen een hoogte hebben van 3 tot 70 m en een breedte van 30 tot 600 m.¹² Bij het ontdooien gleed de bovenliggende bodem van de ijslens af en bleef rondom de ijslens liggen. Na het ontdooien van de volledige ijslens bleef vaak een meertje met een ringvormige aarden wal eromheen over. Een dergelijk meertje wordt een 'dobbe' genoemd. Binnen de gemeente zijn ter plaatse van de boswachterij Staphorst een aantal dobbes met een duidelijke randwal aanwezig (zie bijlage 5). Deze meertjes met een randwal worden ook wel 'pingo-ruïne' genoemd en waren voor mensen in de steentijd zeer aantrekkelijk vanwege de grote biodiversiteit in flora en fauna. Het gaf hen de mogelijkheid voedsel te verzamelen, te vissen en op wild te jagen. Ook ter plaatse van het Westerhuizingerveld, de Staphorster Esch, rond IJhorst, ten noorden van Staphorst en ten zuiden van Rouveen zijn dobbes aanwezig (zie bijlage 5).¹³ Niet alle dobbes hebben een duidelijke randwal, omdat de bovenliggende grond soms dun was of van de ijslens werd afgeblazen.

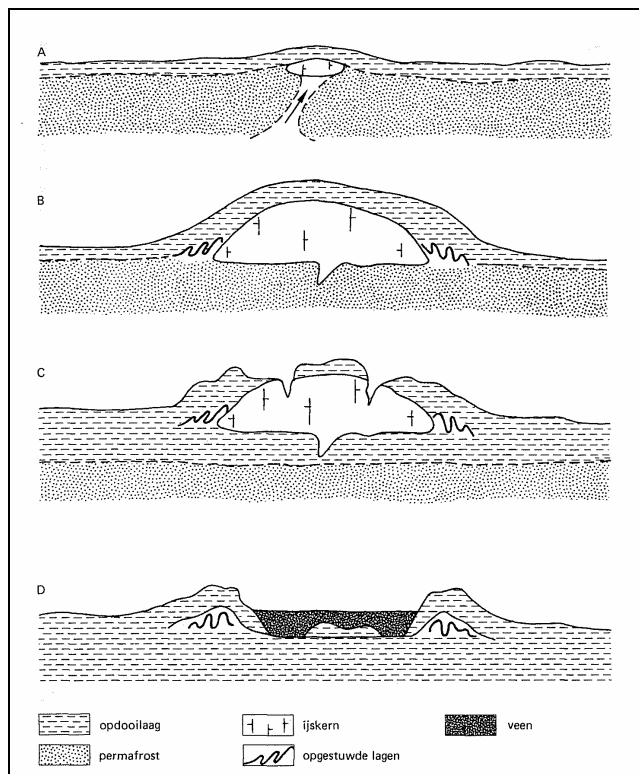
⁹ Formatie van Kreftenheye, De Mulder et al. 2003.

¹⁰ Laagpakket van Wierden van de Formatie van Bostel, De Mulder et al. 2003

¹¹ DLO-Staring 1994.

¹² Berendsen 1998.

¹³ DLO-Staring 1994, Stiboka 1973.

Figuur 3.2 Vorming van een pingo (afbeelding A, B en C) en vervolgens een met veen gevulde dobbe (afbeelding D).¹⁴ Binnen de gemeente Staphorst zijn dobbes aanwezig.

Behalve de pingoruïnes of dobbes zijn binnen de gemeente ook uitblazingslaagtes aanwezig. Deze zijn ontstaan tijdens het uitblazen door de wind van dekzand tot het niveau van de grondwaterspiegel. Ook deze kunnen waterhoudend zijn en daarmee op het blote oog niet te onderscheiden van dobbes. De in bijlage 5 aangegeven 'veenontginningsvlakte' direct ten westen van de 'Witte Bergen' bevindt zich ter plaatse van een grote uitblazingslaagte, van waaruit de naburige Witte Bergen zijn ontstaan.¹⁵

Figuur 3.3 De uitblazingslaagte direct ten westen van de Witte Bergen

¹⁴ DLO-Staring 1994

¹⁵ DLO-Staring 1994.

De overgang tussen Oud en Jong dekzand is soms zichtbaar als de 'Laag van Beuningen'. Dit is een laagje of snoertje van fijn grind dat is blijven liggen nadat de fijnere zandfracties waren uitgeblazen.

Jong dekzand is afgezet tijdens de Vroege en Late Dryas. Tussen deze fasen was er een warmere periode. De bodem die in deze warme periode in het jonge dekzand is gevormd is soms nog in de ondergrond te herkennen en wordt de Laag van Usselo genoemd. Deze scheidt het meer lemige Jong dekzand I (onder) van het iets grovere Jong dekzand II (boven). Ten noorden van de boswachterij van Staphorst is deze laag waargenomen.¹⁶ De laag is gebleekt en bevat houtskool. Omdat de Laag van Usselo een oud bodemoppervlak vertegenwoordigt, kunnen in en direct op de Laag van Usselo archeologische resten uit het laat-paleolithicum worden aangetroffen. Het jonge dekzand is binnen de gemeente Staphorst afgezet in de vorm van duinen (dekzandruggen). Tijdens de Late Dryas trad ook langs de rivieren verstuing op vanuit de 's winters droog liggende beddingen. Hierdoor ontstonden rivierduinen. Langs het Zwarte Water en ten zuiden van de Vecht (buiten de gemeente) zijn veel rivierduinen gevormd. In het noordwestelijke deel van de gemeente zijn enkele rivierduinen aanwezig ter hoogte van Olde Staphorst, de Garste, Dingstede en Hamingen, evenals aan de zuidoostkant van het Meppelderdiep.

3.2.2 Holocene

In het Holocene (vanaf circa 11.755 jaar geleden, mesolithicum tot nieuwe tijd) veranderde het klimaat en werd het geleidelijk warmer. De dekzandruggen blokkeerden plaatselijk nog steeds de ontwatering en ook kwelwater vanuit de ten zuiden van de gemeente gelegen stuwwallen zorgde voor vochtige omstandigheden. Door het afsmelten van het landijs steeg de zeespiegel en daarmee ook de grondwaterspiegel. Reeds vanaf het begin van het Holocene werd veen gevormd in de laagste delen van het dekzandlandschap in het westelijke deel van de gemeente: de lokale laagtes, beek- en rivierdalen.¹⁷

Aan het eind van het Atlanticum (neolithicum) braken de door het dekzand ontstane belemmeringen in de stroomdalen op veel plaatsen door, waardoor er weer doorstroming tot stand kwam. In de dalen zelf groeide echter nog steeds veen.¹⁸ Het veen in het westen van de gemeente breidde zich vanaf het Atlanticum in de loop van de tijd naar het oosten toe uit (midden-mesolithicum). Daar waar het veen boven de grondwaterspiegel uitgroeide ontstond hoogveen.¹⁹ Ook het hoogveen in de laagtes in het hoger liggende oostelijke deel van de gemeente breidde zich voornamelijk in het Subborea (laat-neolithicum tot vroege ijzertijd) uit over het omliggende landschap.²⁰ Hierdoor raakte het grootste deel van de gemeente Staphorst met veen bedekt (zie figuur 3.4). Daar waar het veen slechts in geringe diktes aanwezig was, is het in latere perioden geoxideerd en daardoor momenteel niet overal meer aanwezig.

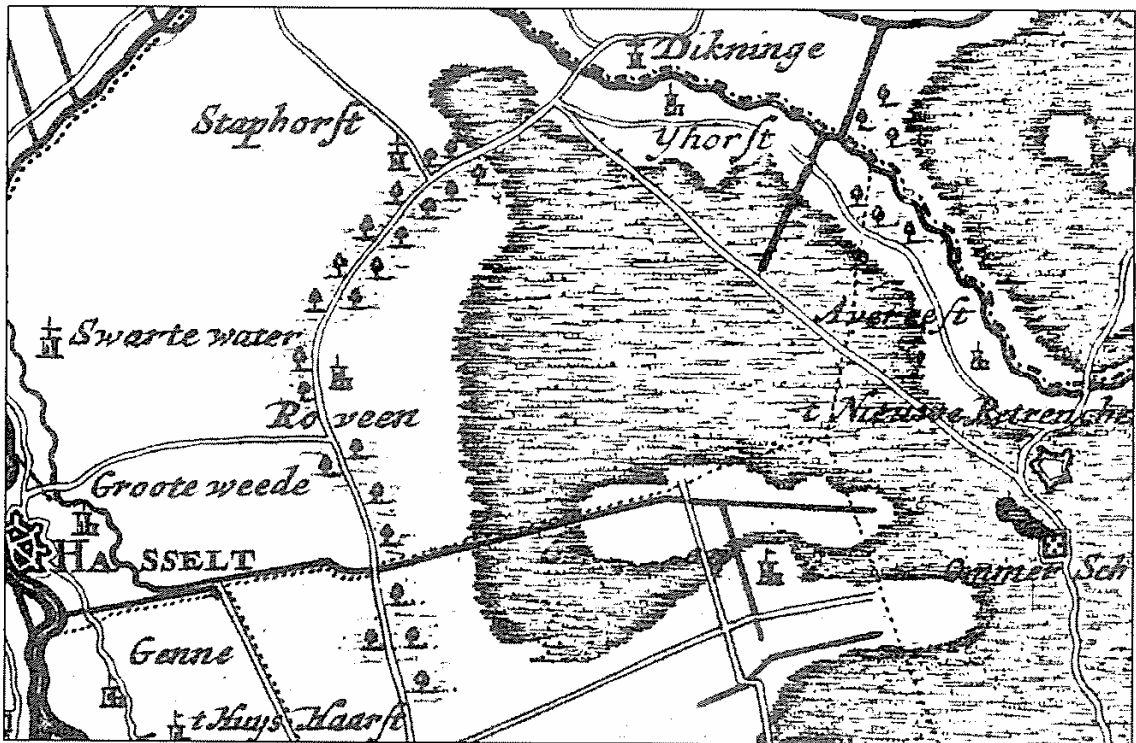
¹⁶ Stiboka 1973.

¹⁷ Formatie van Nieuwkoop, de Mulder *et al.* 2003.

¹⁸ DLO-Staring 1994.

¹⁹ Laagpakket van Griendtsveen van de Formatie van Nieuwkoop, De Mulder *et al.* 2003.

²⁰ DLO-Staring 1994.

Figuur 3.4 Kaart van de gemeente Staphorst uit circa 1769 met het noorden boven.²¹ Op deze kaart is te zien dat het gehele oostelijke dekzandgebied in de 18^e eeuw nog een moerassig gebied is. De weg die van zuidoost naar noordwest door dit gebied loopt, bevindt zich ter plaatse van de hoogste rug in het dekzandgebied (zie bijlage 2). Het veengebied ten westen en deels ten oosten van Staphorst en Rouveen is op deze kaart reeds ontgonnen.

De veengroei houdt in het westen op wanneer het veen door inbraken van de Zuiderzee en tijdens hoogwaters van de rivieren werd afgedekt met een laag klei (vanaf het late gemeentehield de veengroei op doordat de mens het gebied vanaf de late middeleeuwen ontwaterde. Binnen de gemeente Staphorst werd veen ontgonnen en gewonnen. In het oosten van de gemeente werd voornamelijk veen gewonnen voor turf. In het gebied ten westen van en rond Staphorst en Rouveen is het veen vooral ontgonnen. Voor eigen gebruik en ook nadat de ontgonnen veengronden door klink en oxidatie minder geschikt waren geworden voor agrarische doeleinden werd ook hier plaatselijk veen gewonnen, zoals bijvoorbeeld ter plaatse van de Olde Maten. Door de ontginning en veenwinning, in combinatie met het verlagen van de grondwaterstanden, oxideerde het veen en klonk in, waardoor het maaiveld steeds lager werd. In het westen van de gemeente bevindt het maaiveld zich hierdoor momenteel beneden zeeniveau (20 tot 60 cm –NAP).

Doorsneden van het veengebied ten westen van Rouveen laten zien dat het veen in het westen begonnen is als een meerbodemaafzetting, waarop vervolgens zeggeveen is ontstaan.²² In een zone langs het Zwarte Water is hier bovenop rietzeggeveen aanwezig. In het westen is het veen vervolgens bedekt met een kleilaag. In het oosten is op het zeggeveen veenmosveen aanwezig. De top van het veen is veraard of verweerd en plaatselijk bedekt met (humeus) zand.

Tijdens drogere perioden in het Holoceen, het Preboreaal en het Boreaal (mesolithicum), verstoven de dekzanden opnieuw.²³ Naast deze natuurlijke

²¹ DLO-Staring 1994.

²² Vervloet en Bording 1985.

²³ DLO-Staring 1994.

herverstuivingen zijn ook secundaire verstuiwingen van dekzand door verschraling van de grond bekend. Dergelijke door de mens veroorzaakte verstuiwingen komen al voor vanaf de bronstijd, maar vaker nog in de middeleeuwen. Verschraling van de grond kan optreden door boskap, het steken van heideplaggen en door overbeweiding. In secundair verstoven zanden zijn duinvormen en uitblazingslaagten aanwezig.²⁴ Ter plaatse van Boswachterij Staphorst komen volgens de bodemkaart 1:10.000 enkele stuifzandcomplexen voor (zie bijlage 5).²⁵ Volgens de bodemkaart 1:50.000 voor de gehele gemeente bestaan zowel het gehele noordoostelijke deel van de Boswachterij Staphorst als de Witte Bergen uit stuifzanden.²⁶ Er is op deze bodemkaart geen onderscheid gemaakt tussen natuurlijke herverstuivingen of herverstuivingen veroorzaakt door de mens.

3.2.3 Het huidige landschap

Het huidige landschap is in drie belangrijke zones te onderscheiden. Het betreft het dal van de Reest langs de noordgrens van de gemeente, het veengebied in het westelijke deel en het dekzandgebied in het oostelijke deel van de gemeente.

De Reest wordt gevoed met water dat van het Drents plateau afkomstig is. In het noordwesten van de gemeente, ter hoogte van Dingstede en Achthoevenslag, bevinden zich enkele verlande restgeulen van de Reest en/of het Meppelerdiep (bijlage 5). De restgeul bij Dingstede bevat momenteel nog water. De toppen van rivierduinen langs de voormalige beek- en rivierlopen steken boven het huidige veengebied uit (bijlage 2).

In het veengebied ten westen van Staphorst is het pleistocene dekzand afgedekt met veen van wisselende dikte. Direct ten westen van Staphorst bevindt het dekzand zich tussen de 0 en 2 m beneden NAP en in het westen van de gemeente tussen de 2 en 4 m beneden NAP.²⁷ Net ten oosten van Hasselt is het pleistocene zand tijdens een booronderzoek aangetroffen op 2 m beneden maaiveld. Iets ten zuiden van Zwartsluis op 3,4 m beneden maaiveld.²⁸ Met name in de zone waar het veen minder dik is, is op basis van het AHN dan wel gedetailleerde bodemkaarten de ligging van een aantal dekzandruggen onder het veen te herkennen. Deze dekzandkopjes liggen voornamelijk ter hoogte van de huidige Klaas Kloosterweg (bijlage 5). Verder naar het westen is het veenpakket dikker. Op de beschikbare kaarten zijn hier geen dekzandkopjes te herkennen, maar waarschijnlijk bevinden zich onder het veen ook hier dekzandkopjes. Zonder gericht booronderzoek naar het dekzandrelief ter plaatse is niet te bepalen waar deze kopjes zich bevinden en wat de omvang hiervan is.

In grofweg de oostelijke helft van de gemeente komt jong dekzand aan of nabij het maaiveld voor. Het voormalige stuifzandgebied ter hoogte van het Staphorster bos is geheel begroeid met bos of heide, waarmee het stuifzand tegenwoordig als het ware is gefixeerd.

²⁴ Laagpakket van Kootwijk van de Formatie van Bostel, de Mulder *et al.* 2003.

²⁵ Stiboka 1973.

²⁶ DLO-Staring 1994.

²⁷ TNO 2009.

²⁸ Stiboka 1973.

Figuur 3.5 *Bos en heide in het voormalige stuifzandgebied in Boswachterij Staphorst*

3.3 Landschap, bodem en de relatie met de archeologie

3.3.1 Inleiding

De bodemopbouw is sterk gerelateerd aan het landschap waar men zich bevindt. De afzettingen waarin de bodem is gevormd (moedermateriaal) en de grondwaterstand hebben grote invloed op de bodemvorming. De verspreiding van archeologische vindplaatsen vertoont over het algemeen ook een duidelijke relatie met het landschap en de bodemgesteldheid. Bewoning vindt voornamelijk plaats op de hoger gelegen en daarmee drogere delen van het landschap. In de periode dat de mensen als jagers en verzamelaars leefden (paleolithicum tot neolithicum, bijlage 1) vormden overgangen in het landschap gunstige bewoningslocaties, vanwege de aanwezige biodiversiteit. In de periode dat mensen als landbouwers leefden (Neolithicum tot en met Nieuwe tijd, bijlage 1), was naast de beschikbaarheid van water ook de natuurlijke bodemvruchtbaarheid belangrijk voor locatiekeuze en de meer permanente vestiging van nederzettingen.

Binnen het plangebied zijn grofweg twee soorten bodems aanwezig. Dit zijn bodems gevormd in zandgrond en bodems gevormd in veen.²⁹ Het veen in de gemeente heeft zich vanaf het begin van het Holoceen, maar vooral vanaf het Atlanticum (zie paragraaf 3.3.2), over de lagere terreindelen uitgebreid. Voordat het veen aanwezig was, kwamen ter plaatse van het huidige veengebied voornamelijk natte en laag gelegen zandgronden voor, afgewisseld met wat hoger gelegen dekzandkopjes.

3.3.2 Zandgronden

Podzolgronden en enkeerdgronden

In de drogere delen van het dekzandgebied komen van nature podzolgronden voor. Podzolering is een proces waarbij zwakke humuszuren uitgespoeld worden naar diepere lagen. Het ijzer dat in het zand aanwezig is, wordt door deze zuren opgelost en naar een dieper niveau meegevoerd. Hierdoor ontstaat een uitspoelingslaag (E-horizont) en op een dieper niveau een inspoelingslaag (Bhs-horizont). Bij een intact

²⁹ DLO-Staring 1994, Stiboka 1973, Stiboka 1985.

bodemprofiel van een podzolbodem worden eventuele archeologische resten verwacht binnen 50 cm beneden maaiveld.

Door de lage ligging en de daarmee samenhangende hoge grondwaterstanden en zijn ter plaatse van de gemeente Staphorst voornamelijk slecht ontwaterde veldpodzolbodems aanwezig. Veldpodzolgronden hebben van nature een lage bodemvruchtbaarheid en het zijn relatief natte bodems met een hoge grondwaterstand.³⁰ Ter plaatse van de Boswachterij Staphorst komen ook drogere haarpodzolgronden voor. Haarpodzolgronden zijn droge, nutriëntarme en daardoor relatief onvruchtbare zandgronden.

In de Late Middeleeuwen ging men akkers bemesten met bosstrooisel of heideplaggen die met potstalmest doordrenkt waren. Zo ontstond na verloop van tijd een ophoogpakket (esdek) bestaande uit humeus zand. Indien dit ophoogpakket dikker is dan 50 cm, dan is bodemkundig sprake van een enkeerdgrond. Onder het esdek kan de oorspronkelijke podzolbodem nog aanwezig zijn.

Een esdek biedt bescherming aan eventuele archeologische resten uit de perioden voor de Late Middeleeuwen die in de top van het onderliggende dekzandprofiel en eventuele oude akkerlagen aanwezig kunnen zijn. Enkeerdgronden hebben dan ook een hoge archeologische potentie, waarbij archeologische resten te verwachten zijn in de basis van het esdek en in de top van de mogelijk nog aanwezige onderliggende bodem.

Aan de oostkant van Staphorst, op een aantal hoge ruggen langs het Reestdal en aan de westkant van de Leijer hooilanden komen enkeerdgronden voor.³¹ Ten noorden en zuiden van Staphorst en langs het Reestdal komen plaatselijk laarpodzolgronden voor. Laarpodzolgronden zijn meestal ontstaan als relatief laag gelegen veldpodzolgronden waarop een esdek van minder dan 50 cm is opgebracht.³²

Binnen de gemeente Staphorst kunnen bodems met een dek van veen gemengd met zand foutief zijn geïnclassificeerd als enkeerdgrond of laarpodzolgrond. De daadwerkelijke oppervlakte waar een esdek aanwezig is, is daarom naar verwachting kleiner dan de bodemkaart aangeeft.³³

Beekeerdgronden en gooreerdgronden

Tussen de Reest en Staphorst komen beekeerdgronden en gooreerdgronden voor. Beekeerdgronden en gooreerdgronden zijn kenmerkend voor gebieden met een hoge grondwaterstand, waardoor de organische stof in de humushoudende bovengrond minder snel wordt afgebroken. Door de aanvoer van organische stof ontstaat na verloop van tijd een bodem met een matig dik humeus dek (15-30 cm). De beekeerdgronden bevatten roestvlekken tot in de bovengrond. De aanwezigheid van roestvlekken duidt op een (zeer) slechte ontwateringstoestand van de ondergrond van deze bodem. In de laagste delen van het landschap is de kans op de aanwezigheid van archeologische sporen van nederzettingen klein. De vochtige bodemgesteldheid zorgt er voor dat eventueel aanwezige archeologische resten echter goed geconserveerd blijven.

Duinvaag- en vlakvaaggronden

Ter plaatse van de rivierduinen ten zuiden van het Meppelerdiep komen duinvaag- en vlakvaaggronden voor, evenals ter plaatse van stuifzanden ter plaatse van de

³⁰ Spek 2004

³¹ DLO-Staring 1994

³² DLO-Staring 1994

³³ DLO-Staring 1994

boswachterij Staphorst. Beide gronden zijn jonge bodems en hebben een zeer dunne humushoudende bovengrond (A-horizont tot 10 cm) die op het nog weinig door bodemvorming veranderde moedermateriaal ligt (C-horizont). De duinvaaggronden verschillen van de vlakvaaggronden doordat de grondwaterstand bij een vlakvaaggrond hoog is, waardoor roest en grijze vlekken al vrij ondiep kunnen voorkomen. Vlakvaaggronden worden daarom vooral gevonden in uitblazingslaagten, terwijl duinvaaggronden op de hogere en drogere stuifzandduinen gevonden worden. Duinvaaggronden kennen juist een diepe grondwaterstand.

Archeologische resten kunnen bij een intact bodemprofiel in theorie worden verwacht op of binnen 30 cm beneden maaiveld. Vanwege de jonge leeftijd van deze bodems is dat vaak niet het geval. De rivierduinen vormen hierop een uitzondering. Ter plaatse van de rivierduinen zijn archeologische resten bekend vanaf het mesolithicum (zie hoofdstuk 4). In (voormalig) actieve stuifzandgebieden dient rekening te worden gehouden met verschillende sedimentatiefasen, waarbij oudere bodems (en dus leefniveaus) kunnen zijn afgedekt met jongere stuifzanden. Onder een vondstloze C-horizont kunnen dus nog begraven bodems met bewoningssporen en/of oudere vondstniveaus voorkomen. Indien archeologische resten overstoven zijn, dan biedt het stuifzanddek bescherming tegen invloeden van bovenaf, wat de conservering van archeologische resten ten goede komt.

3.3.3 Veengronden

Veengronden ontstaan in de laagste delen van het landschap met een hoge grondwaterstand. Ook in zones met een slechte afwatering kunnen veengronden ontstaan. Afhankelijk van de dikte van het venige ('moerige') materiaal is sprake van een moerige grond³⁴ of van een veengrond³⁵

Daar waar het veen over hoger gelegen delen van het landschap is gegroeid, kan onder het veen nog de voormalige podzolbodem aanwezig zijn. Indien dit binnen 120 cm beneden maaiveld is, is dit als zodanig in de bodemclassificatie weergegeven. Op veel plekken waar veengronden aanwezig waren heeft men turf gewonnen. Hierna werd het land in cultuur gebracht. De overgebleven veenrest werd bezand, waarna de grond werd geëgaliseerd en geploegd. Hierbij werd jaar in jaar uit een dunne laag veen aangeploegd en door het zand gemengd. Door natuurlijke oxidatie en het jaarlijks aanploegen van het veen ontstond uiteindelijk een donkere humusrijke bouwvoor. Deze wordt ook wel 'veenkoloniaal dek' genoemd. Op de hoogste delen van het landschap kan het gehele veenpakket door turfwinning en door oxidatie van organisch materiaal verdwenen zijn, waardoor de onderliggende podzolbodem momenteel weer aan de oppervlakte kan liggen.³⁶

Tot aan de ontwatering en veenontginning waren de veengebieden vanwege de natheid van het landschap niet tot weinig geschikt voor bewoning. De kans op de aanwezigheid van archeologische resten van nederzettingen in het veengebied van voor de middeleeuwen en/of nieuwe tijd is daardoor klein. Dit betekent echter niet dat in het veengebied archeologische resten afwezig zijn. In het veengebied kunnen rituele deposities en losse vondsten gerelateerd aan de jacht en houtkap aanwezig zijn. In beekdalen, zoals die van de Reest, zijn goed geconserveerde en soms bijzondere resten te verwachten, met name in overgangszones waar direct naast het beekdal een

³⁴ Indien binnen 80 cm beneden maaiveld een laag van maximaal 40 cm materiaal met veel organische stof (moerig materiaal) aanwezig is

³⁵ Indien binnen 80 cm beneden maaiveld een laag van tenminste 40 cm materiaal met veel organische stof (moerig materiaal) aanwezig is

³⁶ Stiboka 1983

dekzandrug ligt.³⁷ Hierbij moet gedacht worden aan bijvoorbeeld kortstondig gebruikte kampementen van jagers en verzamelaars, voordes (doorwaadbare oversteekplaatsen) en bruggen, depotvondsten, dumpplaatsen van nederzettingsafval en voorzieningen voor de visvangst.³⁸ Omdat al diverse steentijdkampementen bekend zijn uit zones langs de Reest (zie hoofdstuk 4) dient langs de Reest dus rekening te worden gehouden met dergelijke archeologische resten.

De vochtige bodemgesteldheid zorgt ervoor dat eventuele archeologische resten goed geconserveerd blijven. Daarnaast moet in het veengebied rekening gehouden worden met eventuele archeologische resten uit de periode dat het landschap nog droog en beter ontwaterd was, dus van voor de veenvorming. Ter plaatse van de onder het veen aanwezige dekzandverhogingen zouden archeologische resten uit de periode laat-paleolithicum tot en met het neolithicum aanwezig kunnen zijn.

Veengronden

Binnen de gemeente komen uitgestrekte zones met veengronden voor.³⁹ Hierbij varieert de dikte van het veenpakket van minder dan 1 meter tot enkele meters.⁴⁰ Het veen bevindt zich ter plaatse van natte en daarmee voor bewoning minder geschikte terreindelen. Bewoningssporen van voor de ontginning van het veen worden daarom niet in het veen verwacht. Bewoningsresten uit de periode vanaf de ontwatering en de veenontginning kunnen aanwezig zijn. Indien archeologische resten aanwezig zijn uit de ontginningsperiode, dan zijn dit waarschijnlijk losse vondsten. Eventueel aanwezige rituele deposities en losse vondsten uit de periode van voor de veenontginning kunnen in of direct onder dit veen wel aanwezig zijn. Eventueel aanwezige archeologische resten in de top van het dekzand onder het veen zullen naar verwachting intact zijn, omdat het afdekkende veenpakket zorgt voor een goede conservering. Ter plaatse van de hogere delen van het dekzand, welke momenteel met veen bedekt zijn, kunnen archeologische resten uit de steentijd verwacht worden. Dit geldt met name voor al dan niet afgedekte dekzandruggen langs het Reestdal, maar ook voor eventuele dekzandkopjes in de zone langs het Meppelderdiep en het Zwarte Water. Dekzandruggen zijn in dit gebied vanwege de veendikte van 2 tot 4 meter aan het maaiveld niet meer te herkennen, maar worden in de ondergrond wel verwacht.⁴¹

Moerige gronden

Het veenpakket is bij een moerige grond dunner dan ter plaatse van de veengronden. De moerige bodems worden onderscheiden in moerige eerdgronden en moerige podzolgronden. De moerige eerdgronden bevinden zich ter plaatse van de van oorsprong lager gelegen terreindelen, terwijl de moerige podzolgronden juist op de van oorsprong iets hoger gelegen terreindelen liggen. Ter plaatse van de moerige gronden kunnen bewoningsresten uit de periode vanaf de ontwatering en de veenontginning aanwezig zijn. Daarnaast kunnen losse vondsten aanwezig zijn die te relateren zijn aan de ontginning. Rituele deposities en losse vondsten van voor de veenontginning kunnen aanwezig zijn, maar zijn waarschijnlijk reeds tijdens de ontginning aangetroffen of verstoord.

Ter plaatse van de vroegere dekzandverhogingen onder het veen, ofwel de moerige podzolgronden, kunnen archeologische resten aanwezig zijn van voor de veenvorming. Daar waar de onderliggende bodem nog door een veenlaag wordt afgedekt, zullen

³⁷ Gerritsen en Rensink 2004

³⁸ Deeben *et al.*, 2005

³⁹ DLO-Staring 1994, Stiboka 1973, Stiboka 1985

⁴⁰ De Bakker en Schelling 1989

⁴¹ AHN 2009.

eventueel aanwezige archeologische resten goed geconserveerd zijn. Omdat de veendikte ter plaatse van de dekzandverhogingen geringer was dan in de laagtes is het echter mogelijk dat de top van de dekzandkopjes, en daarmee het archeologisch relevante niveau, reeds is verstoord tijdens de ontginning. Moerige gronden komen voor op de overgang van het veengebied naar het dekzandgebied direct ten westen van Staphorst en ter hoogte van Rouveen. Daarnaast komen moerige gronden voor ter plaatse van de laagtes in het dekzandgebied, zoals ten noorden van de Dedemsvaart, ter plaatse van laagtes in het Westerhuizingerveld en ter plaatse van delen van de Leijer hooilanden.

4 Bewonings- en ontginningsgeschiedenis

4.1 Paleolithicum

De Saalien-afzettingen van het oerstroombdal van de Vecht zijn in het laat-paleolithicum afgedekt met een zeer dik pakket afzettingen (par. 3.2.1). Dit betekent dat er in de gemeente nog geen archeologische resten uit het midden-paleolithicum (300.000-35.000 v. Chr.) zijn aangetroffen. Dit in tegenstelling tot andere delen van Overijssel en Drenthe, waar bijvoorbeeld in Mander (gemeente Tubbergen) een vuurstenen bijl en enkele afslagen zijn gevonden. Andere midden-paleolithische vondsten zijn aangetroffen in zandwinputten in Almelo en Zwolle en komen dus van grotere diepte.⁴² In het laat-paleolithicum (35.000-8800 v. Chr.) was er sprake van relatief korte elkaar opvolgende warme en koude periodes (par. 3.2.1). In de wat warmere periode tussen ongeveer 14.000 en 10.000 jaar geleden (Bølling-Allerød interstadiaal), werd het gebied van het huidige Nederland bewoond door rondtrekkende jagers-verzamelaars die werktuigen vervaardigden in de zogenaamde Tjonger-traditie. De sporen van deze bewoners werden tijdens de Late Dryas lokaal weer afgedekt door dekzandafzettingen, waardoor het moeilijk is ze op basis van de huidige opbouw van het landschap, die van later datum is, op te sporen.

Volgens Archis zijn (nog) geen vondsten uit het laat-paleolithicum aangetroffen binnen de gemeente,⁴³ maar in theorie is het wel goed mogelijk dat er ook toen al sprake was van jagers en verzamelaars die jachtkampementen stichtten en vuursteen bewerkten. Met name de overgangszones tussen beekdalen en de hogere delen van het landschap (dekzandkoppen, rivierduinen) langs deze beken waren in het laat-paleolithicum geschikte bewoningsplaatsen. In het bijzonder dient hier het dal van de Reest (Fig. 4.1) in het noordwesten van de gemeente genoemd te worden. Langs deze beek is aangetoond dat in ieder geval al vanaf het mesolithicum werd gewoond, voedsel verzameld of gejaagd (zie ook paragraaf 4.2).

Figuur 4.1 De Reest met iets hoger gelegen oevers, net ten noordwesten van IJhorst

⁴² Verlinde, 1993

⁴³ Waarneming 13740, de vondst van een stuk vuursteen ten zuidwesten van Meppel in het noordwesten van de gemeente Staphorst, wordt volgens Archis gedateerd in de periode paleolithicum – bronstijd. Er wordt echter bij vermeld dat een datering in de late bronstijd – ijzertijd aannemelijker is.

4.2 Mesolithicum

Rond 10.000 jaar geleden brak een warmere periode aan, die het einde van de ijstijd betekende (paragraaf 3.2.2). Door het zachter wordende klimaat en de dichter wordende begroeiing met bos verdwenen onder meer de rendieren. Daarvoor in de plaats verscheen het middelgroot en groot boswild zoals herten, reeën, wilde zwijnen en oerrunderen. Het huidige Nederland werd ook tijdens deze periode, het mesolithicum, bewoond door rondtrekkende jagers-verzamelaars. Vermoedelijk trokken zij echter rond over minder grote afstanden dan hun laat-paleolithische voorouders. Men leefde van de jacht en visvangst en het verzamelen van zaden en vruchten. De kampementen lagen vaak in gradiëntzones nabij open water, zodat vooral de beekdalen en dobbes (hfst. 2) een grotere trefkans op archeologische resten uit het mesolithicum hebben. Kenmerkend voor het mesolithicum (8.800-4.900 voor Christus) is het gebruik van zeer kleine vuurstenen artefacten, de zogenaamde microlieten.

In het noordwesten van de gemeente Staphorst zijn veel vondsten gedaan die stammen uit het mesolithicum (Fig. 4.2). Ze komen zonder uitzondering voor op hogere delen (dekzandruggen, rivierduinen) langs het dal van de Reest.⁴⁴ De vondsten bestaan onder andere uit een grote hoeveelheid vuurstenen werktuigen en daarnaast ook enkele werktuigen van gewei en bot. Een terrein in het noordwesten van de gemeente is aangeduid als een archeologisch monument met de status ‘terrein van hoge archeologische waarde’⁴⁵. Hier werden op rivierduinen archeologische resten uit het mesolithicum en latere perioden aangetroffen, zoals bij De Garste (Fig. 4.3). De meest zuidelijke vondst uit het mesolithicum is gedaan net ten oosten van Staphorst.⁴⁶

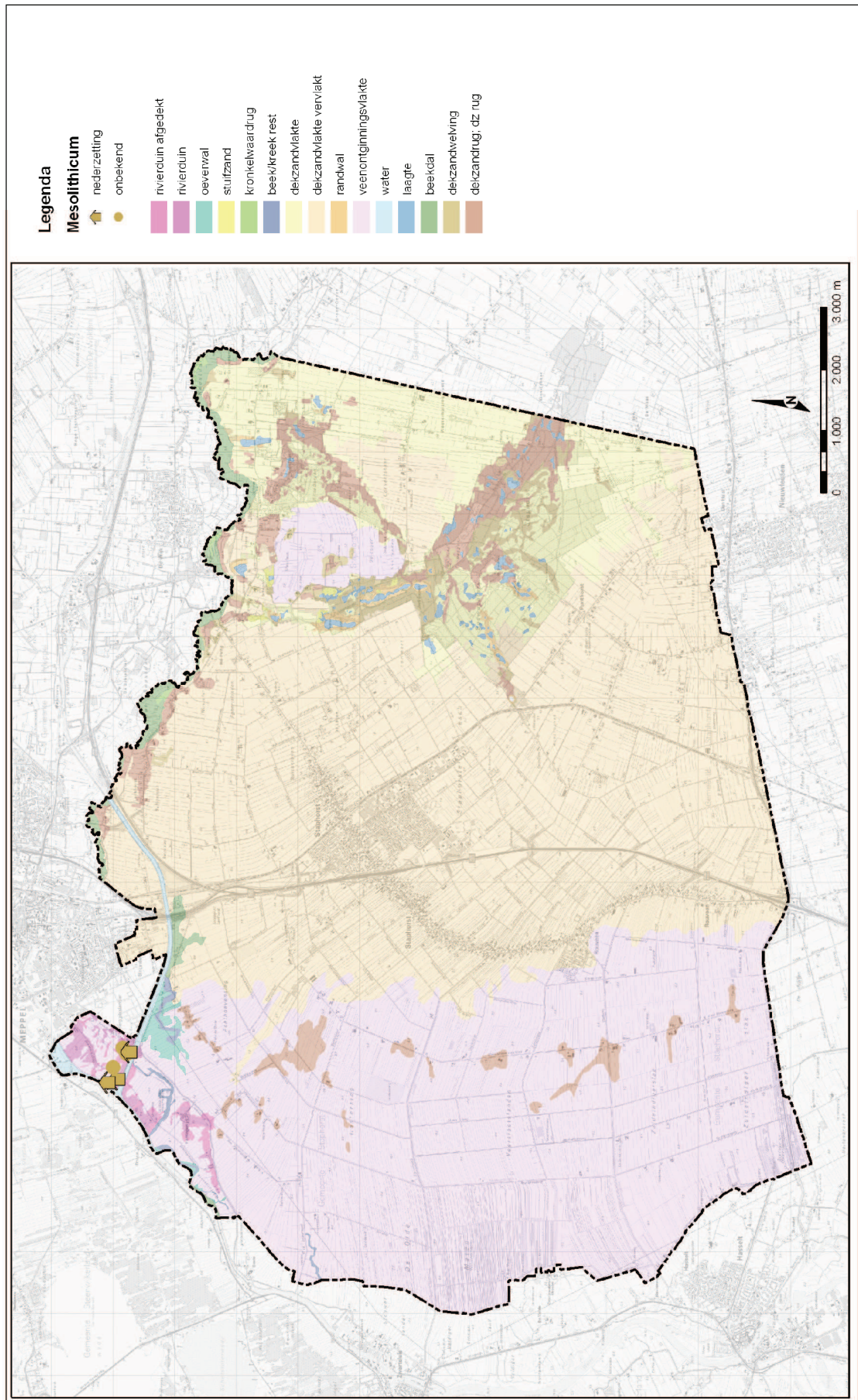

Figuur 4.3 *Omgeving van De Garste met rivierduinen. Vanwege de aanwezigheid van archeologische resten op de rivierduinen is het terrein aangeduid als een terrein van zeer hoge archeologische waarde.*

⁴⁴ Waarneming 17938, 32840, 12483, 17937, 3036 en 239451.

⁴⁵ AMK terrein 2759.

⁴⁶ Vondstmelding 405073.

Figuur 4.2 Vondstlocaties uit het mesolithicum.

4.3 Neolithicum

In het neolithicum (5.300-2.000 voor Christus) deden zich grotere veranderingen voor. Belangrijk voor deze periode was de omschakeling van jagen-verzamelen naar landbouw. Door deze ontwikkeling trok men niet langer rond, maar ontstonden permanent bewoonde nederzettingen. In het neolithicum werd daarnaast ook voor het eerst aardewerk vervaardigd. Deze zogenaamde 'neolithisering' startte voor het huidige Nederland op de lössgronden, waar deze cultuur wordt aangeduid als lineaire bandkeramiek (LBK), naar de verschijningsvorm van het aardewerk. Later verspreidde de landbouw zich naar de overige delen van ons land, waaronder de onderhavige regio.

Waarschijnlijk is de gemeente Staphorst gedurende het gehele neolithicum bewoond geweest, getuige de vele vondsten van vuurstenen werktuigen en daarnaast van gewei, overig natuursteen en fragmenten aardewerk (Fig. 4.4).⁴⁷ Omstreeks 3.500 tot 2.700 voor Christus (het midden-neolithicum) stond de regio onder invloed van de Trechterbekercultuur, waarvan de mensen in Drenthe de hunebedden hebben gebouwd. Binnen de gemeente Staphorst zijn hiervan resten teruggevonden in de vorm van vuurstenen werktuigen en het karakteristieke Trechterbeker-aardewerk.⁴⁸ Vondsten uit het laat-neolithicum bestaan uit een hamerbijl die toegeschreven wordt aan de Enkelgraf-cultuur, te dateren in de periode 2.850-2.400 voor Christus⁴⁹. Van de laat-neolithische Klokbekercultuur (2.200 tot 1.800 voor Christus) zijn diverse fragmenten aardewerk alsmede vuurstenen werktuigen en een kussensteen teruggevonden.⁵⁰

Zonder uitzondering zijn alle vondsten uit het neolithicum gedaan in het noordwesten van de gemeente, in het dal van de Reest. Op het al eerder genoemde terrein van archeologische waarde⁵¹ werd tijdens het neolithicum gewoond op de rivierduinen.

4.4 Bronstijd

De overgang van de steentijd naar de bronstijd (2.000 tot 800 voor Christus) vond geleidelijk plaats. Vuursteen bleef nog lange tijd een belangrijke grondstof naast brons. bronstijd nederzettingen lagen net zoals de nederzettingen uit het neolithicum veelal op de wat hogere terreindelen. Tijdens de bronstijd vernatte het landschap en begon in laag gelegen moerassige delen veen te groeien, wat deze zones minder aantrekkelijk maakte voor bewoning. Binnen de gemeente Staphorst zijn slechts weinig vondsten uit de bronstijd bekend (Fig. 4.5). Zeker uit de bronstijd stammen de vondst van een randfragment handgevormd aardewerk⁵² en een bronzen hielbijl uit de midden-bronstijd die toe te schrijven is aan de Elp-cultuur.⁵³ Zonder uitzondering zijn de vondsten uit de bronstijd wederom gedaan in het noordwesten van de gemeente, in het dal van de Reest. Op het al eerder genoemde terrein van archeologische waarde⁵⁴ werd getuige het randfragment bronstijd-aardewerk mogelijk al gewoond (op rivierduinen).

⁴⁷ Waarneming 17938, 12483, 4808, 3036, 239451, 12492 en 12493.

⁴⁸ Waarneming 239451.

⁴⁹ Waarneming 12492.

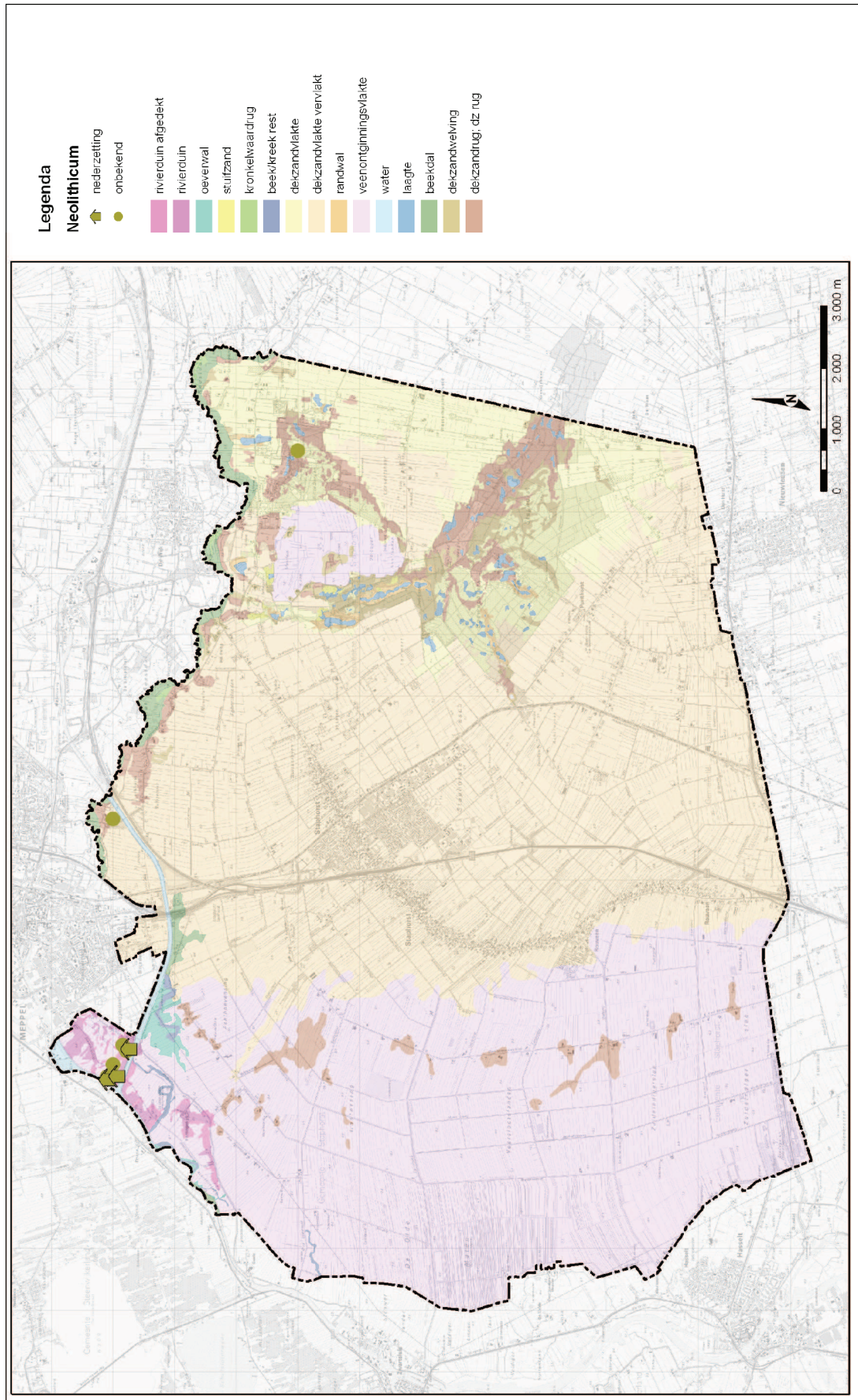
⁵⁰ Waarnemingen 4808, 3036 en 239451.

⁵¹ AMK-terrein 2759.

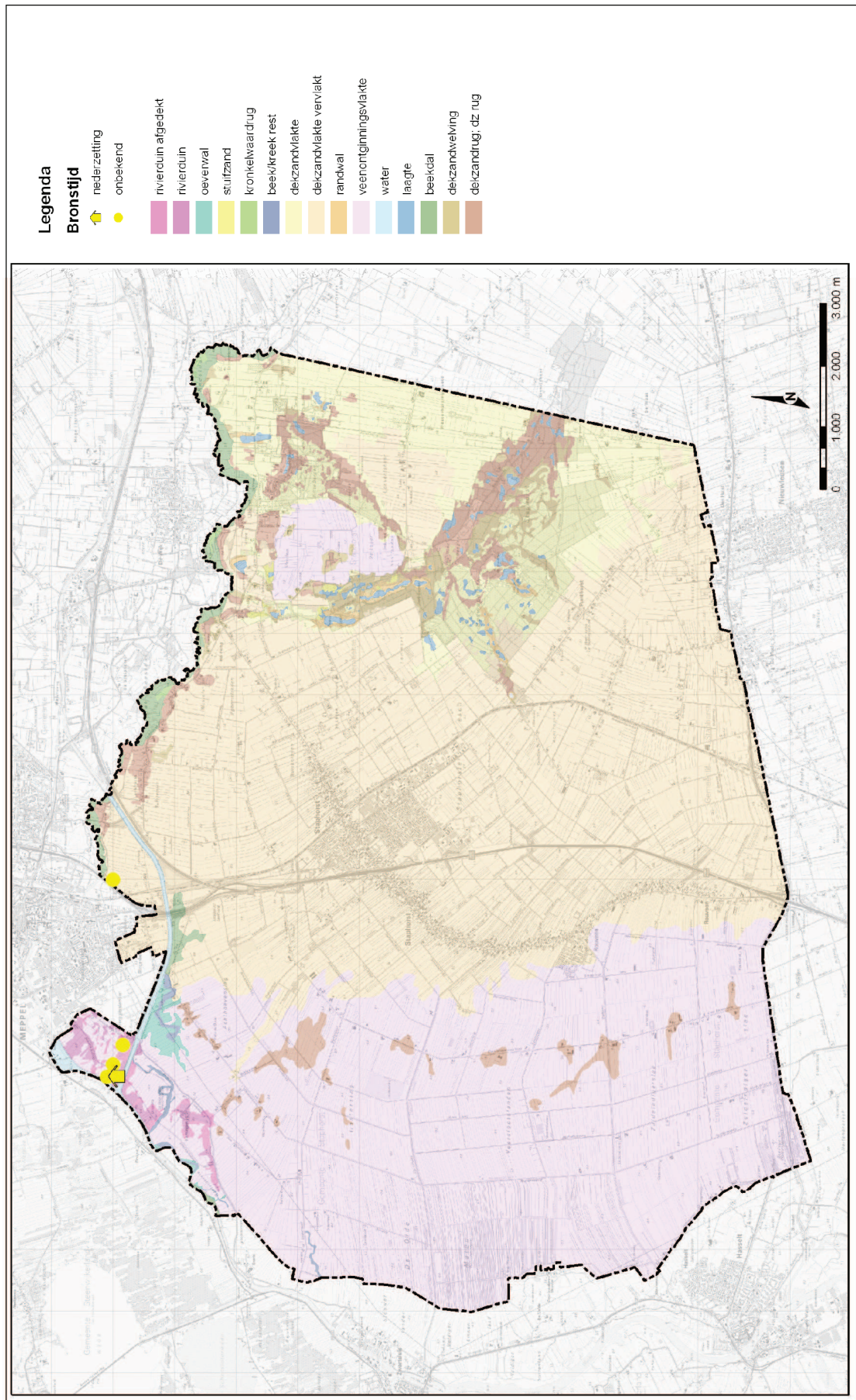
⁵² Waarneming 4808.

⁵³ Waarneming 12491.

⁵⁴ AMK-terrein 2759.

Figuur 4.4 Vondstlocaties uit het neolithicum.

Figuur 4.5 Vondstlocaties uit de bronstijd.

4.5 IJzertijd

De vernatting van het landschap ging door tot in de ijzertijd. In de rest van Nederland lijkt elk type landschap in de ijzertijd geschikt te zijn geweest voor bewoning of exploitatie, zelfs de laaggelegen natte gebieden. Archeologische resten uit de ijzertijd zijn voor de gemeente Staphorst schaars (Fig. 4.6); in Archis wordt slechts tweemaal de vondst van fragmenten van ijzertijd-aardewerk genoemd.^{55,56} Eén vondst in de Gemeente Staphorst is gedaan in het noordwesten van de gemeente, in het dal van de Reest. Daarnaast wordt de vondst van ijzertijd-aardewerk gemeld op een rivierduin onder het Zwartewatersklooster (dat overigens grotendeels net buiten de gemeentegrens ligt). Eventueel nog te ontdekken vindplaatsen uit de ijzertijd hebben dus een hoge zeldzaamheidswaarde en zullen van groot belang zijn om het kennishiaat van deze periode in de gemeente Staphorst op te vullen.

4.6 Romeinse tijd

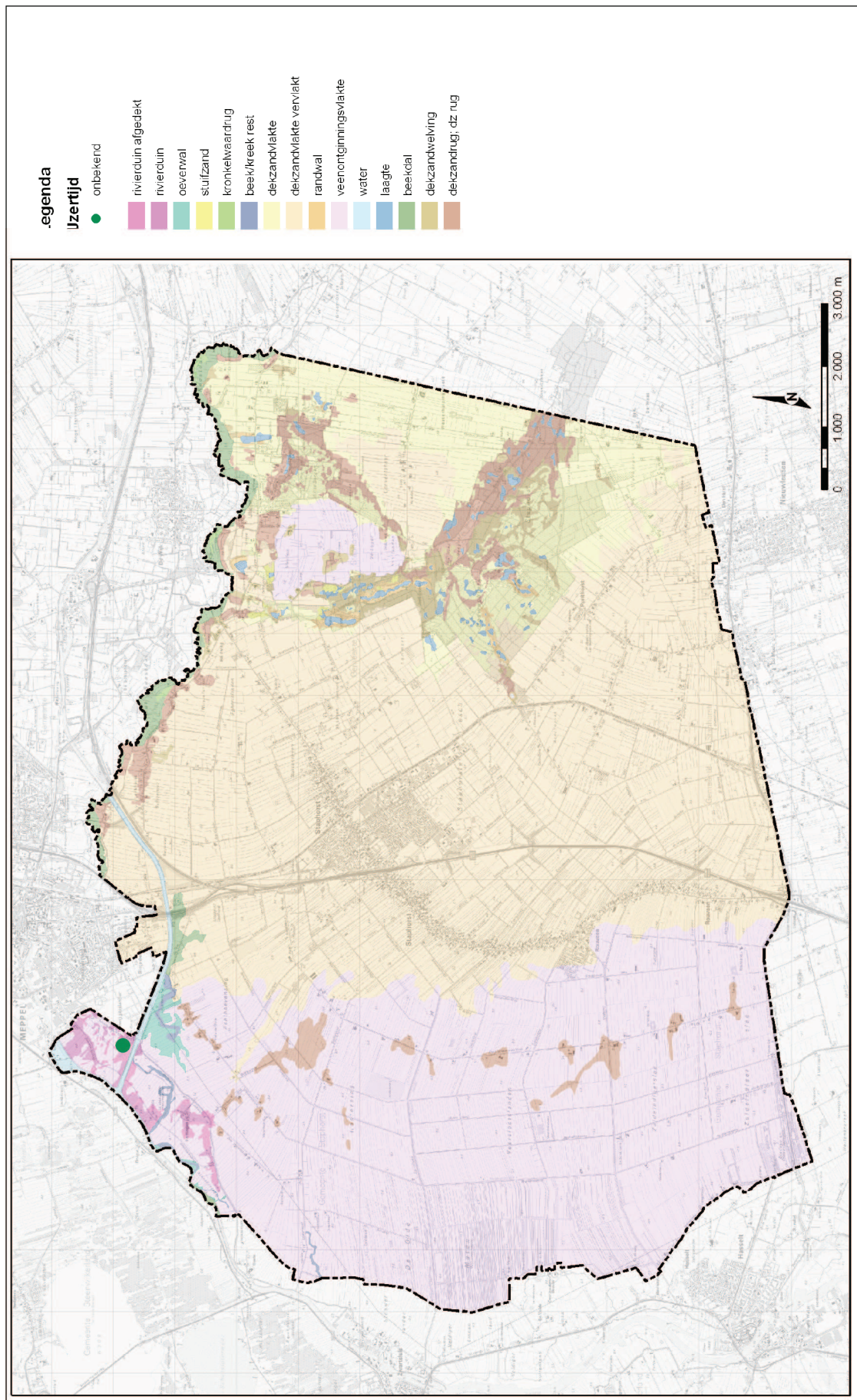
In de Romeinse tijd lag de regio rondom de huidige gemeente Staphorst ten noorden van de toenmalige Romeinse rijksgrens langs de Rijn (*limes*) en dus buiten de grenzen van het Romeinse rijk. Het gebied stond niet onder Romeins gezag, maar wel zal de invloed van de Romeinen merkbaar zijn geweest in de vorm van bijvoorbeeld geïmporteerde goederen. Binnen de gemeente Staphorst zijn volgens Archis tot nu toe nog geen resten uit de Romeinse tijd aangetroffen; mogelijk is dit te wijten aan het feit dat het gebied van de huidige gemeente destijds te nat voor bewoning was. Eventueel nog te ontdekken vindplaatsen uit de Romeinse tijd hebben dus een hoge zeldzaamheidswaarde en zullen van groot belang zijn om het kennishiaat van deze periode in de gemeente Staphorst op te vullen.

4.7 Vroege middeleeuwen

Vindplaatsen of vondsten uit de vroege middeleeuwen ontbreken volgens Archis voor de gemeente Staphorst. Mogelijk is dit eveneens te wijten aan het feit dat het gebied gewoonweg te nat voor bewoning was. Eventueel nog te ontdekken vindplaatsen uit de vroege middeleeuwen hebben dus een hoge zeldzaamheidswaarde en zullen van groot belang zijn om het kennishiaat van deze periode in de gemeente Staphorst op te vullen.

⁵⁵ AMK-terrein 2759, waarneming 13740 (handgevoemd aardewerk uit het neolithicum tot ijzertijd).

⁵⁶ AMK-terrein 1568. De toelichting op het AMK-terrein vermeldt de vondst van ijzertijd-aardewerk op een rivierduin onder het Zwartewatersklooster (dat overigens grotendeels buiten de gemeente ligt).

Figuur 4.6 De vondstlocatie uit de ijzertijd. Het Zwartewatersklooster ligt net ten westen van de gemeentegrens.

4.8 Historische ontwikkeling (late middeleeuwen – nieuwe tijd)

4.8.1 Inleiding

Vanaf de late middeleeuwen is een ommekeer zichtbaar. In de perioden voor de late middeleeuwen was de mens vooral afhankelijk van het omringende landschap. Vanaf de late middeleeuwen wordt steeds beter zichtbaar dat de mens de eigen leefomgeving zelf begint aan te passen. Nederzettingen worden niet meer langs beken en rivieren gesticht, maar juist ook op kruispunten van wegen. Daarnaast wordt het veengebied grootschalig ontgonnen, waarbij kaarsrechte ontginningswegen worden aangelegd en onder andere greppels en landbouwpercelen worden aangelegd. Vanaf deze periode zijn daarnaast steeds meer historische bronnen en kaarten beschikbaar. Om een archeologisch verwachtingsmodel voor de late middeleeuwen en nieuwe tijd op te stellen, is daarom in mindere mate gekeken worden naar de landschapsopbouw, maar ligt de nadruk op het raadplegen van diverse historische bronnen.

4.8.2 Nederzettingen

De ontginning van het veengebied is naar alle waarschijnlijkheid in de elfde en twaalfde eeuw begonnen. De inbraken van de zee vanuit het noorden in het Flevomeer dat daardoor tot Zuiderzee werd in 1170, zorgde ervoor dat de mensen hoger gingen wonen langs de oevers van de Zuiderzee en de Reest. De ontginning komt al vroeg vanuit de hoger gelegen delen van het landschap (de hoogten of horsten) op gang. De oudste vermelding van Rouveen dateert uit 1282. Het eerste Rouveen is vermoedelijk ontstaan ter hoogte van het Zwartewatersklooster, net ten westen van de gemeente. Dit klooster is gesticht in 1233, maar de eerste bebouwing van 'Rouveen' dateert volgens Vervloet & Bording rond het einde van de twaalfde eeuw (circa 1187).⁵⁷ Op basis van onderzoek naar andere veennederzettingen kan worden aangenomen dat de bewoning is gestart op kleine veenterpjes nabij de Wijk.⁵⁸ Ook in het noordoostelijke deel van de gemeente werd een nederzetting gesticht van waaruit men het gebied ging ontginnen. Het betreft IJhorst op de zuidoever van de Reest en waarvan de oudste vermelding dateert uit 1176.

Staphorst

De oudste nederzettingsfase van Staphorst (fase 1) bevindt zich in het noordwesten van de huidige gemeente. Hier bevindt zich een huisterp met het toponiem 'Olde Staphorst'⁵⁹, dat in 1346 nog als 'Antiquo Staphorst' bewoond is⁶⁰. De eerste schriftelijke vermelding van deze locatie dateert van 1217⁶¹ en betreft een hof en vijf hoeven in het veen bij de Reest-Meppelerdiep.⁶² Het vondstmateriaal ten zuiden van dit terrein betreft inderdaad laatmiddeleeuws aardewerk, zoals kogelpotaardewerk, Pingsdorf aardewerk, proto-steengoed en echt steengoed.⁶³ Met de voortgaande ontginning van het veengebied werd het dorp driemaal in zuidoostelijke richting verplaatst, voor het eerst rond 1300. De boerderijen van Staphorst (fase 2) moeten dan gezocht worden in een bewoningslint nabij de kruising van de Kerkenland en de Rienksweg-Rienkskanaal. Hier ligt een oud kerkhof dat nog steeds bestaat en nu een archeologisch monument is (AMK-terrein 1366). In 1417 zou hier een houten kerk zijn

⁵⁷ Vervloet & Bording, 1985: 22

⁵⁸ Vervloet & Bording, 1985

⁵⁹ AMK-terrein 2758.

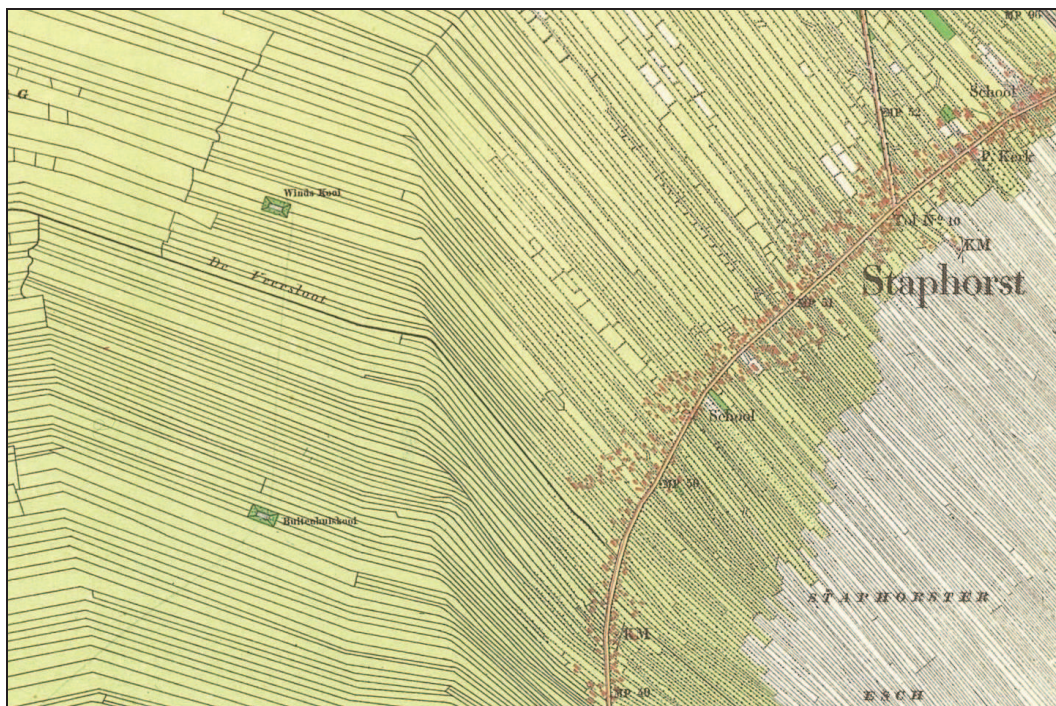
⁶⁰ Vervloet & Bording, 1985: 16; De Wolde, J. 1991.

⁶¹ 218 x Overijssel, p. 396. De Wolde, J. 1991.

⁶² Vervloet & Bording, 1985

⁶³ Archis-waarnemingen 12484 en 13740.

afgebrand, hoewel ter plaatse ook kloostermoppen gevonden zijn.⁶⁴ Vermoedelijk in het begin van de vijftiende eeuw wordt Staphorst voor de tweede maal in zuidoostelijke richting verplaatst en is sprake van een nieuw woonlint (fase 3) langs de Olde Dijk, die bij Rouveen overgaat in het Oldepad-Benedenpad. In 1436 wordt namelijk een nieuwe kerk gebouwd bij het nu nog bestaande oude kerkhof aan de Olde Kerkhofsweg (archeologisch monument, AMK-terrein 1365). De derde en laatste verplaatsing was voor 1611, waarbij het huidige Staphorst (fase 4) ontstond langs de bewoningsas Nieuwe Dijk (destijds 'Niendyck': fig. 4.9, thans Oude Rijksweg-Gemeenteweg).⁶⁵ Deze laatste as is in figuur 4.7 goed zichtbaar als een langgerekt boerderijenlint temidden van de voor natte gebieden typerende strokenverkaveling. De kerk die bij dit laatste bewoningslint hoort, volgde overigens pas veel later en dateert van 1752. In 1811 vormden Staphorst, Rouveen en IJhorst samen nog de gemeente Hasselterambt, waarvan de naam in 1818 werd veranderd in Staphorst. De bevolking leefde voornamelijk van landbouw en veeteelt. Dankzij een aantal 'aansluitingen' begon het dorp zich te ontwikkelen. Zo kwam in 1828 de afslag bij De Hoek gereed, rechtstreeks aansluitende op de Napoleontische rijksweg naar Meppel. Een economische impuls was die in 1867 toen de aanleg gereed kwam van een eigen station aan de spoorlijn Zwolle-Meppel. De afzet van melkproducten op de markt van Meppel was van veel betekenis. Later maakte de melkindustrie een eigen ontwikkeling door en verrezen er in de regio maar liefst dertien zuivelfabriekjes. Door de ruilverkaveling, sinds 1931 van kracht, werden aan de oostzijde van het dorp heidegronden in cultuur gebracht. Tevens ontstond over de 'Staphorster Es' een nieuwe verbindingsweg van het buurtschap Lichtmis naar De Hoek, die weer aansloot op de Napoleontische weg. In 1970 werd deze weg, die door het dorp liep, verbreed tot de autosnelweg A28. Na de Tweede Wereldoorlog verrezen in Staphorst een aantal woonwijken die tussen snelweg en het spoor gelegen zijn.

Figuur 4.7 *Het boerderijenlint van Staphorst op de Bonnekaart uit 1884. Het landschap toont nog de typerende strokenverkaveling met zeer smalle kavels van voor de ruilverkaveling (van 1935).*

⁶⁴ De Wolde, J. 1991.

⁶⁵ Stenvert e.a. p. 249.

Rouveen

De ontwikkeling van Rouveen is nauw verbonden met die van Staphorst. Ook dit dorp werd net als Staphorst driemaal verplaatst, waarbij de nederzetting 'vooruitliep' en de bijbehorende kerk meestal later volgde. De verplaatsing moet gezien worden als een geleidelijk proces van jaren. Exacte jaartallen wanneer een bepaalde kern gebouwd dan wel verlaten is, zijn er niet. Wel kan op basis van enkele jaartallen een indruk worden verkregen van het zwaartepunt van de bewoning op dat moment.

De bewoning in Rouveen en ontginning van het veen begon mogelijk al voor 1233 met 14 hoeven bij De Wijk, zoals valt op te maken uit een vermelding van het bezit dat toebehoorde aan het in 1233 gestichte Zwartewatersklooster.⁶⁶ De eerste kerk van Rouveen bevond zich bij het Zwartewatersklooster en werd tot zeker 1241 nog gebruikt door de veenontginners die ten oosten van het klooster werkten (en woonden?). Mogelijk werd daar al eerder ter kerke gegaan, namelijk vanaf het eind van de 12^e eeuw. De tweede kerk van Rouveen werd vanwege de voortgaande oostwaartse veenontginning gebouwd rond 1282 nabij de eendenkooi ('kloosterkooi') ter hoogte van de kruising van de huidige Turfsloot en de weg Scholenland (Monnikenslag Noord, zie ook Fig. 4.9: 'hier plagt de kercke te staan'). Op deze locatie werden tijdens bezandingswerkzaamheden ook kloostermoppen gevonden.⁶⁷ Logischerwijze volgt hier uit dat rond deze periode ook lintbebouwing in de directe omgeving van deze kerk heeft gestaan.⁶⁸ Rouveen werd vermoedelijk dus tussen 1241 en 1282 voor de eerste keer verplaatst naar een locatie langs een oude leidijk waar ook de kerk op stond, namelijk de Hooijdijk-Huisdijk⁶⁹.

De exacte datering van de derde kerk en nederzetting aan het Benedenpad of Olde Padt is onbekend (vermoedelijk circa 1300-1400). Het kerkhof van deze derde kerk bestaat nog als archeologisch monument (AMK-nr. 1367) aan de Scholenland tussen de Klaas Kloosterweg en de Schipgravenweg, ten zuiden van de kruising met de Hulpensteinweg. Op een recente luchtfoto uit 2009 is in het zuidelijke verlengde van de Hulpensteinweg tevens een lineaire verkleuring zichtbaar, die zou kunnen duiden op de locatie van het bij de kerk behorende oude bewoningslint.

Aan de hand van het jaartal 1641, vermeld op de muursteen van de huidige (vierde) kerk, gaat men ervan uit dat in dat jaar de kerk werd gebouwd. Op een kaart van G. Sasse uit 1635 (zie ook fig. 4.9) staan inderdaad al vrij veel huizen aan de Nieuwe Dijk, zodat de derde-fase nederzetting dan al grotendeels verlaten zal zijn en het vierde-fase bewoningslint al gevormd is. Vervloet en Bording (1985) vermoeden dat dit samenhangt met oorlogshandelingen tussen 1584 en 1587, waarbij de verwoeste huizen van fase 3 verlaten werden en wederopbouw elders noodzaakten. Ook hier heeft de bouw van een nieuwe kerk het dorp dus gevolgd.

Rouveen schijnt dus iets later bevolkt geraakt te zijn dan Staphorst.⁷⁰ Over de betekenis van de naam Rouveen is een theorie voorhanden. Zo ligt het woord 'veen' voor de hand terwijl 'rou' de betekenis zou kunnen herbergen van het woeste (ruwe) gebied waar het in gelegen was. In 1443 wordt er door Rouveen een weg aangelegd. Deze weg zou later bekendheid krijgen onder meer omdat prins Maurits, nadat hij in 1594 Zutphen en Deventer had ingenomen, deze weg als doortocht gebruikte. In 1628

⁶⁶ Vervloet & Bording, 1985, p. 21-22

⁶⁷ De Wolde, 2010.

⁶⁸ Vervloet & Bording, 1985, p. 27-28

⁶⁹ De Wolde, 1991.

⁷⁰ Van der Aa. p. 731.

werd overwogen deze weg te verharderen waardoor het mogelijk werd om deze met paard en wagen te betreden.⁷¹

Omstreeks het midden van de negentiende eeuw bestaat Rouveen uit circa 270 huizen met tussen de 1400 en 1500 inwoners die van de landbouw en veeteelt leven.⁷² Ter plaatse van de diverse bewoningsassen van zowel Staphorst als Rouveen zijn diverse vondsten gedaan die de laatmiddeleeuwse nederzettingen representeren. Deze bestaan onder andere uit de eerder genoemde verlaten kerkterreinen met kerkhoven en diverse vondsten zoals gebruiks aardewerk.⁷³

Figuur 4.8 *Verhoging in het landschap met de resten van de derde kerk van Rouveen (1300-1400?)*

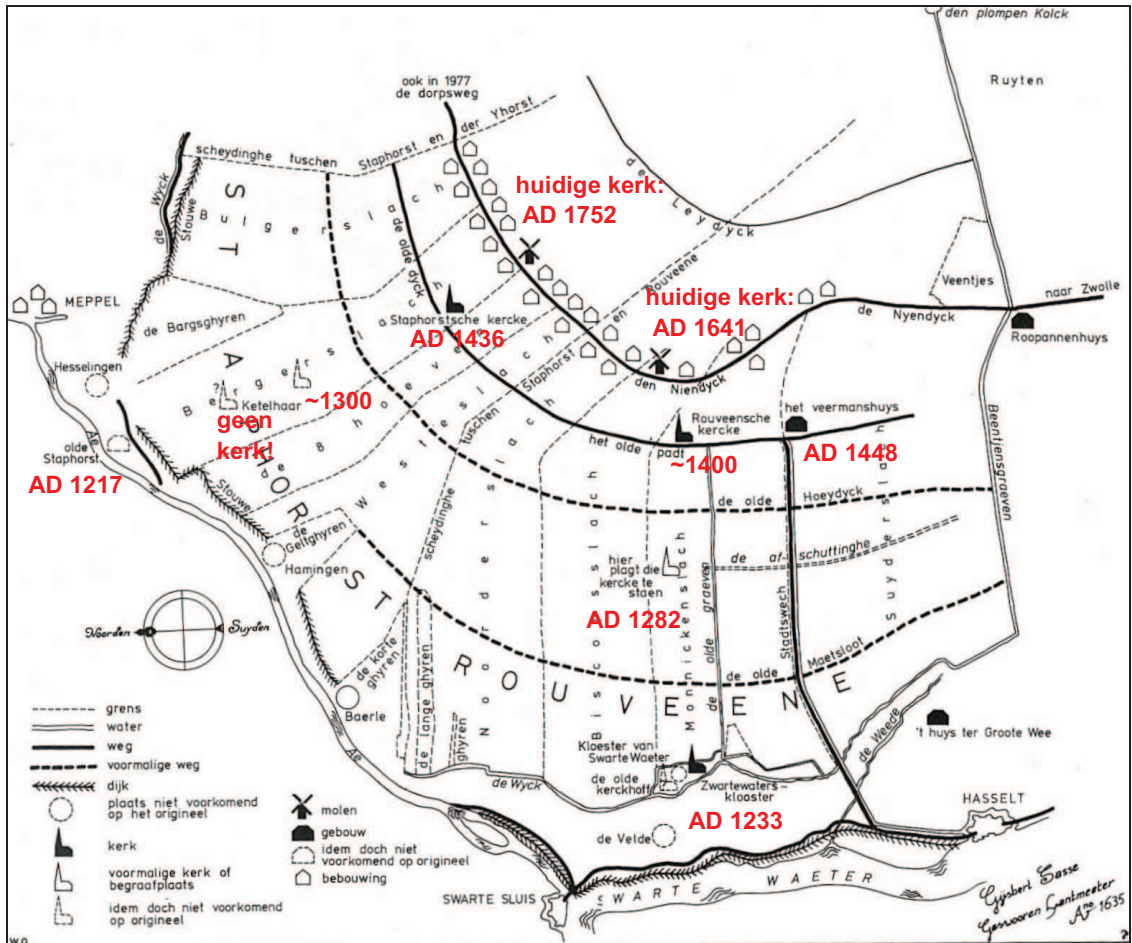
De ligging van de leidlijken en bewoningsassen van Rouveen en Staphorst

Kaartenmaker Gijsbert Sassen heeft in 1635 de ligging van voormalige bewoningsassen globaal ingetekend (Fig. 4.9). Naar de exacte ligging van de voormalige bewoningsassen zijn diverse onderzoeken gedaan. Zo hebben Vervloet & Bording (1985) en De Wolde (1991) een cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd. De locatie van de voormalige kerken is bekend, maar de ligging van de bewoningsassen zelf is in de diverse onderzoeken een twistpunt. Voor onderhavig onderzoek is het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) grondig bestudeerd. Dit is een gedetailleerde hoogtekaart op basis van laseraltimetrie. Bij bestudering van het AHN zijn diverse lineaire structuren in het landschap ontdekt (Fig. 4.10). Enkele structuren komen overeen met de assen in het onderzoek door Vervloet & Bording (1985), maar andere op het AHN zichtbare structuren waren tot nu toe onbekend. Echter, op basis van uitsluitend het AHN is niet met 100% zekerheid vast te stellen of hier sprake is van ontginningsassen of bewoningsassen, of dat het de ligging betreft van bijvoorbeeld ondergrondse leidingen die nu als lineaire elementen zichtbaar zijn geworden op het AHN. Gezien de kromming en het onregelmatige karakter op het AHN zijn de lijnen nu geïnterpreteerd als net iets hoger gelegen oude bewoningsassen. Op deze locaties is toetsing aan de hand van archeologisch onderzoek in de toekomst zeer gewenst.

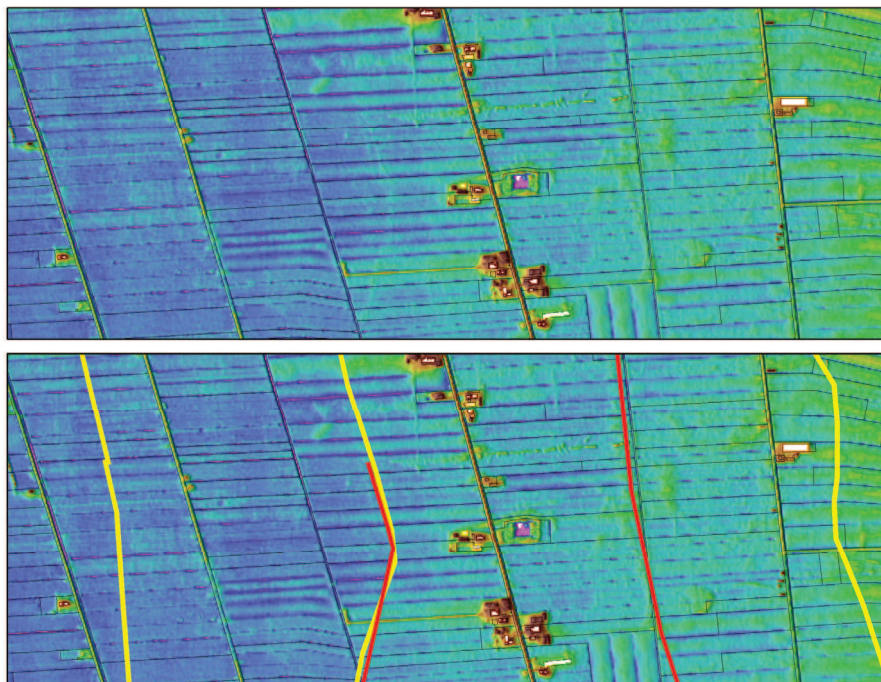
⁷¹ Van der Aa. p. 733.

⁷² Van der Aa. p. 731.

⁷³ Waarnemingen 407183, 12489, 18678, 22190, 13801, 32654, 12482, 33985, 13788, 22190 en AMK-terreinen 1365, 1366, 1367 en 1568.

Figuur 4.9 De ligging van bewoningsassen en oude kerken volgens landmeter Gijsbert Sasse in 1635 (natekening door Van der Schrier, 1977; jaartallen volgens De Wolde, 1991 en Vervloet & Bording, 1985).

Figuur 4.10 Structuren van oude leidijken al dan niet met oude bewoningsas zijn zichtbaar op het AHN. De bovenste figuur laat alleen het AHN zien, terwijl in de onderste figuur de ligging van mogelijke leidijken / bewoningsassen is ingetekend. De gele lijnen geven bewoningsassen aan zoals die zijn weergegeven op een kaart van Vervloet en Bording (1985) en de rode lijnen zijn geïdentificeerd op basis van het AHN.

Ijhorst

Ijhorst is een dorpje dat voor het eerst schriftelijk wordt genoemd in 1176.⁷⁴ De naam Ijhorst is waarschijnlijk afkomstig van 'iwe' (boomsoort) en 'horst' (hoogte). Van der Aa schrijft omstreeks 1845: '*Het is van ouds in 16 regelmatige hoeven of volle erven, langs het riviertje de Reest...aangelegd*'.⁷⁵ Het dorp telt dan 540 inwoners verdeeld over 75 huizen die hun bestaan vinden in de akkerbouw en veeteelt. De huidige kerk van Ijhorst dateert uit 1823 (Fig. 4.11).

Bij Ijhorst lag de havezate De Pol. De oudste vermelding dateert uit 1394 waarbij het huis onder de naam Espers wordt genoemd.⁷⁶ Het terrein waar de resten van De Pol verwacht worden, is aangemerkt als terrein van hoge archeologische waarde (AMK-nr. 13280).

Figuur 4.11 De kerk van Ijhorst uit 1823.⁷⁷

Lankhorst

Het dorp Lankhorst ligt iets ten oosten van Ijhorst en schijnt ook jonger te zijn. Zo wordt het jaartal 1283 genoemd.⁷⁸ De betekenis van Lankhorst is waarschijnlijk 'lange hoogte'. Evenals Ijhorst ligt Lankhorst aan het riviertje de Reest. Beide dorpen worden vaak in één adem genoemd en hebben zelfs één dorpsraad.

Punthorst

Het gebied waar buurtschap Punthorst deel van uitmaakt, werd in het verleden ook wel 'Puntlanden' genoemd. Men dankt deze benaming aan de punt waarin enkele landerijen samenkwamen. Veel inwoners hadden er van oudsher een eigen perceel voor het winnen van turf. Tijdens de crisis van de jaren dertig van de twintigste eeuw werd, in kader van de werkverschaffing, met de hand het hoogveengebied ontgonnen.

⁷⁴ 218 x Overijssel. p. 386.

⁷⁵ Van der Aa. p. 71.

⁷⁶ Gevers en Mensema, 1997

⁷⁷ Stenvert e.a., 1998.

⁷⁸ 218 x Overijssel. p. 386.

Na deze ruilverkaveling werd in het gebied ook een nieuwe dorpskern aangelegd, die de naam Punthorst kreeg.

Vervolgens werd Punthorst, waarvan de naam niet nieuw was omdat deze in 1835 ook al voorkwam, bij de gemeente Staphorst gevoegd.⁷⁹ Tegelijkertijd werd een bosgebied aangelegd (Boswachterij Staphorst), bedoeld als houtvoorziening. Deze aanleg was feitelijk noodgedwongen, omdat de grond niet de van voldoende kwaliteit was om er gewassen op te telen.

4.8.3 Overige bebouwing

Rouveener- of Bisschopsschans

De vele gronden van de gemeente Staphorst waren in het verleden dras en moerassig en daardoor uitermate geschikt voor inundatie. Vanuit militair oogpunt zag men al vroeg de belangrijkheid van dit gebied in, zodat op de grens van dit gebied, de weg of pas door Rouveen en Staphorst, een defensieve linie ontstond die goed onderhouden werd.⁸⁰ De pas is bekend geworden door de mars van Prins Maurits op 16 juni 1591 van Zwolle naar Meppel. In 1665 werd door oorlogsdreiging vanuit Duitsland besloten ten oosten van de pas een versterking aan te brengen in de vorm van een *retranchement*.⁸¹ Dit verdedigingswerk werd in 1668 omgebouwd tot een fort (zie figuur 4.12) dat tijdens het uitbreken van de Franse oorlog in 1672 nog niet gereed was. De gracht van de schans had een gemiddelde diepte van circa 1,3 meter. De bovenzijde van de gracht had een maximale breedte van circa 12,5 meter. Omstreeks 1690 waren er geen manschappen meer op het fort aanwezig en hoewel Menno van Coehoorn plannen had het vervallen fort te herstellen, zou het daar niet meer van komen en raakte het fort in de vergetelheid.

De heer Gerrit-Willem van Marle, eigenaar van het buurtschap Lichtmis, eigende zich het fort toe en begon met het slechten daarvan teneinde meer land te verkrijgen. Door het huwelijk met zijn dochter kwam ene Willem-Jan van Dedem in het bezit van het fort. Dit kwam hem goed uit, omdat hij reeds van plan was de vaart, later naar hem vernoemd, te laten graven. Na 1811, bij de invoering van de Franse administratie, werd het gesloopte fort genoteerd onder de naam *Friesche Kaa of Rouveener- of Bisschopsschans*.⁸² In het midden van de negentiende eeuw besloot men de bovengrondse delen van de schans geheel te egaliseren met het landschap. Het waterschap heeft in 2007 de schans gereconstrueerd. Het terrein van de schans heeft de status 'terrein van hoge archeologische waarde'.⁸³ Vanwege de diepte van de met een schans samenhangende sporen (bv. grachten) is de kans groot dat deze sporen nog aanwezig zijn, ondanks de eerdere egalisatie.

⁷⁹ 218 x Overijssel. p. 388.

⁸⁰ Lange, J. de. P. 160.

⁸¹ Lange, J. de. P. 163.

⁸² Lange, J. de. P. 181.

⁸³ AMK terrein 13608.

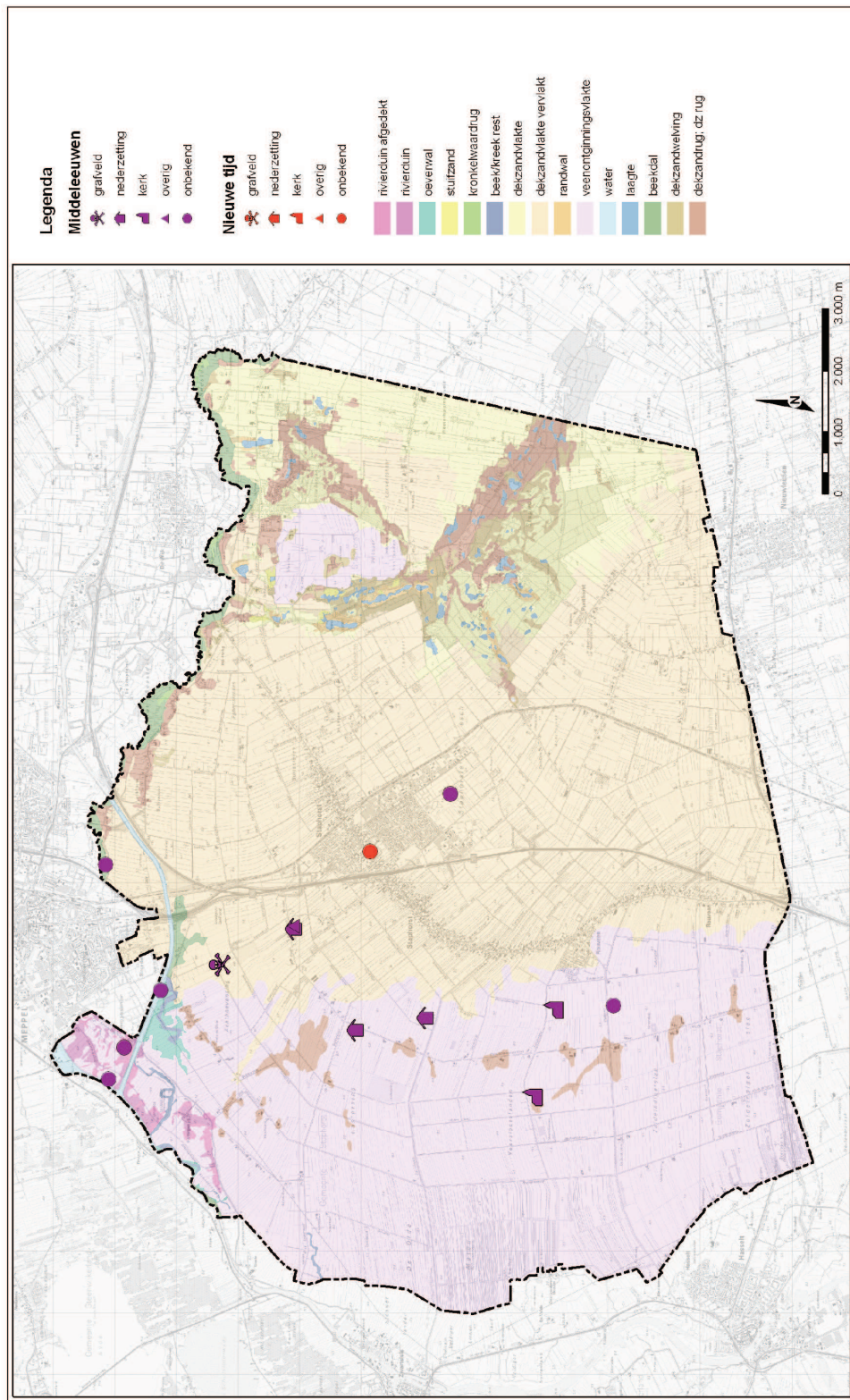

Figuur 4.12 Schans ten oosten van De Lichtmis op een kaart (noorden boven) uit de Hottinger-atlas 1773-1794.⁸⁴

4.8.4 Archeologische vondstlocaties

In ARCHIS staan diverse vondstlocaties uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd geregistreerd. Het betreft met name de historische kerklocaties van verlaten bewoningslinten. Daarnaast betreft het enkele losse vondstlocaties (figuur 4.13).

⁸⁴ Versfelt 2003.

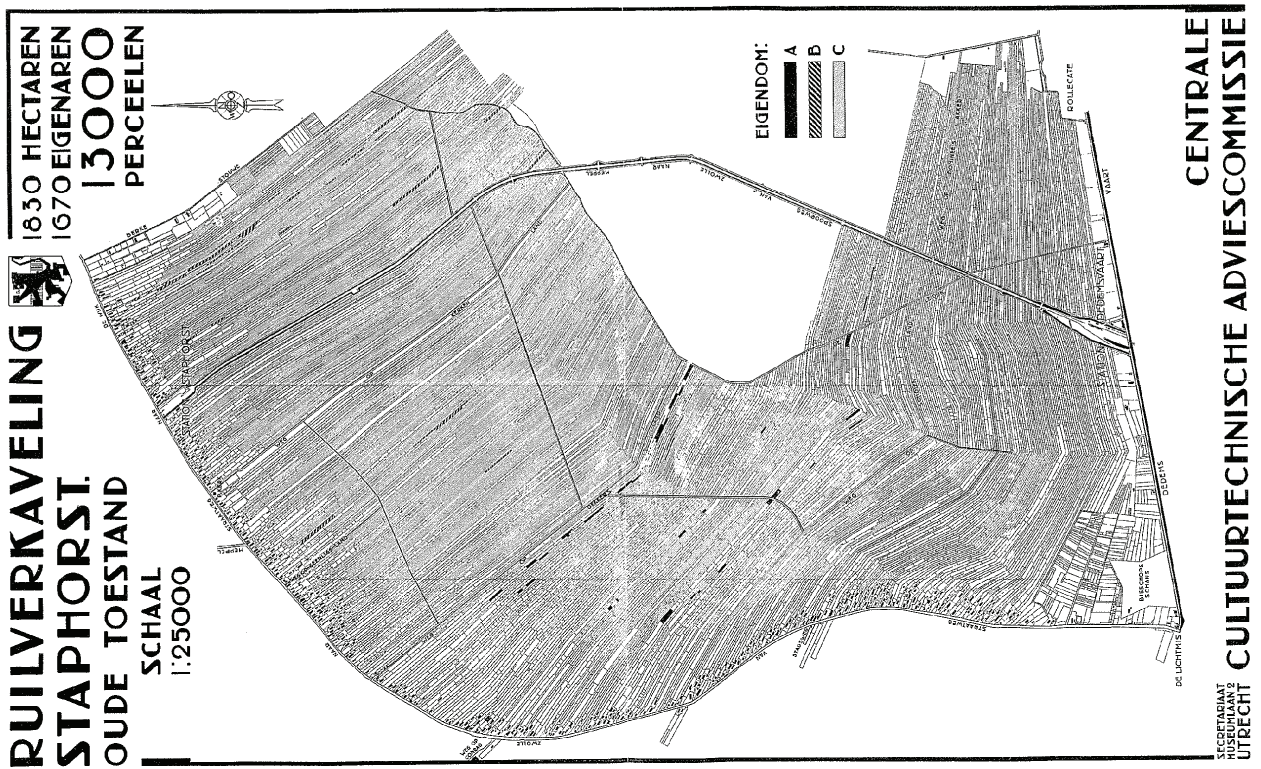
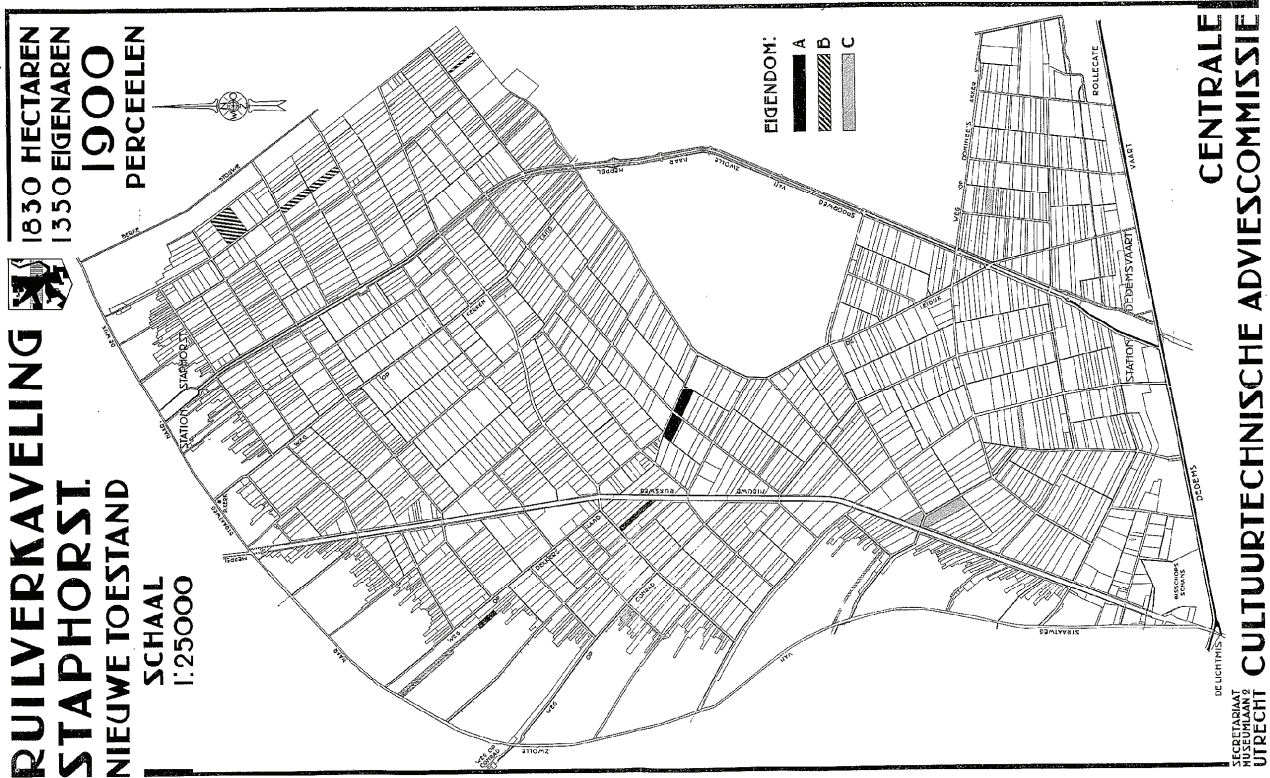

Figuur 4.13 De vondstlocaties uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd.

4.8.5 Bodemverstoringen

In de loop van de tijd heeft de mens diverse ingrepen in het natuurlijke landschap uitgevoerd. Deze ingrepen gaan veelal gepaard met bodemverstoringen, waardoor eventuele archeologische resten verstoord raken. Dit geldt met name voor de periode van vroege veenontginningen en voor de negentiende en twintigste eeuw, toen bij de grootschalige ontginningen de bodem diep is verstoord door cultuurtechnische

maatregelen. Ook de ruilverkavelingsprojecten in de tweede helft van de twintigste eeuw hebben naar verwachting veel schade toegebracht aan de archeologische resten vanwege de doorgevoerde cultuurtechnische maatregelen (diepwoelen etc.). Zo is bij de ruilverkaveling van Staphorst het oorspronkelijke aantal van 13.000 percelen teruggebracht tot slechts 1900 percelen (figuur 4.13). Aangezien in dit gebied nauwelijks of geen veen aanwezig is, zal het graven van de vele sloten in de periode voor de ruilverkaveling reeds schade hebben toegebracht aan eventuele archeologische resten van voor de ontginning. Ook eventuele nieuwe bij de ruilverkaveling aangelegde sloten zullen dergelijke bodemverstoringen hebben veroorzaakt.

Figuur 4.14 Het verkavelingspatroon vóór (onder, links) en de geplande situatie na (boven, rechts) de ruilverkaveling van Staphorst in de jaren '30 van de twintigste eeuw (Van den Bergh, 2004)

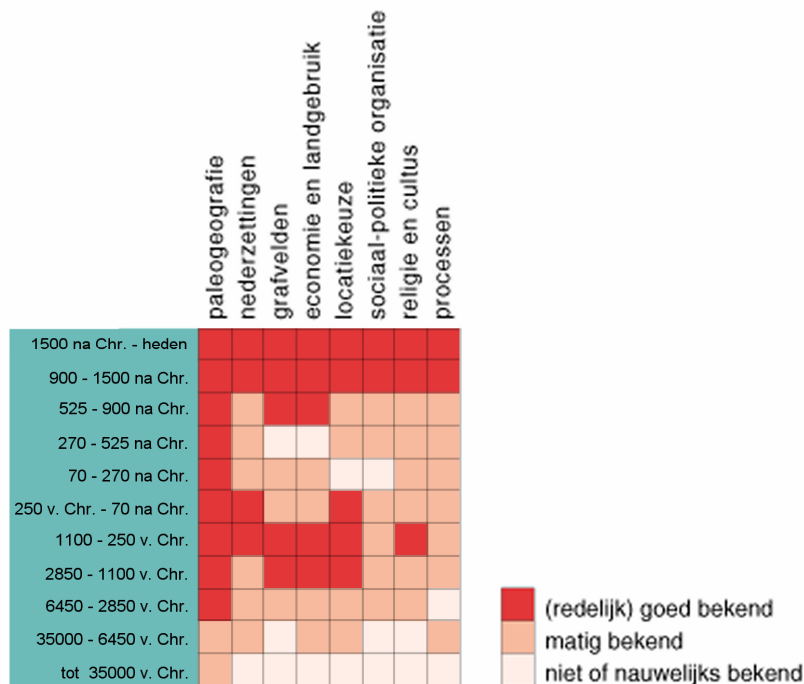
5 De archeologische verwachtingskaart

5.1 Inleiding

De archeologische verwachtingskaart vormt een instrument voor het archeologiebeleid ten aanzien van de planvorming binnen de gemeente. Om zo goed mogelijk inzicht te krijgen in de spreiding van deze waarden is een archeologische waardenkaart opgesteld. De waarden worden weergegeven op de verschillende geomorfologische eenheden, zodat een archeolandschappelijke eenhedenkaart ontstaat. Op basis van deze gegevens was het vervolgens mogelijk de archeologische verwachtingskaart op te stellen.

5.2 Analyse van bekende archeologische waarden

In de archeologiebalans⁸⁵ worden de kennis en kennislacunes van de verschillende archeoregio's besproken. Hieruit blijkt dat het Drents zandgebied de best onderzochte archeoregio is. Dat onderzoek startte al in de zeventiende eeuw toen de hunebedden uit de nieuwe steentijd onderwerp van studie waren. Maar ook over de meeste andere perioden is meer bekend dan in andere regio's. Alleen de oude steentijd scoort net zo laag als elders. Ook is relatief weinig bekend over het midden van de Romeinse tijd. Daar staat tegenover dat over de laatste fase van de midden-steentijd (mesolithicum) tot eerste fase van de late steentijd (neolithicum) relatief veel bekend is.

Figuur 5.1 Kennisniveau binnen de archeoregio Drents zandgebied naar thema en periode.⁸⁶

De landelijk vervaardigde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden⁸⁷ laat op basis van een statistische relatie tussen bodemeenheden en archeologische waarden de kans op het aantreffen van archeologische waarden binnen een bepaalde bodemeenheid van de archeoregio zien. Voor het grondgebied van de gemeente betekent dit dat een groot deel geclassificeerd is met een lage verwachtingswaarde

⁸⁵ Lauwerier & Lotte, 2002

⁸⁶ Lauwerier & Lotte, 2002

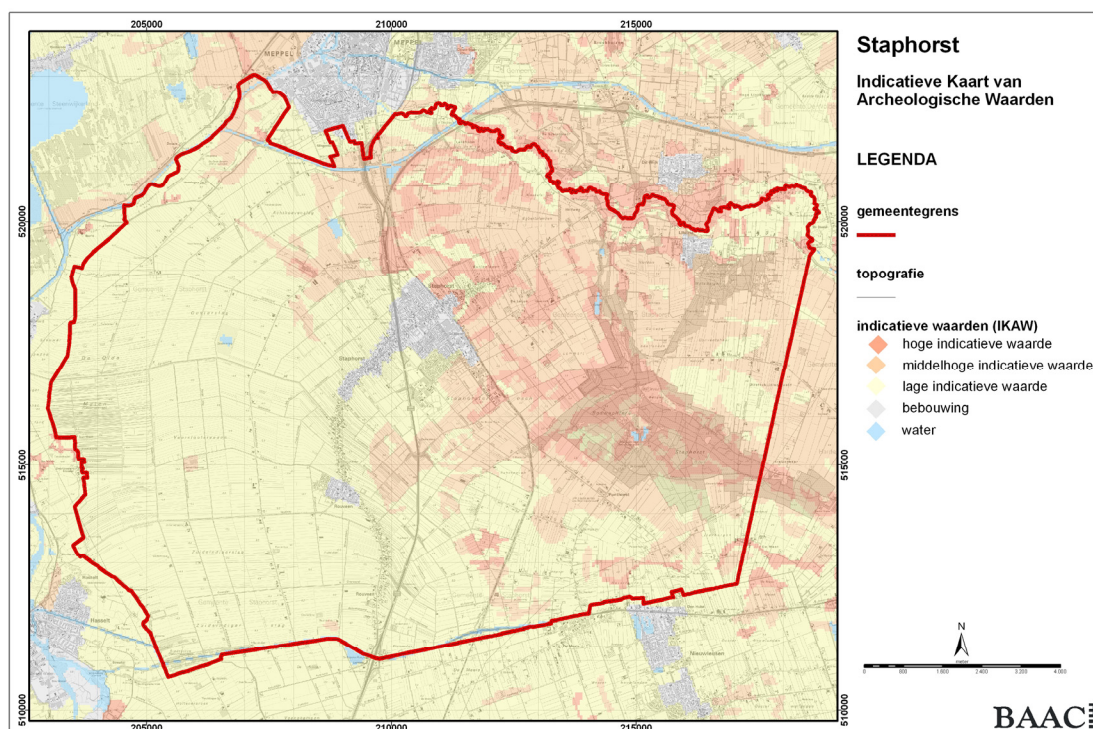
⁸⁷ RCE, 2009; versie 3.0

(tabel 5.1). Zones met een middelhoge of hoge indicatieve waarde bevinden zich voornamelijk in de oostelijke helft van de gemeente, ter plaatse van een langgerekte dekzandrug en langs het dal van de Reest. De bebouwde kommen van Staphorst, Rouveen en IJhorst, met een totale oppervlakte van 296 ha (slechts 2,1 % van de gemeentelijke oppervlakte), zijn echter niet gekarteerd (tabel 5.1).

Tabel 5.1 Oppervlakte (ha) per IKAW-eenheid (totaal 13.575 ha)

Eenheid IKAW	Hoge trefkans	Middelhoge trefkans	Lage trefkans	Niet gekarteerd	Water
Oppervlakte (ha)	1514	3658	7994	296	107

Een nadeel aan deze IKAW is dat deze gebaseerd is op de bodemkaart met een schaal van 1:50.000. Dit betekent dat deze op gemeentelijk niveau een te generaliserend karakter heeft. Immers, op de bodemkaart zijn kleine landschapelementen, zoals bijvoorbeeld eenmans-essen, ofwel weggelaten op de kaart ofwel met een aantal andere elementen gegroepeerd. Ook is op de IKAW geen rekening gehouden met mogelijke dekzandruggen die in de loop van de tijd zijn afgedekt met een pakket veen. Specifiek voor het westelijke deel van de gemeente Staphorst is het ontbreken van een middelhoge of hoge indicatieve waarde ter plaatse van de voormalige laat-middeleeuwse dorpslinten van Rouveen en Staphorst een grote lacune op de IKAW.

Figuur 5.2 Uitsnede van de IKAW voor de gemeente Staphorst

In de gemeente is een zeer klein aantal vondstlocaties bekend (tabel 5.2).⁸⁸ Binnen de gemeentegrens zijn acht terreinen aanwezig met een vastgestelde archeologische waarde, die als zodanig op de archeologische monumentenkaart zijn weergegeven. Vier van deze terreinen zijn aangegeven als een beschermd archeologisch rijksmonument. Overzichten van de AMK-terreinen zijn weergegeven in figuur 5.10 en 5.11. Voor een actueel overzicht dient de AMK in ARCHIS geraadpleegd te worden.

⁸⁸ Gemiddeld 0,2 vindplaatsen per km²

Tabel 5.2 *AMK-terreinen in Staphorst*⁸⁹

Status	Aantal
<i>Terrein van archeologische betekenis</i>	0
<i>Terrein van archeologische waarde</i>	0
<i>Terrein van hoge archeologische waarde</i>	3
<i>Terrein van zeer hoge archeologische waarde</i>	1
<i>Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd rijksmonument</i>	4 ⁹⁰
Totaal aantal AMK-terreinen	8

Tabel 5.3 *Vondstlocaties in Staphorst*⁹¹

Omschrijving	Aantal
Vondstlocaties ARCHIS	26
Vindplaatsen ARCHIS	29
Vindplaatsen lokale AWN	0
Totaal aantal vindplaatsen	29
Vindplaatsen, zonder complextypen (losse vondsten of onbekend)	16
Vindplaatsen, administratief geplaatst	3

In de archeologische database ARCHIS staan 26 locaties geregistreerd waar archeologische vondsten en/of waarnemingen zijn gedaan (peildatum 1 januari 2009). In totaal betreft het 29 vindplaatsen (sommige vondstlocaties betreffen meerdere vindplaatsen; bijvoorbeeld Romeinse tijd en nieuwe tijd). Hoewel de lokale AWN afgelopen jaren diverse vondsten heeft gedaan, betreft het voornamelijk losse vondsten. Deze vondsten zijn niet aan de database toegevoegd.

Tabel 5.4 *Aantal in ARCHIS geregistreerde onderzoeken onderverdeeld naar type*⁹²

Type onderzoek	Aantal
Bureauonderzoek	6
Booronderzoek (al dan niet gecombineerd met bureauonderzoek)	12
Proefsleuvenonderzoek	1
Archeologische begeleiding	0
Definitieve opgraving	0

Volgens de gegevens in ARCHIS zijn 19 archeologische onderzoeken (bureauonderzoek, inventariserend veldonderzoek, archeologische begeleiding, opgraving) binnen het gebied uitgevoerd. Bijna alle onderzoeken zijn eerste-fase onderzoeken in de vorm van een bureauonderzoek en/of een booronderzoek (samen 18 onderzoeken). In ARCHIS staat slechts één proefsleufonderzoek geregistreerd. Dit proefsleufonderzoek heeft betrekking op het beschermde monument dat bijna geheel buiten de gemeente ligt.

Wel dient te worden opgemerkt dat deze statistieken enigszins subjectief zijn. Zo is het pas enkele jaren verplicht archeologische booronderzoeken in ARCHIS aan te melden. Ook worden bureauonderzoeken in de praktijk veelal niet aangemeld.

⁸⁹ Peildatum: 1 januari 2009

⁹⁰ Waarvan van 1 beschermd monument slechts een klein deel binnen de gemeente Staphorst ligt.

⁹¹ Peildatum: 1 januari 2009

⁹² Het totaal aantal onderzoeksmeldingen in ARCHIS bedraagt 19 stuks

Tabel 5.5 *Type aanbevelingen van archeologisch vooronderzoek (bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (boringen en proefsleuven)*

Type onderzoek	Aantal
Geen vervolgonderzoek noodzakelijk	10
Vervolgonderzoek (in geheel of deel van plangebied)	4
Onbekend (niet ingevuld in ARCHIS)	5

Een weergave en vergelijking van vondstlocaties per periode (tabel 5.6) levert een goed beeld op van de bewoningslocaties door de tijd heen. Hieruit blijkt dat relatief veel vondstlocaties bekend zijn uit de steentijd (ca. 33 %). Daarentegen zijn bijna geen vindplaatsen bekend uit de periode bronstijd tot en met Romeinse tijd. Het gebied was in deze periode blijkbaar te nat, waardoor aanwijzingen voor permanente bewoning tot nu toe ontbreken. Pas uit de (late) middeleeuwen, toen het veengebied werd ontgonnen, zijn weer archeologische vindplaatsen bekend.

Tabel 5.6 *Vindplaatsen verdeeld naar archeologische periode.*⁹³

Periode	Aantal waarnemingen met complex	Aantal waarnemingen zonder complex	Aantal waarnemingen totaal (N=48)
Laat-Paleolithicum	0	1	1
Mesolithicum	4	3	7
Neolithicum	3	6	9
Bronstijd	1	4	5
IJzertijd	0	1	1
Romeinse tijd	0	0	0
Middeleeuwen	8	6	14
Nieuwe tijd	4	3	7

Uit de verdeling van de vondstlocaties naar complextype blijkt dat het complextype voor de helft (50%) onbekend is. Ongeveer 33 % van de vindplaatslocaties verwijst naar een nederzetting (9 stuks, tabel 5.7).

Tabel 5.7 *Vindplaatsen verdeeld naar complextype*⁹⁴

Complextype	Aantal vindplaatsen
Smederij	1
Grafveld	1
Nederzetting	9
Kerk	2
Onbekend / losse vondst	13

⁹³ Op een aantal vindplaatsen zijn meerdere perioden aangetoond. Hierdoor bedraagt het totaal aantal perioden meer dan het aantal vindplaats-locaties.

⁹⁴ Zonder administratief geplaatste vindplaatsen. N = 26

Tabel 5.8 *Complextypen van vindplaatsen ouder dan de middeleeuwen per landschappelijke eenheid⁹⁵*

Landschapstype	Oppervlakte (ha)	Aantal vindplaatsen	Aantal vindplaatsen exclusief 'onbekend'
Rivierduin	57	1	0
Rivierduin afgedekt	37	4	2
Veenontginningsvlakte	4695	4	3

Bij analyse van het aantal vindplaatsen per landschappelijke eenheid lijkt op het eerste gezicht een sterk positieve correlatie te bestaan tussen het aantal vindplaatsen per vierkante kilometer en de al dan niet afgedekte rivierduinen (figuur 5.8). Enkele vondstlocaties bevinden zich in de veenontginningsvlakte, maar hierbij dient te worden opgemerkt dat al deze vindplaatsen zich op een overgangszone naar een andere landschappelijke eenheid bevinden. Echter, deze relatie is statistisch moeilijk aantoonbaar, omdat het aantal vondstlocaties erg klein is.

5.3 Archeologisch verwachtingsmodel

De zeer kleine hoeveelheid waarnemingen met een datering ouder dan middeleeuwen laat het niet toe een statistische relatie tussen het landschap en de vindplaatsen te geven. De relatie tussen de landschappelijke ligging en archeologische waarden is dan ook vooral gebaseerd op de meest recente verwachtingsmodellen van eerder vervaardigde verwachtingskaarten⁹⁶ en door algemeen geldende relaties tussen locatiekeuze en landschappelijke ligging te gebruiken.

Het blijkt dat in dekzandgebieden met name de hogere delen van het landschap in de directe omgeving van open water interessant waren voor bewoning. Dit geldt voor de dekzandruggen in de omgeving van beken of rivieren, rivierduinen en in mindere mate voor de randen van stuifzandgebieden. Deze delen van het landschap werden gebruikt om te wonen, landbouw te bedrijven en er zijn (doorgaande) wegen te vinden. Voor de gemeente Staphorst geldt dit met name voor dekzandruggen langs de Reest, alsmede voor de rivierduinen in het noordwestelijke deel van de gemeente. Ook de overige dekzandruggen in de gemeente waren geschikte locaties. Echter, de ruggen die in het westelijke deel van de gemeente voorkomen, zijn reeds lange tijd afgedekt door veen. Om die reden worden daar alleen oudere archeologische resten verwacht. De dekzandruggen in het hogere, oostelijke deel van de gemeente zijn langer geschikt geweest voor bewoning.

Daarnaast waren ook de delen van de beekdalen die grensden aan hogere landschapselementen door de mens in gebruik. Zo werden deze delen van de beekdalen gebruikt om te vissen, dienden als oversteekplaats (later in de vorm van bruggetjes) en er zijn jachtkampementen te verwachten. Onderzoek⁹⁷ heeft aangetoond dat met name in deze delen van het beekdal veel archeologische resten te verwachten zijn.

In principe kunnen dergelijke resten ook in de overige delen van de beekdalen worden aangetroffen, maar de kans wordt hier klein geacht, aangezien de directe omgeving veelal zeer nat was. Echter, vanwege de hoge grondwaterstand in de beekdalen zullen eventuele organische archeologische resten (o.a. hout, leer en bot) veelal wel beter geconserveerd zijn dan op een dekzandrug.

⁹⁵ Exclusief de vondstlocaties met administratieve plaatsing. Er is gekozen voor een weergave van vindplaatsen ouder dan middeleeuwen, omdat de jongere vindplaatsen veelal geen directe relatie met het landschap vertonen.

⁹⁶ Boshoven *et al.*, 2005.

⁹⁷ Gerritsen en Rensink, 2004.

Specifiek voor de gemeente Staphorst zijn de diverse (verlaten) bewoningsassen. Ter plaatse van deze bewoningsassen kunnen archeologische resten uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd worden verwacht.

Tabel 5.9 laat per landschappelijke eenheid zien welke archeologische verwachting er aan gekoppeld is. Met behulp van deze tabel is de landschappelijke eenhedenkaart omgezet in een archeologische verwachtingskaart.

Tabel 5.9 *Koppeling van een verwachtingwaarde aan de landschappelijke eenheden*

Landschappelijke eenheid	Archeologische verwachting
Beekdal (door dekzandvlakte)	Lage verwachting
Beekdal (ter hoogte van dekzandrug)	Hoge verwachting
Beek/kreekrest	Lage verwachting
Oeverwal	Middelhoge verwachting
Rivierduin	Hoge verwachting
Rivierduin, afgedekt	Hoge verwachting
Veenontginningsvlakte ten westen van Rouveen en Staphorst	Lage verwachting
Dekzandvlakte	Lage verwachting
Dekzandvlakte, vervlakt	Lage verwachting
Dekzandwieling	Middelhoge verwachting
Dekzandrug	Hoge verwachting
Dekzandrug (flank, zone van 50 m om rug heen)	Middelhoge verwachting
Stuifzand	Middelhoge verwachting
Laagte	Lage verwachting
Pingoruïne of dobbe (al dan niet met randwal om laagte)	Hoge verwachting
Restgeul	Lage verwachting
Water	Geen

5.4 Kaartopbouw

De archeologische verwachtingskaart vormt de vertaling van de gegevens uit de archeolandschappelijke eenhedenkaart naar een archeologische verwachting. Deze vertaling is gebaseerd op de relatie tussen het landschap en het bewoningspatroon in het verleden. Op de kaart worden terreinen onderscheiden met een bekende archeologische waarde (AMK-terreinen en vindplaatsen) en zones met een bepaalde archeologische verwachting (op basis van de relatie tussen landschappelijke ligging en locatiekeuze).

AMK-terreinen

Terreinen met een vastgestelde archeologische waarde staan aangegeven op de archeologische monumentenkaart en zijn onder te verdelen in twee groepen.

A: Terreinen met de status van Rijksmonument (wettelijk beschermd). Binnen de gemeente zijn 4 terreinen met de status van beschermd archeologisch Rijksmonument aanwezig. Het betreft in alle gevallen terreinen van zeer hoge archeologische waarde. Een overzicht van de terreinen is weergegeven in onderstaande tabel 5.10. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het terrein van het Zwarte Watersklooster (AMK-nr. 1568) grotendeels buiten de gemeente valt.

Tabel 5.10 *De beschermde archeologische Rijksmonumenten binnen de gemeente Staphorst*

AMK-nr.	Toponiem	Type vindplaats	Begindatering	Einddatering
1365	Olde Kerkhof	Kerk	late middeleeuwen B	nieuwe tijd B
1366	Rienksweg; Kerkenland	Kerk	late middeleeuwen B	late middeleeuwen B
1367	Scholenland	Kerk	late middeleeuwen B	nieuwe tijd A
1568	Zwarte Watersklooster	Klooster (complex)	late middeleeuwen	late middeleeuwen

B: Terreinen van archeologische waarde. Deze terreinen hebben geen wettelijke bescherming, maar op basis van (archeologisch) onderzoek is vastgesteld dat deze terreinen een bepaalde archeologische waarde bezitten. Binnen de gemeente zijn 4 AMK-terreinen aanwezig. Deze zijn onder te verdelen in drie terreinen van hoge archeologische waarde en één terrein van zeer hoge archeologische waarde. Een overzicht van de terreinen is weergegeven in tabel 5.11.

Tabel 5.11 *De overige AMK-terreinen binnen de gemeente Staphorst*

AMK-nr.	Toponiem	Waarde	Type vindplaats	Begindatering	Einddatering
2758	Olde Staphorst	hoge archeologische waarde	Huisterp	late middeleeuwen	nieuwe tijd
2759	De Garste	zeer hoge archeologische waarde	Nederzetting	late middeleeuwen	late middeleeuwen
				bronstijd	ijzertijd
				mesolithicum	neolithicum
13280	De Pol	hoge archeologische waarde	Havezate/ ridderhofstad	late middeleeuwen	nieuwe tijd
13608	Bisschopsschans	hoge archeologische waarde	Schans	late middeleeuwen	nieuwe tijd

Archeologische verwachtingszones

De archeologische verwachtingszones zijn gebaseerd op het ontwikkelde verwachtingsmodel (par. 5.3.1). In totaal zijn op basis van de landschappelijke ligging vijf zones te onderscheiden die samen een vlakdekkend kaartbeeld vormen:

- zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden laat paleolithicum en mesolithicum (steentijd)
- zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden neolithicum tot middeleeuwen;
- zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden late middeleeuwen en nieuwe tijd;
- zones met een middelhoge archeologische verwachting;
- zones met een lage archeologische verwachting;

Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden laat paleolithicum en mesolithicum. Het gaat hierbij om terreinen, waar op grond van de landschappelijke ligging een grote kans is op het aantreffen van archeologische resten en intacte klimaatarchieven. Het betreft:

- pingoruïnes en dobbes (al dan niet met randwal);
- dekzandruggen langs de Reest
- rivierduinen langs de Reest

Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden neolithicum tot middeleeuwen. Het gaat hierbij om terreinen, waar op grond van de landschappelijke ligging een grote kans is op het aantreffen van archeologische resten. Het betreft:

- dekzandruggen;

- rivierduinen;
- afgedekte rivierduinen;

Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden late middeleeuwen en nieuwe tijd. Het gaat hierbij om terreinen, waar op grond van historische gegevens of de aanwezigheid van historische elementen een zeer grote kans is op het aantreffen van archeologische resten. Het betreft:

- historische kernen;
- de voormalige bewoningsassen van Staphorst en Rouveen;
- locaties van historische elementen als hoeven, watermolens, windmolens en dergelijke.

Zones met een middelhoge archeologische verwachting. Het gaat hierbij om terreinen waar op grond van de landschappelijke ligging een middelhoge kans is op het aantreffen van archeologische resten. Het betreft:

- dekzandwellingen;
- relatief hooggelegen delen van de beekdalen;
- oeverwallen.
- stuifzand;
- delen van de beekdalen binnen een straal van 150 m langs dekzandruggen en rivierduinen;
- zones van 100 m om de dekzandruggen.
- de afgedekte ondergrond van de veenontginningsvlakte ten westen van Rouveen en Staphorst.

Zones met een lage archeologische verwachting. Het gaat hierbij om terreinen waar op grond van de landschappelijke ligging een kleine kans is op het aantreffen van archeologische resten. Het betreft:

- de dekzandvlakten;
- dekzandvlakten vervlakt door veen;
- (overige) veenontginningsvlakten
- delen van beekdalen;
- laagtes.

Bodemverstoringen

Als aparte kaartlaag zijn tenslotte zones of contouren met bodemverstoringen weergegeven waarvan nog niet kon worden vastgesteld of de bodemverstoringen dieper dan het archeologische niveau reiken. Aangezien onduidelijk is tot hoe diep de bodemverstoringen hebben plaatsgevonden, is niet bekend of hierdoor de eventueel aanwezige archeologische laag al verstoord is. Derhalve zijn de zones met bodemverstoringen met een arcering over de verwachtingszones aangegeven.

5.5 Beperkingen

Hoewel de gegevens die gebruikt zijn voor het vervaardigen van de verschillende lagen met de grootste nauwkeurigheid zijn verzameld en verwerkt, kunnen deze natuurlijk nooit volledig zijn en zijn derhalve zo nauwkeurig als de bronnen waar ze uit komen. Daarom is het van belang te weten welke waarde er aan de op de kaart weergegeven gegevens moet worden gehecht. Per laag zal hier kort op worden ingegaan.

Bij de vindplaatsen met losse vondsten of individuele waarnemingen is de omvang van de sporen- of vondstverspreiding nog niet vastgesteld, dan wel niet vast te stellen.

Deze zijn daarom op de kaart als puntlocatie opgenomen. Het is echter mogelijk dat er in de directe omgeving van sommige vondstmeldingen nog meer archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn. Dit zal met name het geval zijn bij nederzettingsterreinen die als spreidingen van los aardewerk of bewerkt vuursteen herkend zijn. Bij losse vondsten is de kans klein dat ter plaatse nog meer archeologische waarden in de grond aanwezig zijn.

De puntlocaties kunnen daarnaast een onnauwkeurigheid bevatten omdat de exacte vindplaats niet exact bekend is. Over het algemeen zijn de waarnemingen op circa 50 m nauwkeurig ingemeten. In het meest extreme geval is er voor gekozen om de waarneming op administratieve coördinaten te plaatsen hetgeen betekent dat de exacte locatie dan niet meer te achterhalen was. Om dit zichtbaar te maken, zijn deze waarnemingen op de kaart voorzien van een extra symbool.

De laag met de verwachtingswaarden is ontstaan door het samenvoegen van de verwachtingswaarden op basis van de natuurlijke landschapsontwikkeling en die van de door de mens beïnvloede landschapsontwikkeling. Aangezien het oude landschap door de loop van de tijd is bedekt met jongere afzettingen is de beschrijving van de landschapsontwikkeling gebaseerd op de huidige kennis. Dit heeft geleid tot een indeling in lage, middelhoge en hoge verwachting.

Daarnaast is het schaalniveau van het gebruikte kaartmateriaal bepalend voor de schaal van de uiteindelijke verwachtingskaart. De bodemkaarten en geomorfologische kaarten die voor het gebied beschikbaar waren, zijn grotendeels vervaardigd met een kaartschaal 1:50.000. Door het gebruik van gedetailleerde bodemkaarten met schaal 1:10.000 en het nog gedetailleerdere Actueel Hoogtebestand Nederland zijn de grenzen tussen de kaartenheden verfijnd tot een kaartschaal van 1:10.000. Dit is gebaseerd op het feit dat de grens tussen landschappelijke eenheden veelal vergezeld wordt door een hoogteverschil of een knik in het reliëf.

Hoewel aan een terrein een bepaalde verwachting kan zijn toegekend, betekent het geenszins dat de bodem ter plaatse intact is. De aanleg van funderingen voor gebouwen, kabels en leidingen heeft veelal geleid tot (locale) bodemverstoringen. Dit is vaak gebleken bij de verschillende archeologische vooronderzoeken die hebben plaatsgevonden binnen de bebouwde kom. Het locale karakter van dergelijke bodemverstoringen maakt het echter onmogelijk al deze bodemverstoringen op de kaart aan te geven.

Tevens dient te worden opgemerkt dat de verwachtingswaarde de trefkans weergeeft op het aantreffen van archeologische waarden. Een hoge trefkans geeft een grotere dichtheid aan archeologische vindplaatsen dan een lage trefkans. Dit betekent dat bij archeologisch onderzoek in een zone met een hoge verwachting het kan voorkomen dat geen archeologische resten aanwezig zijn, terwijl in een zone met een lage verwachting de aanwezigheid van archeologische resten niet is uit te sluiten. De kans op het aantreffen van resten in een zone met een lage verwachting is echter beduidend lager dan in een zone met een hoge verwachting.

6 Beleidskader

6.1 Verdrag van Valletta en wetwijzigingen

6.1.1 Algemeen

Het Europese verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (beter bekend als het Verdrag van Valletta of Malta, 1992) is in 1998 door de Tweede en Eerste Kamer goedgekeurd. De daaropvolgende implementatie van het verdrag van Malta in de Nederlandse wetgeving heeft geleid tot de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) die per 1 september 2007 van kracht is geworden. Deze wet geeft aan welke wetten gewijzigd dienen te worden, met als belangrijkste wet de Monumentenwet 1988. De implementatie heeft daarnaast geleid tot aanpassing van enkele andere wetten op aanpalende werkvelden die voor de archeologie relevant zijn, zoals bijvoorbeeld de Ontgrondingenwet, de Woningwet en de Wet op de Ruimtelijke Ordening. De nieuwe wetgeving beoogt dat zo goed en zo vroeg mogelijk rekening wordt gehouden met de aanwezigheid óf mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem. De WAMZ heeft twee belangrijke uitgangspunten:

Het streven naar behoud van archeologische resten in hun originele context in de bodem (*'in situ'*), of als dit niet mogelijk is door opgraving en documentatie (*'ex situ'*). Degene die nieuwe ontwikkelingen met mogelijk bodemversturende ingrepen tot stand brengt, is verantwoordelijk voor de inventarisatie en een verantwoord beheer van de bekende en te verwachten archeologische resten in de ondergrond (*'de verstoorder betaalt'*).

De nieuwe wetgeving beoogt tevens een decentralisatie van taken van de landelijke en provinciale overheden naar de lokale overheden en versterkt daarmee de rol van bevoegde overheid voor gemeenten, die mede verantwoordelijk worden voor de (mogelijk aanwezige) archeologische waarden op hun grondgebied.

6.1.2 De Monumentenwet 1988 en WAMZ

Voor het inwerking treden van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) was de bescherming van monumenten, waartoe ook archeologische monumenten behoren, en stads- en dorpsgezichten geregeld via de Monumentenwet 1988. In de WAMZ is vooral sprake van de bescherming van bekende en te verwachten archeologische waarden. De uitgangspunten bij de Monumentenwet 1988 (na inwerkingtreding WAMZ) en de WAMZ zijn:

- Het is verboden een beschermd monument te beschadigen of te vernielen (artikel 11 Monumentenwet 1988);
- Het aansluiten op de Wet op de Ruimtelijke Ordening door te stellen dat bij vaststelling van een bestemmingsplan rekening gehouden dient te worden met archeologie (art. 38 t/m 44 Monumentenwet 1988), waarbij een vrijstelling geldt voor terreinen met een oppervlakte kleiner dan 100 m² (artikel 41a Monumentenwet 1988). In ditzelfde artikel staat echter vermeld dat de gemeenteraad een hiervan afwijkende andere oppervlakte kan vaststellen;
- Beleidsuitgangspunt dient behoud en bescherming van het archeologisch erfgoed *in situ* te zijn door het treffen van technische maatregelen waardoor archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden. Indien dit niet mogelijk is dient opgraving te worden verricht;

- Provincies krijgen de mogelijkheid om zogenoemde archeologische attentiegebieden aan te wijzen. Dit betreft gebieden binnen het grondgebied van de provincie die archeologisch waardevol zijn of naar verwachting archeologisch waardevol zijn en die binnen geldende bestemmingsplannen onvoldoende bescherming genieten. Voor die gebieden dient de desbetreffende gemeente binnen een nader vast te stellen termijn een nieuw bestemmingsplan op te stellen, waarbij rekening wordt gehouden met de aanwezige en/of verwachte archeologische waarden (artikel 44 Monumentenwet 1988);
- Het verhalen van de maatschappelijke kosten verbonden aan het veiligstellen van archeologische waarden op de initiatiefnemer van de geplande ruimtelijke ingreep. Met andere woorden: de verstoorder betaalt;
- Introductie van marktwerking voor de uitvoering van archeologisch werk en controle van de kwaliteit hiervan middels de introductie van een kwaliteitssysteem;
- Er komt een uitgebreidere meldingsplicht m.b.t. archeologie en informatie over het erfgoed dient toegankelijk te zijn;
- Het publiek dient intensief bij het erfgoed betrokken te worden.

6.2 Archeologie en ruimtelijke ordening

Een vroegtijdige inventarisatie van archeologische waarden is in het belang van zowel de initiatiefnemers van een project met bodemversturende activiteiten als de planontwikkeling. Bij vroegtijdige opsporing kunnen de archeologische waarden immers mogelijk nog ingepast worden, zodat de kosten voor bijvoorbeeld een opgraving vermeden kunnen worden. Tevens kunnen archeologische waarden dan behouden blijven voor toekomstige generaties. Een tijdige opsporing voorkomt dat de daadwerkelijke ontwikkeling van te bebouwen of ontgraven gebieden vertraagd wordt. Het behoud van archeologische waarden brengt bewoners en gebruikers meer historisch besef over hun omgeving bij. Inpassing van bestaande archeologische waarden in een plan kan een gebied cultuurhistorische identiteit verlenen en daarmee kwaliteit toevoegen aan de openbare ruimte. Bij inpassing kan bijvoorbeeld gedacht worden aan bescherming en behoud van archeologische waarden op een vindplaats door er een plantsoen of speelweide overheen aan te leggen. Een eerder geplande parkeergarage op diezelfde locatie zou bijvoorbeeld in een ander deel van het plangebied gerealiseerd kunnen worden. Behoud kan ook worden gerealiseerd door technische maatregelen te nemen die bodemversturende ingrepen voorkomen (bv. ophoging, funderen op staal).

De bodem wordt vaak verstoord in gebieden die planologisch (her)ontwikkeld gaan worden en/of die een nieuwe bestemming krijgen, bijvoorbeeld van agrarisch grondgebruik naar bedrijventerrein. Dat betekent dat archeologische waarden vooral een grote rol zullen spelen in de procedures bij ruimtelijke ordening. Het betreft bijvoorbeeld vergunningaanvragen voor infrastructurele werken, ontgrondingen en allerhande klein- en grootschalige bouw- of natuurontwikkelingsprojecten die de bodem dieper dan de normaal agrarisch bewerkte bovengrond zullen roeren. Ook grootschalige verlagingen van het grondwaterpeil kunnen mogelijk bedreigend zijn voor het archeologisch erfgoed, omdat door oxidatie van organisch materiaal in de bodem grondsporen kunnen vervagen en kwetsbare materialen als hout, textiel, botresten en leer sneller zullen vergaan. Daarmee verdwijnt informatie die van belang kan zijn voor de interpretatie en reconstructie van archeologische vindplaatsen bij latere opgravingen.

6.3 Gemeentelijk archeologiebeleid

In het nieuwe stelsel na wijziging van de Monumentenwet 1988 hebben gemeenten een belangrijke rol bij het behoud en het beheer van het ondergrondse cultureel erfgoed. Ook de gemeente Staphorst heeft met het opstellen van een archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart dit rijksbeleid nu verankerd in haar eigen gemeentelijke beleid. Gemeenten zijn namelijk verplicht om bij bodemingrepen van enige omvang rekening te houden met én inzicht te verschaffen in zowel de bekende archeologische waarden als de te verwachten archeologische resten. In de praktijk zal dit meestal gebeuren bij de toetsing van vergunningsaanvragen in het kader van de Woningwet, nieuwe planologische ontwikkelingen en bestemmingsplanprocedures. Het bestemmingsplan moet voorzien in een archeologische paragraaf, waaruit de plaats van de archeologie in het bestemmingsplan blijkt. De gemeenten hebben een loketfunctie voor initiatiefnemers en dienen als uitvloeisel van de gewijzigde Monumentenwet 1988 bijvoorbeeld aan te geven wanneer er een plicht tot archeologisch vooronderzoek bestaat (bv. bij bestemmingsplanprocedures) of onder welke voorwaarden een vergunning verleend kan worden (bv. bij sloop- of aanlegvergunningen onder de nieuwe WABO of omgevingsvergunning). Iedere gemeente dient dus voldoende geïnformeerd te zijn over de archeologie op haar eigen grondgebied, voordat bodemversturende werkzaamheden al dan niet kunnen worden toegestaan. De Wet op de Archeologische Monumentenzorg stimuleert gemeenten niet alleen om de *bekende* archeologische waarden, maar ook de te *verwachten* archeologische waarden binnen hun gemeentelijke grenzen te inventariseren. In het kader hiervan heeft BAAC een archeologische beleidsadvieskaart gemaakt. Zodra bekend is wat er binnen de gemeentelijke grenzen aanwezig is en verwacht kan worden, is het mogelijk een voor burgers en private partijen transparant beleid te formuleren met betrekking tot de inventarisatie, de selectie van te behouden archeologische waarden, het behoud en het beheer van archeologische waarden. Dit beleid dient het uitgangspunt te zijn bij het nemen van weloverwogen beslissingen bij de vergunningsprocedures.

6.4 Beleidsadviezen

6.4.1 Inleiding

De archeologische beleidsadvieskaart laat terreinen zien waar archeologische waarden al bekend zijn en waar archeologische waarden verwacht worden. Hieronder volgt per kaartcategorie een advies hoe met deze archeologische waarden kan worden omgegaan in het kader van goed gemeentelijk archeologisch beleid. In tabel 6.1 staat het geheel bovendien kort samengevat.

Aan elke categorie zijn bepaalde beleidsadviezen gekoppeld. De categorieën zijn:

- Terreinen waarvan de archeologische waarde reeds is vastgesteld:
 1. Archeologische rijksmonumenten (beschermde status);
 2. Overige AMK-terreinen (niet beschermd);
 3. Gemeentelijke archeologische monumenten (nog niet aanwezig in de gemeente Staphorst).
- Archeologische verwachtingszones:
 1. Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden laat paleolithicum en mesolithicum;
 2. Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden late neolithicum tot middeleeuwen;

3. Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden middeleeuwen en nieuwe tijd;
 4. Zones met een middelhoge archeologische verwachting;
 5. Zones met een lage archeologische verwachting.
- Verstoorde gebieden;
 - Toevalsvondsten.

Waar hier onder wordt gesproken over 'plangebied', dan wordt het hele gebied bedoeld waar een bepaald plan betrekking op heeft. De contour van het plangebied staat aangegeven op de aangeleverde bouwplannen of projectbesluiten.

6.4.2 Archeologische rijksmonumenten

Status

Rijksmonumenten zijn terreinen waarbij eerder onderzoek heeft aangetoond dat zich op die terreinen archeologische waarden bevinden. Deze terreinen staan op de Archeologische Monumenten Kaart ingedeeld bij de categorie 'Terreinen van zeer hoge archeologische waarde'. Zij zijn vanwege hun uitzonderlijke waarde door het Rijk tevens aangewezen als wettelijk beschermd archeologisch monument op basis van de Monumentenwet 1988.

Bij de aanwijzing van een locatie of terrein als nieuw (archeologisch) Rijksmonument brengt de gemeente, en indien het monument buiten de bebouwde kom is gelegen ook de provincie, een eigen advies uit aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) over de aanvraag. Vroeger was dat verplicht, maar nu is de provincie alleen nog bevoegd om te adviseren (en hoeft dat dus niet te doen).

De terreinen

Binnen het gebied van de gemeente zijn op dit moment vier archeologische Rijksmonumenten bekend. In tabel 5.10 worden deze Rijksmonumenten vermeld, waarbij opgemerkt moet worden dat deze de situatie van maart 2009 weergeeft. De landelijke AMK wordt regelmatig geactualiseerd. Via de RCE (www.archis.nl) of de provincie is de meest recente versie op te vragen.

Advies

Het uitgangspunt voor de archeologische Rijksmonumenten is behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*'). De archeologische Rijksmonumenten worden hierbij beschermd via de Monumentenwet 1988. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur.

De beschermde status van archeologische Rijksmonumenten betekent tevens dat geen enkele bodemverstorende activiteit of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlaging is toegestaan, tenzij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed daarvoor een vergunning heeft afgegeven. Iedere bodemarchief bedreigende ontwikkeling op een archeologisch Rijksmonument dient voorafgegaan te worden door een vergunningaanvraag bij de RCE, die een rapport zal verlangen waarin de archeologische waarden van het terrein afdoende zijn vastgesteld en waarin de effecten van realisatie van de ontwikkeling op deze waarden worden afgewogen. Omdat bodemverstorende ingrepen vermeden dienen te worden, zal dit rapport meestal een uitgebreid bureauonderzoek betreffen en een evaluatie van de verwachte effecten en te nemen maatregelen.

Indien behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is en als de RCE daarvoor toestemming heeft afgegeven, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

6.4.3 AMK-terreinen

Status

De AMK-terreinen zijn terreinen waarbij onderzoek heeft aangetoond dat zich op die terreinen archeologische waarden bevinden. Deze terreinen staan vermeld op de landelijke Archeologische Monumenten Kaart (AMK). De archeologische waarden op deze terreinen zijn op grond van criteria als gaafheid, zeldzaamheid, conserveringsgraad en belevingswaarde gewaardeerd en op basis daarvan zijn de terreinen in drie categorieën ingedeeld:

- 'Terreinen van archeologische waarde' (AW);
- 'Terreinen van hoge archeologische waarde' (HAW);
- 'Terreinen van zeer hoge archeologische waarde' (ZHAW).

Hoewel de AMK-terreinen op de archeologische Monumentenkaart staan vermeld, genieten deze terreinen geen wettelijke bescherming zoals de Rijksmonumenten deze wel genieten (zie paragraaf 6.4.2 voor een deel van de ZHAW-terreinen).

De terreinen

Binnen het gebied van de gemeente zijn op dit moment vier overige AMK-terreinen bekend. In figuur 5.11 worden de AMK-terreinen weergegeven, waarbij opgemerkt moet worden dat deze de situatie van maart 2009 weergeeft. De landelijke AMK wordt regelmatig geactualiseerd. Via de RCE (ARCHIS-II website) of de provincie is de meest recente versie op te vragen.

Advies

Het uitgangspunt voor de AMK-terreinen is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven en bodemverstoringen dieper dan 30 cm te vermijden. Sloopwerkzaamheden dieper dan 30 cm onder het maaiveld dienen te worden vermeden. De AMK-terreinen dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan voor het gebied waarin zij gelegen zijn. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. Vanwege de monumentale status van AMK-terreinen worden bodemverstoringende activiteiten (inclusief sloopwerkzaamheden) of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen niet toegestaan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat de archeologische resten niet worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling. Plangebieden met een oppervlakte kleiner dan 50 m² of een verstoring ondieper dan 30 cm zijn vrijgesteld van onderzoek.

Indien behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

6.4.4 Gemeentelijke archeologische monumenten

Status

De gemeentelijke archeologische monumenten zijn terreinen waarbij onderzoek heeft aangetoond dat zich op die terreinen archeologische waarden bevinden, die

gemeentelijk van groot belang worden geacht. Op dit moment zijn geen gemeentelijke archeologische monumenten aangewezen, maar de mogelijkheid bestaat om dat in de toekomst alsnog te doen. De terreinen staan dan vermeld op de gemeentelijke beleidsadvieskaart of komen daarvoor in de toekomst mogelijk in aanmerking bij ontdekking van nieuwe vindplaatsen. De archeologische waarden op deze terreinen zijn of worden op grond van criteria als gaafheid, zeldzaamheid, conserveringsgraad en belevingswaarde gewaardeerd en op basis daarvan bij gemeentelijke verordening als gemeentelijk monument aangeduid.

De gemeentelijke archeologische monumenten genieten geen wettelijke bescherming zoals de Rijksmonumenten deze wel genieten.

De terreinen

Binnen het gebied van de gemeente zijn op dit moment geen gemeentelijke archeologische monumenten aangewezen.

Advies

Het uitgangspunt voor (eventueel toekomstige) gemeentelijke monumenten is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud 'in situ') na te streven en bodemverstoringen (inclusief sloopwerkzaamheden) van 30 cm onder het maaiveld of dieper te vermijden. De gemeentelijke monumenten dienen planologisch te worden beschermd door opname in een archeologieverordening en het bestemmingsplan voor het gebied waarin zij gelegen zijn. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. Vanwege de monumentale status worden bodemversturende activiteiten (inclusief sloopwerkzaamheden) of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen niet toegestaan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat de archeologische resten niet worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling. Plangebieden met een oppervlakte kleiner dan 50 m² of een verstoring ondieper dan 30 cm zijn vrijgesteld van onderzoek.

Indien behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud 'ex situ').

6.4.5 Zones met een hoge archeologische verwachting voor laat paleolithicum en mesolithicum (steentijd)

Status

De gemeentelijke beleidsadvieskaart geeft zones aan op het gemeentelijk grondgebied met een hoge archeologische verwachting. Op basis van landschappelijk, cultuurhistorisch, bodemkundig en archeologisch onderzoek kan worden aangenomen dat terreinen in deze zone een grote kans hebben op het aantreffen van archeologische waarden uit het laat-paleolithicum en mesolithicum (de steentijd). Het gaat hierbij vooral om pingoruïnes en dobbes, inclusief een buffer-randzone met een breedte van 100 m daaromheen.

De terreinen

Deze terreinen zijn meestal onderscheiden op grond van het voorkomen van eerdere archeologische waarnemingen of op grond van een relatief hoge dichtheid van bekende archeologische vindplaatsen op vergelijkbare landschappelijke eenheden. De

venige tot kleiïge vullingen van pingoruïnes en dobbes vertegenwoordigen daarnaast een belangrijk archief voor klimaat- en vegetatieveranderingen, vanwege de vaak goed geconserveerde resten van insecten en stuifmeel van bomen, planten en cultuurgewassen. Indirect geeft dit archeobotanisch archief dus ook informatie over de invloed van de mens op het landschap en over geteelde gewassen (landgebruik!).

Het uitgangspunt voor zones met een hoge archeologische verwachting op resten uit het laat paleolithicum en mesolithicum is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven en bodemverstoringen van 40 cm onder maaiveld of dieper te vermijden. De zones met een hoge archeologische verwachting dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan voor het gebied waarin zij gelegen zijn. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. Bodemversturende activiteiten (inclusief uitbaggeren en dreggen in het kader van natuurontwikkeling) of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen worden niet toegestaan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat er geen archeologische resten of archeobotanische archieven worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling.

Plangebieden met een verstoringsdiepte minder dan 40 cm beneden maaiveld of met een oppervlakte kleiner dan 50 m² zijn vrijgesteld van onderzoek. Indien behoudenswaardige archeologische waarden worden aangetroffen en behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*'). Bij het aantreffen van een nog intact archeobotanisch archief dient contact te worden opgenomen met RCE, TNO, Alterra of Universiteit Utrecht (Dep. fysische geografie) of met archeologisch gecertificeerde bedrijven om de bemonstering met steekguts van de vullingen van dobbes of pingoruïnes te bespreken.

6.4.6 Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden neolithicum tot middeleeuwen

Status

De gemeentelijke beleidsadvieskaart geeft zones aan op het gemeentelijk grondgebied met een hoge archeologische verwachting op archeologische waarden uit de perioden neolithicum tot middeleeuwen. Op basis van landschappelijk, cultuurhistorisch, bodemkundig en archeologisch onderzoek kan worden aangenomen dat terreinen in deze zone een grote kans hebben op het aantreffen van archeologische waarden.

De terreinen

Deze terreinen zijn meestal onderscheiden op grond van het voorkomen van bekende historische woonplaatsen, eerdere archeologische waarnemingen of een relatief hoge dichtheid van bekende archeologische vindplaatsen op vergelijkbare bodem- of landschappelijke eenheden.

Het uitgangspunt voor zones met een hoge archeologische verwachting is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven en bodemverstoringen van 40 cm onder maaiveld of dieper te vermijden. De zones met een hoge archeologische verwachting dienen planologisch te worden beschermd door

opname in het bestemmingsplan voor het gebied waarin zij gelegen zijn. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. Bodemversturende activiteiten (inclusief sloopwerkzaamheden) of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen worden niet toegestaan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat er geen archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling. Plangebieden met een verstoringsdiepte minder dan 40 cm beneden maaiveld of met een oppervlakte kleiner dan 2500 m² zijn vrijgesteld van onderzoek. Indien behoudenswaardige archeologische waarden worden aangetroffen en behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

6.4.7 Zones met een hoge archeologische verwachting voor de perioden late middeleeuwen en nieuwe tijd

Status

De gemeentelijke beleidsadvieskaart geeft op een aantal locaties cultuurhistorische elementen aan, zoals historische kernen, oude bewoningsassen en oude boerderijen. In de ondergrond en de directe omgeving van historische kernen en cultuurhistorische elementen is de kans op het aantreffen van vaak ondiep gelegen archeologische waarden (oude funderingen en vloerniveaus mogelijk al binnen 30 cm onder maaiveld) groot, vanwege een langdurige bewoningsgeschiedenis en de vaak grote spoordichtheid. Van bijvoorbeeld oude hoeven en bijbehorende erven is bekend dat deze vaak voorgangers hebben gehad die al kunnen dateren uit de middeleeuwen.

De terreinen

De terreinen betreffen onder andere de huidige historische kernen van Rouveen en Staphorst, evenals de locaties van toenmalige, maar nu verplaatste bewoningslinten (de oude bewoningsassen). Ook enkele andere elementen waaronder molenplaatsen, eendenkooien en bruglocaties zijn op de kaart weergegeven.

Advies

Het uitgangspunt voor de historische kernen (die niet als AMK-terrein staan aangeduid) en cultuurhistorische elementen is om behoud van de cultuurhistorische elementen en de bijbehorende archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven. Het verdient aanbeveling om cultuurhistorische elementen en de directe omgeving die vaak een relatie heeft met het historische element (bijvoorbeeld een erf bij een oude hoeve) in te passen in nieuwe ontwikkelingen. Sloop- en versturende werkzaamheden van 50 cm of dieper onder het maaiveld dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.

Hoewel archeologische resten al ondiep (binnen 30 cm) kunnen voorkomen, kiest de gemeente Staphorst er expliciet voor om plangebieden met een verstoringsdiepte minder dan 50 cm beneden maaiveld of met een oppervlakte kleiner dan 100 m² vrij te stellen van onderzoek. Indien behoudenswaardige archeologische waarden worden aangetroffen en behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

6.4.8 Zones met een middelhoge archeologische verwachting

Status

De gemeentelijke beleidsadvieskaart geeft zones aan op het gemeentelijk grondgebied met een middelhoge archeologische verwachting. Op basis van landschappelijk, cultuurhistorisch, bodemkundig en archeologisch onderzoek kan worden aangenomen dat terreinen in deze zone een middelgrote kans hebben op het aantreffen van archeologische waarden. Deze terreinen zijn meestal onderscheiden op grond van de nabijheid van bekende historische woonplaatsen, eerdere archeologische waarnemingen of bekende archeologische vindplaatsen op vergelijkbare bodem- of landschappelijke eenheden.

De terreinen

Zones met een middelhoge archeologische verwachting kunnen zich bevinden op de overgang naar zones met een lage archeologische verwachting, of het kan zones betreffen met een oorspronkelijk hoge archeologische verwachting waar twijfels zijn gerezen ten aanzien van de intactheid van de bodem. Tevens gaat het om het veengebied ten westen van Rouveen en Staphorst, waarvan het oorspronkelijke reliëf van het dekzand niet of nauwelijks bekend is. Ter plaatse van afgedekte dekzandruggen geldt een middelhoge archeologische verwachting, terwijl voor de dekzandvlakten een lage archeologische verwachting geldt.

Advies

Het uitgangspunt voor zones met een middelhoge archeologische verwachting is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven. De zones met een middelhoge archeologische verwachting dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan voor het gebied waarin zij gelegen zijn. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. Bodemversturende activiteiten (inclusief sloopwerkzaamheden) of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen worden niet toegestaan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat er geen archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling.

Plangebieden met een verstoringsdiepte minder dan 40 cm beneden maaiveld of met een oppervlakte kleiner dan 3000 m² zijn vrijgesteld van onderzoek.

Indien behoudenswaardige archeologische waarden worden aangetroffen en behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

6.4.9 Zones met een lage archeologische verwachting

Status

De gemeentelijke beleidsadvieskaart geeft zones aan op het gemeentelijk grondgebied met een lage archeologische verwachting. Op basis van landschappelijk, cultuurhistorisch, bodemkundig en archeologisch onderzoek kan worden aangenomen dat terreinen in deze zone een lage kans hebben op het aantreffen van archeologische waarden.

De terreinen

Deze terreinen zijn meestal onderscheiden op grond van het ontbreken van archeologische waarnemingen of archeologische vindplaatsen op vergelijkbare bodem- of landschappelijke eenheden. Het betreft meestal terreinen die vanuit landschappelijk oogpunt ongunstige vestigingscondities boden of die te nat of onvruchtbaar waren voor landbouw. Ook kan het zones betreffen die oorspronkelijk een hoge of middelhoge archeologische verwachting hadden, maar die nu vanwege bijvoorbeeld bodemverstoringen door ontgroning of ruilverkaveling een lage kans hebben op het aantreffen van intacte archeologische vindplaatsen.

Een bijzondere landschapseenheid vormt de veenontginningsvlakte. Mogelijk bevinden zich onder het veen, in de top van de dekzandafzettingen, nog archeologische vindplaatsen. De aanwezigheid ervan zal echter een sterke relatie vertonen met het dekzandreliëf. Op dit moment is echter weinig bekend over eventuele dekzandruggen en –kopjes die door het veen zijn afgedekt. Een lage verwachting in de veenontginningsvlaktes dient dan ook enigszins te worden genuanceerd.

Advies

Het uitgangspunt voor zones met een lage archeologische verwachting is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven.

Plangebieden met een verstoringsdiepte minder dan 40 cm beneden maaiveld of met een oppervlakte kleiner dan 1,5 ha zijn vrijgesteld van onderzoek.

Indien behoudenswaardige archeologische waarden worden aangetroffen en behoud van archeologische waarden in originele context (*in situ*) niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

6.4.10 Verstoorde gebieden

Status

De gemeentelijke beleidsadvieskaart geeft op een aantal locaties aan dat gebieden in het verleden mogelijk zijn verstoord door afgraving, ontgraving of ruilverkaveling (vanwege cultuurtechnische maatregelen of ophoging). Deze locaties kunnen gelegen zijn in zones met een lage, middelhoge of hoge archeologische verwachting.

Advies

Het advies voor mogelijk verstoorde gebieden (op de kaart aangegeven met arcering) is gelijk aan het advies voor de onderliggende verwachtingszone (lage, middelhoge of hoge verwachting, aangegeven met de kleur onder de arcering). Voor de niet-vrijgestelde gebieden dient een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd te worden in de vorm van een verkennend booronderzoek om te kunnen beoordelen wat de exacte omvang, aard en diepte van de verstoring is en om vast te stellen op welke diepte een archeologisch relevant niveau verwacht kan worden. Uit dit onderzoek kunnen twee mogelijkheden volgen:

- Voor gebieden die in het verleden al aantoonbaar zijn verstoord, ontgraven of gediëpploegd tot onder het archeologisch relevante niveau geldt een vrijstelling voor archeologisch vervolgonderzoek;
- Voor gebieden die in het verleden zijn verstoord, ontgraven of gediëpploegd, maar waarbij het archeologisch relevante niveau grotendeels intact is gebleven, zal een archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk zijn.

6.4.11 Toevalsvondsten

Ook als geen (nader) archeologisch onderzoek noodzakelijk is, hetzij bij vrijstelling, hetzij na vergunningverlening geldt dat de Monumentenwet van kracht blijft. Volgens de Monumentenwet 1988 bestaat een meldingsplicht indien waardevolle archeologische resten worden aangetroffen. Artikel 53 lid 1, monumentenwet 1988: *“Degene die anders dan bij het doen van opgravingen een zaak vindt waarvan hij weet dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is, meldt die zaak zo spoedig mogelijk bij Onze Minister.”*

In de praktijk betekent dit dat eventuele toevalsvondsten gemeld dienen te worden bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) of het provinciaal depot voor bodemvondsten te Deventer (tel. 0570-644173), of via het hiernavolgende e-mail adres: archeologisch.depot@oversticht.nl.

6.5 Het archeologische traject

Archeologisch onderzoek in Nederland dient te worden uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Het archeologische traject opgesplitst in een drietal stappen. In de regel worden deze stappen gevolgd. Elk door een archeologisch gecertificeerde instelling uitgevoerde stap resulteert in een KNA-conform onderzoeksrapport en bevat een selectieadvies waarin wordt toegelicht en onderbouwd of een vervolgonderzoek (in de vorm van een volgende stap) al dan niet noodzakelijk is.

Voor met name de kleinere onderzoekslocaties kunnen stap 1 en 2 uit kostentechnische overwegingen vaak worden samengevoegd, met de resultaten van zowel het bureauonderzoek als het inventariserend veldonderzoek in één onderzoeksrapport.

De bevoegde overheid, meestal de gemeente, dient het onderzoeksrapport te toetsen en op basis van het selectieadvies een selectiebesluit te nemen waarmee een vervolgonderzoek al dan niet dient te worden uitgevoerd.

De drie genoemde onderzoeksstappen zijn de volgende:

1 Bureauonderzoek.

Door middel van een bureaustudie, waarbij literatuur over landschappelijke ontwikkeling, historische gegevens en bekende archeologische waarden worden geraadpleegd, wordt een gespecificeerd verwachtingsmodel opgesteld.

2 Inventariserend Veldonderzoek

Bij het inventariserend veldonderzoek wordt een veldonderzoek uitgevoerd dat is toegespitst op de kansrijke zones. Deze onderzoeksfase kan worden onderverdeeld in een drietal substappen, te weten de verkennende, karterende en waarderende fase.

Het doel van een verkennende fase is in veel gevallen het vaststellen van de intactheid van de bodem. Een karterende fase gericht op de opsporing van archeologische vindplaatsen. De waarderende fase heeft als doel het waarderen van de opgespoorde vindplaatsen.

Afhankelijk van de fase binnen het inventariserende onderzoek, de locatie, de bodemopbouw en de diepte van de te verwachten archeologische resten zijn verschillende onderzoeksmethoden mogelijk. Het betreft een oppervlaktekartering, geofysisch onderzoek, een booronderzoek of een proefsleuvenonderzoek.

Indien op basis van de waardering van een vindplaats wordt besloten dat de vindplaats behoudenswaardig is, dan zijn in stap 3 drie mogelijkheden:

3a Behoud *in situ*

Bij behoud *in situ* wordt de vindplaats behouden door het plan aan te passen en door de vindplaats planologisch te beschermen, zodat de bodem nu en in de toekomst niet verstoord wordt ter plaatse van de vindplaats dan wel het archeologisch relevante niveau.

3b Definitief opgraven

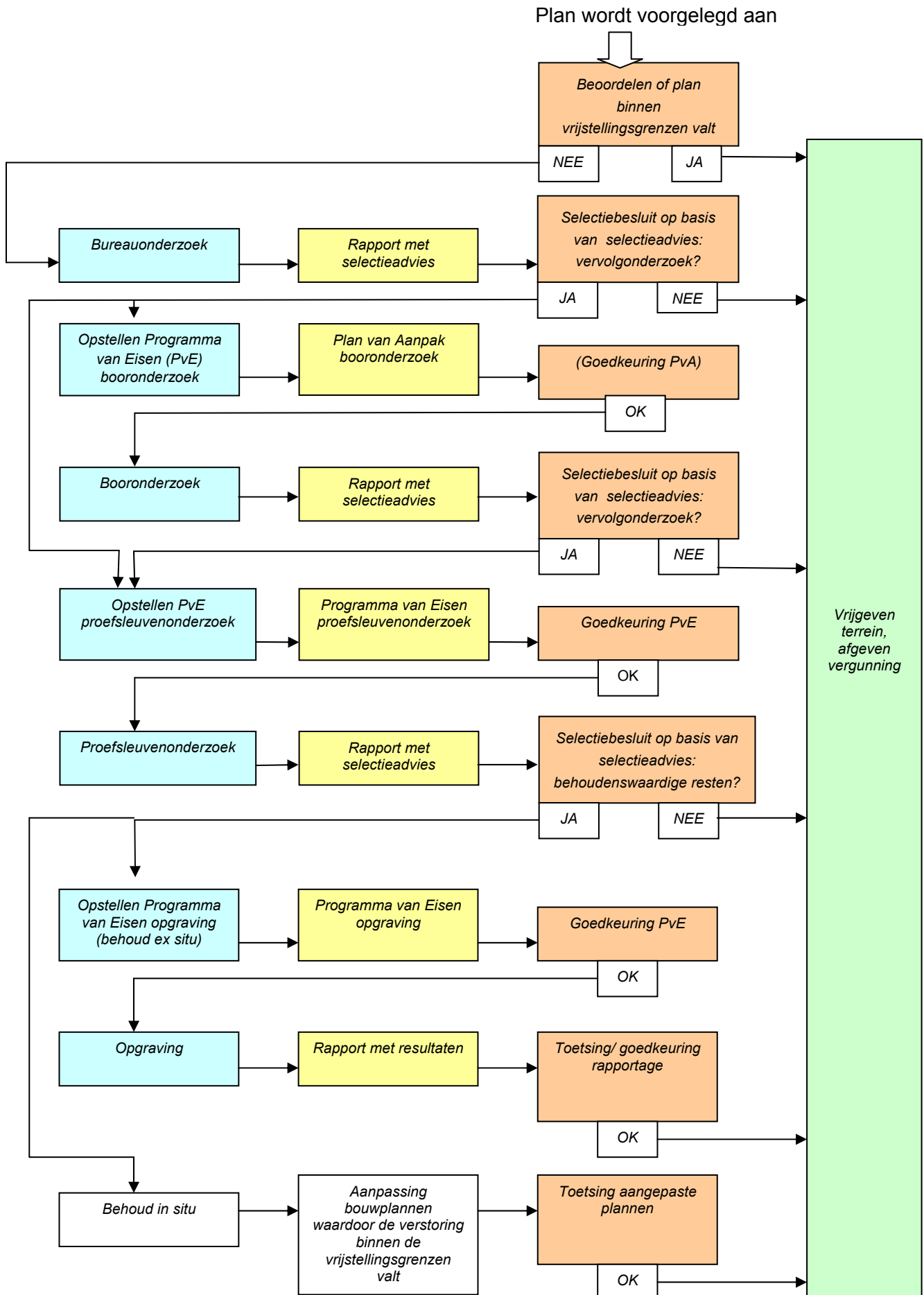
Bij definitief opgraven worden de vindplaats opgegraven, waarbij alle vondsten worden geborgen en de sporen worden gedocumenteerd, ingetekend en gefotografeerd. Na de opgraving is het terrein in principe archeologievrij en zijn er geen belemmeringen voor bodemversturende activiteiten. Voor de uitvoering van een opgraving is een goedgekeurd PvE vereist.

3c Archeologische begeleiding

Alleen indien proefsleuven, behoud *in situ* of definitief opgraven niet mogelijk zijn, dan kan worden gekozen voor een archeologische begeleiding met beperkte versterking. Mogelijke aanleidingen voor een begeleiding zijn:

- Adequaats en regulier vooronderzoek wordt belemmerd door terreinomstandigheden, bebouwing of verharding;
- Als op grond van beschikbare informatie geconcludeerd is dat een opgraving niet (meer) nodig is, kan een begeleiding als controle worden uitgevoerd;
- Wanneer sprake is van bijzondere onderzoeksvragen bij uitvoeringstrajecten.

Uitgangspunt bij de uitvoering van een begeleiding is een goedgekeurd PvE. Een archeologische begeleiding kan worden uitgevoerd onder het protocol proefsleuven (indien nog onvoldoende informatie beschikbaar is voor een waardestelling), of onder het protocol opgraven (indien er een sterk vermoeden bestaat dat archeologische resten aanwezig zijn).

Verklaring van de kleuren in het voorgaande diagram:

	Activiteiten die verstoorder moet laten uitvoeren door een erkend archeologisch bureau.
	Product dat aan de gemeente dient te worden voorgelegd. Het dient te zijn opgesteld door een erkend archeologisch bureau.
	Taken gemeente. Het rapport dient getoetst te worden aan de hand van de geldende kwaliteitseisen (KNA). Vervolgens wordt een selectiebesluit genomen door het College. In de praktijk wordt het selectiebesluit veelal genomen (onder mandaat van de gemeenteraad) door een gemeente-ambtenaar of een extern adviseur.

- **Bureauonderzoek:** Het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omvattende de aan- of afwezigheid, de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit daarvan. Bij een bureauonderzoek wordt ook gekeken naar bronnen die informatie geven over eventuele verstoringen op het terrein, zoals bouwdoSSIERS en ontgrondingsgegevens.
- **Booronderzoek:** (officieel: Inventariserend Veld Onderzoek door middel van grondboringen). Karteringsmethode bij veldinventarisatie, gebaseerd op het verrichten van grondboringen, waarbij vooral wordt gelet op het voorkomen van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool en fosfaatconcentraties en het al dan niet intact zijn van de bodemopbouw. Het onderzoeksrapport bevat een waardering van de aangetroffen archeologische resten alsmede een selectieadvies.
- **Proefsleuvenonderzoek:** (officieel: Inventariserend Veld Onderzoek - Proefsleuven; IVO-P). Opgraving van beperkte omvang op één of meerdere locaties binnen een vindplaats dan wel in de vorm van één of meerdere sleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging, e.d. van grondsporen waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten. Het onderzoeksrapport bevat een waardering van de aangetroffen archeologische resten alsmede een selectieadvies.
- **Archeologische begeleiding:** De registratie van vondst- en spoorgegevens van een vindplaats, zonder dat daarbij sprake is van het aanleggen van vooraf geplande sleuven of putten. Een archeologische begeleiding kan **alleen** plaatsvinden als een regulier vooronderzoek, behoud *in situ* of een definitieve opgraving niet mogelijk is. Een archeologische begeleiding kan worden uitgevoerd onder het protocol proefsleuven of onder het protocol opgraven.
- **Opgraving:** De ontsluiting van een vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen.
- **Programma van Eisen (PvE) :** Door een blijkens het beroepsregister daartoe gekwalificeerd archeoloog opgestelde kennisgeving van het bevoegd gezag aan de initiatiefnemer en eventueel de beoogde uitvoerder, gebaseerd op het selectiebesluit. In het PvE wordt vastgelegd waaraan archeologische veldprojecten moeten voldoen. De formulering van de inhoudelijke vraagstelling (wat er moet gebeuren) en aanwijzingen voor de praktische uitvoering (hoe het moet gebeuren). Het opstellen en

het uitvoeren van het PvE mag niet in één hand belegd zijn, tenzij het PvE is goedgekeurd door een onafhankelijk senior archeoloog namens de bevoegde overheid. Het PvE geeft de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats en formuleert de daaruit af te leiden eisen met betrekking tot het uit te voeren werk. Nadat het PvE is opgesteld kan het zijn dat nieuwe feiten en gewijzigde inzichten leiden tot een wijziging van de onderzoeksopzet (incl. uitwerking, conservering). Dit kan het geval zijn tijdens en na afronding van het veldwerk. Voor dergelijke beslissingen is akkoord nodig van het bevoegd gezag die het PvE heeft vastgesteld.

- **Bevoegde overheid:** De overheid (meestal de gemeente) die het selectiebesluit neemt en het Programma van Eisen goedkeurt.

- **Behoud *in situ*:** Behoud van archeologische resten op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponed, weggegooid of verloren.

- **Behoud *ex situ*:** Behoud van archeologische resten door deze op te graven, te documenteren, te publiceren en te bewaren in een depot.

- **Selectieadvies:** Schriftelijk advies aan de bevoegde overheid. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologische beleid van de betrokken overheid.

- **Selectiebesluit:** Een gemotiveerd besluit van de bevoegde overheid tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische waarde. Het besluit leidt tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een vergunning. In het geval de gemeente de bevoegde overheid is, wordt het selectiebesluit genomen door het College of is gemandateerd.

Een uitgebreide toelichting op de onderzoeksfases en onderzoeksmethoden is te vinden op de website van de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (www.sikb.nl, SIKB; 2006).

Tabel 6.1 Samenvatting van de beleidsadviezen per kaartcategorie

Categorie	Soort terrein	Beschrijving van de terreinen	Aard voorgenomen verstering	Onderzoeksstrategie
AMK-terreinen	<u>Archeologische rijksmonumenten</u>	Het gaat om terreinen die wettelijk beschermd zijn. Elke vorm van bodemingrepen (ook archeologisch onderzoek) is vergunningsplichtig en dient door de RCE te worden goedgekeurd.	Elke vorm van verstering is bij wet verboden	In principe behoud ' <i>in situ</i> '. Bij aantoonbaar bewijs van intact laten van archeologische resten kan de minister een vergunning afgeven.
	<u>Terreinen met een bepaalde archeologische waarde (Overige AMK-terreinen)</u>	Van deze terreinen is op basis van vondsten of onderzoek reeds een archeologische waarde vastgesteld.	Oppervlakte kleiner dan 50 m ² of versteringen tot maximaal 30 cm diep	Kleine ingrepen worden acceptabel geacht.
			Oppervlakte gelijk aan of groter dan 50 m ² en versteringen dieper dan 30 cm	Bij bodemingrepen worden de aanwezige archeologische resten bedreigd. Uitgangspunt is behoud ' <i>in situ</i> ' door planinpassing. Indien dit niet mogelijk is, dient archeologisch onderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek of opgraving plaats te vinden.
Gemeentelijke Archeologische Monumenten	<u>Gemeentelijk monument</u>	Op dit moment zijn binnen de gemeente geen Gemeentelijke Archeologische Monumenten aangewezen	Oppervlakte kleiner dan 50 m ² of versteringen tot maximaal 30 cm diep	Kleine ingrepen worden acceptabel geacht.
			Oppervlakte gelijk aan of groter dan 50 m ² en versteringen dieper dan 30 cm	Bij bodemingrepen worden de aanwezige archeologische resten bedreigd. Uitgangspunt is behoud ' <i>in situ</i> ' door planinpassing. Indien dit niet mogelijk is, dient archeologisch onderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek of opgraving plaats te vinden.

Verwachtingszones	<u>Zones met een hoge archeologische verwachting voor late middeleeuwen en nieuwe tijd</u>	Van deze gebieden is op basis van historisch kaartmateriaal of literatuur bekend dat in het verleden bewoning heeft plaatsgevonden. De kans op het aantreffen van archeologische vindplaatsen is dan ook groot.	Oppervlakte kleiner dan 100 m ² of verstoringen tot maximaal 50 cm diep	Kleine ingrepen worden acceptabel geacht.
		Het betreft de historische kernen van Staphorst en Rouveen, inclusief de verlaten bewoningsassen. Daarnaast betreft het ook de locaties van havezaten, molenplaatsen, eendenkooien en dergelijke.	Oppervlakte gelijk aan of groter dan 100 m ² en verstoringen dieper dan 50 cm	De kans is groot dat bij bodemingrepen archeologische resten worden verstoord. Derhalve dient archeologisch onderzoek plaats te vinden. Als eerste stap dient een bureauonderzoek te worden uitgevoerd. Indien vervolgonderzoek noodzakelijk wordt geacht, kan door middel van een verkennend of karterend booronderzoek bepaald worden in hoeverre de ondergrond nog intact is en of er aanwijzingen zijn voor een archeologische vindplaats. In historische kernen ligt een proefsleufonderzoek meer voor de hand.
	<u>Zones met een hoge archeologische verwachting op laat-paleolithicum en mesolithicum (steentijd)</u>	De kans op het aantreffen van archeologische vindplaatsen uit het laat-paleolithicum en mesolithicum (steentijd) is groot op basis van een grote biodiversiteit binnen een zone van 100 m rondom dobbes en pingoruïnes. Dobbes en pingoruïnes hebben tevens een aardkundige waarde (reliëf ontstaan inde ijstijd). De kleiige tot venige vulling van dobbes en pingoruïnes kan daarnaast een archief van klimaat-, vegetatie- en landgebruiksverandering herbergen.	Oppervlakte kleiner dan 50 m ² of verstoringen tot maximaal 40 cm diep	Kleine ingrepen worden acceptabel geacht.
		Het betreft dobbes en pingoruïnes, al dan niet met lage randwal en inclusief een bufferzone van 100 m daaromheen.	Oppervlakte gelijk aan of groter dan 50 m ² en verstoringen dieper dan 40 cm	De kans is groot dat bij bodemingrepen archeologische resten worden verstoord. Derhalve dient archeologisch onderzoek plaats te vinden. Als eerste stap dient een bureauonderzoek te worden uitgevoerd. Indien vervolgonderzoek noodzakelijk wordt geacht, kan door middel van een verkennend of karterend booronderzoek (gericht op steentijdvindplaatsen) bepaald worden in hoeverre de ondergrond nog intact is en of er aanwijzingen zijn voor een archeologische vindplaats. In geval van verstoring van de vulling van de dobbe of pingoruïne wordt geadviseerd <u>een aaneengesloten en tot de bodem doorlopend profiel van de vulling van het diepste deel van de dobbe of pingoruïne met een 6-cm steekguts veilig te stellen voor mogelijk later pollenonderzoek. Deze steekmonsters dienen koel, met folie luchtdicht omwonden en in veldvochtige toestand te worden bewaard (voor advies monsternamen: benader TNO, Alterra, Universiteit Utrecht of archeologisch gecertificeerd bedrijf).</u>

	<u>Zones met een hoge archeologische verwachting op archeologische waarden uit de perioden neolithicum tot middeleeuwen</u>	Deze gebieden waren in het verleden geschikte locaties voor bewoning. De kans op het aantreffen van vindplaatsen is derhalve vrij groot.	Oppervlakte kleiner dan 2500 m ² of verstoringen tot maximaal 40 cm diep	Vindplaatsen in deze gebieden nemen vaak een groot areaal in beslag waardoor ingrepen tot 2500 m ² en tot 40 cm diep acceptabel worden geacht.
		Het betreft relatief hooggelegen locaties langs de Reest, maar ook de rivierduinen in het noordwestelijke deel van de gemeente. Ook de diverse dekzandruggen waren lange tijd geschikt voor bewoning. Hier kunnen dus nederzettingsterreinen en bijbehorende grafvelden of begraafplaatsen verwacht worden.	Oppervlakte gelijk aan of groter dan 2500 m ² en verstoringen gelijk aan of dieper dan 40 cm	De kans is groot dat bij bodemingrepen archeologische resten worden verstoord. Derhalve dient archeologisch onderzoek plaats te vinden. Als eerste stap dient een bureauonderzoek te worden uitgevoerd. Indien vervolgonderzoek noodzakelijk wordt geacht, kan door middel van een verkennend of karterend booronderzoek bepaald worden in hoeverre de ondergrond nog intact is en of er aanwijzingen zijn voor een archeologische vindplaats.
	<u>Zones met een middelhoge archeologische verwachting</u>	De gebieden met een middelhoge archeologische verwachting waren in het verleden minder geschikt voor bewoning of zijn in de loop van de tijd minder geschikt geraakt als gevolg van bijvoorbeeld veengroei.	Oppervlakte kleiner dan 3000 m ² of verstoringen tot maximaal 40 cm diep	Vindplaatsen in deze gebieden nemen vaak een groot areaal in beslag waardoor kleine ingrepen (zowel in diepte als in oppervlakte) acceptabel worden geacht.
		De kans op het aantreffen van intacte vindplaatsen is derhalve matig groot.	Oppervlakte gelijk aan of groter dan 3000 m ² en verstoringen gelijk aan of dieper dan 40 cm	De kans is middelgroot dat bij bodemingrepen archeologische resten worden verstoord. Derhalve dient archeologisch onderzoek plaats te vinden. Als eerste stap dient een bureauonderzoek te worden uitgevoerd. Indien vervolgonderzoek noodzakelijk wordt geacht, kan door middel van een verkennend of karterend booronderzoek bepaald worden in hoeverre de ondergrond nog intact is en of er aanwijzingen zijn voor een archeologische vindplaats.

	<u>Zones met een lage archeologische verwachting:</u>	De kans op het aantreffen van archeologische resten is relatief klein. Om die reden hebben dergelijke gebieden een lage verwachting gekregen.	Oppervlakte kleiner dan 1,5 ha of verstoringen tot 40 cm diep	Vanwege de lage verwachting worden kleine en middelgrote bodemverstoringen tot 1,5 ha acceptabel geacht. Geen onderzoek nodig.
		Door het lage aantal vondsten is erg weinig bekend over het gebruik van deze (natte) gebieden. Toevalsvondsten leveren hier dan ook vaak zeer veel nieuwe informatie op. Deze gebieden waren in het verleden minder aantrekkelijk voor bewoning. Vaak waren ze relatief vochtig of lagen ze relatief laag in het landschap. Toch werden deze gebieden incidenteel wel gebruikt. Zo zijn in de beekdalen diverse sporen als visfuiken, beschoeiingen e.d. te verwachten en zijn in het veengebied losse vondsten te verwachten in de vorm van (vuur)stenen artefacten of verstoorde vuursteenvindplaatsen. Daarnaast zijn ontginningsporen in de vorm van greppels aan te treffen.	Oppervlakte gelijk aan of groter dan 1,5 ha en verstoringen gelijk aan of dieper dan 40 cm	Bij grote ingrepen of ontgravingen is een toets op de lage verwachting vereist. Er dient een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek te worden uitgevoerd om te toetsen of er mogelijk toch kleinere landschapselementen aanwezig met een hogere archeologische verwachting.
Verstoringen	<u>In diverse zones</u>		Afhankelijk van de verwachtingszone, zie aldaar.	Bureauonderzoek en verkennend booronderzoek om de exacte aard, omvang en diepte van de verstoring en de diepte van een eventueel archeologisch niveau vast te stellen. Afhankelijk van verstoring tot onder of boven het archeologische niveau is respectievelijk geen vervolgonderzoek / wel vervolgonderzoek noodzakelijk

7 Aanbevelingen

Over de historische bewoningslinten van zowel Rouveen als Staphorst is nog relatief weinig bekend. In het verleden zijn wel diverse onderzoeken uitgevoerd, waaronder een uitgebreid archief- en cultuurhistorisch onderzoek⁹⁸, maar de exacte ligging, aard en omvang van de individuele huisplaatsen in deze linten is tot op heden vanuit archeologisch onderzoek nog nauwelijks bekend (enkele kerklocaties uitgezonderd). Gravend onderzoek is namelijk nog niet uitgevoerd. Uit een analyse van het AHN kon de vermoedelijke ligging van enkele voormalige bewoningslinten of leidlijken op een aantal locaties worden geïdentificeerd.

De gemeente Staphorst kiest ervoor om aan te sluiten bij de Provinciale Onderzoeksagenda voor Overijssel, waarin het onderzoek van voormalige of nog bestaande oude dorpskernen en bewoningslinten meer aandacht krijgt. Het verdient dan ook aanbeveling de historische bewoningslinten zoveel mogelijk in te passen in nieuwe plannen en ter plaatse te behouden, of bij een dreigende verstoring gericht archeologisch te onderzoeken. Het archeologisch onderzoek kan dan meer uitsluitel geven over de datering, ligging, aard en omvang ervan. Als de exacte aard, omvang en ligging van de huisplaatsen en bewoningslinten bekend is, dan kan de gemeente Staphorst er wellicht ook nog een toeristisch/recreatieve ontsluiting aan koppelen. Te denken valt aan het plaatsen van informatieborden of het creëren van een historische fietsroute.

⁹⁸ Vervloet en Bording, 1985.

Geraadpleegde literatuur en kaarten

- Aa, van der A.J.**, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden 1839-1851.
- AHN**, 2009. Actueel Hoogtebestand Nederland
- Alterra**, 2009. *Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000*. Geraadpleegd via ARCHISII.
- ANWB**, 2004. *Topografische Atlas Overijssel. Schaal 1:25.000*, B. Bennis, Amsterdam.
- Bakker de, H. en J. Schelling**, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Centrum voor Landbouwpublicaties en Landbouw-documentatie, Wageningen, 2e druk, 209p.
- Berendsen, H.J.A.**, 1998, *De vorming van het land*, Van Gorcum, Assen.
- Bergh, S. van der**, 2004. *Verdeeld land. De geschiedenis van de ruilverkaveling in Nederland vanuit een lokaal perspectief, 1890-1985*. Dissertatie
- Boshoven, E.H. & R.M. Lotte**, 2005. *Gemeente Enschede. Archeologische verwachtingskaart*. BAAC-rapport 04.238
- Brouwer, E.W.**, 2008. *Archeologisch bureauonderzoek "inrichtingsplan Olde Maten"*. Arcadis, Apeldoorn
- Deeben, H., E. Drenth, M.F. van Oorsouw, L. Verhart**, 2005. De steentijd van Nederland
- DLO-Staring**, 1994. *Bodemkaart en toelichting op de bodemkaart 1:50.000 blad 21 oost Zwolle*, Wageningen.
- De Wolde, J.** 1980. *Ontginningen en verkavelingen in de gemeente Staphorst*. Publicatie Gemeentebestuur van Staphorst, 77. p.
- De Wolde, J.** 1991. *Het verplaatsen van de dorpen Staphorst en Rouveen*. Niet gepubliceerd beknopt overzicht incl. kaarten. Rouveen, 9 p.
- De Wolde, J.** 2010. *Inspraakreactie betreffende de verplaatsing van de dorpen Staphorst en Rouveen*. In te zien bij gemeente Staphorst of bij BAAC.
- Es, W.A. van & A.D. Verlinde**. 1977. *Overijssel in Roman and Early Medieval Times*. In: Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, jaargang 27, 1977, pp32-42.
- Gerritsen, F., E. Rensink**, 2004. *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief. Een kwestie van onderzoek en monumentenzorg*. Nederlandse archeologische Rapporten 28. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Gevers, A.J., A.J. Mensema**, 2005. *De Havezathen in Salland en hun bewoners*. Uitgeverij Canaletto, Alphen aan den Rijn
- Groenewoudt, B.J., R.M. van Heeringen & G.H. Scheepstra**, 2006. *Het zandeilandenrijk van Overijssel. Bundel verschenen ter gelegenheid van de pensionering van A.D. Verlinde als archeoloog in, voor en van Overijssel*.
- Hazenberg, T., H.J. van Oort en A. Borsboom**, 2007. *Zorgen om (n)iets. Een verkenning naar het toepassen van ondergrenzen ten behoeve van het archeologisch ruimtelijk beleid van de provincie Utrecht*. Hazenberg Archeologie, Leiden

- Kersbergen, R.**, 2006. *Luchtfoto-atlas Overijssel*. Uitgeverij 12 provinciën, Landsmeer
- Lange, J. de** 1854. *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren*. Deventer, 1854.
- Lauwerier, R.C.G.M. en R.M. Lotte**, 2002. *Archeologiebalans 2002*, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Mulder de, E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong**, 2003. *De ondergrond van Nederland*, Wolters-Noordhoff bv, Houten.
- Overijssel**, 2009. Kaart met ontgrondingsvergunningen.
- Oversticht, Het**, 2008. 218 x Overijssel. Van Aadorp tot Zwolle. Kampen.
- Pater, B. de, & B. Schoenmaker**, 2005. *Grote atlas van Nederland 1930-1950*. 2005.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed & Provincie Overijssel**, 2009. *Archeologische Monumentenkaart*
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed**, 2009. Indicatieve kaart van archeologische waarden. IKAW, versie 3.0.
- Schrier, D.M., van der**, 1977. *De verplaatsingen van Staphorst en Rouveen*. In: Bijdragen uit het land van IJssel en Vecht. 1^e bundel IJsselakademie.
- SIKB**, 2006a. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1*. SIKB, Gouda
- SIKB**, 2006b. *Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: karterend booronderzoek*. SIKB, Gouda
- Spek, T.**, 2004, *Het Drentse esdorpenlandschap, een historisch-geografische studie*, proefschrift Wageningen Universiteit, Utrecht.
- Spek, T., F.D. Zeiler en E. Raap**, 1996. *Van Hunnepe tot de zee. De geschiedenis van het Waterschap Salland*, Kampen.
- Stenvert, R. & Chr. Kolman, B. Olde Meierink**, 1998. *Monumenten in Nederland, Overijssel*. Zwolle.
- Stiboka / Rijks Geologische Dienst**, 1977. *Toelichting op de legenda van de geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000*, Wageningen en Haarlem.
- Stiboka**, 1973. Boswachterij Staphorst, Bodemgesteldheid en bodemgeschiktheid. *Bodemkaart 1:10.000*, Wageningen.
- Stiboka**, 1985. De bodemgesteldheid en bodemgeschiktheid van het landinrichtingsgebied "Rouveen", *Bodemkaart 1:10.000*, Wageningen.
- TNO**, 2009. *Top van de Pleistocene ondergrond*. Geraadpleegd via ARCHISII.
- Versfelt, H.J. & M. Schroor**, 2005. *De atlas van Huguenin*. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819-1829. Heveskes uitgeverij, Veendam
- Versfelt, H.J.**, 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*, Heveskes Uitgevers, Groningen.
- Vervloet, J.A.J. & J. Bording**, 1985. *Cultuurhistorisch onderzoek landinrichting Rouveen*. Stiboka-rapport 1679. Stiboka, Wageningen.
- Vissinga, A. & D. Dijk**, 2008. *Staphorst (ov.) – Staphorster Grote Stouwe. Een inventariserend archeologisch veldonderzoek*. Steekproefrapport 2008-01/17
- Wieberdink, G.L.**, 1990. *Historische Atlas Overijssel. Chromotopografische kaart des Rijks 1:25.000*. Uitgeverij Robas producties, Den IJp

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1998. Grote Provincie Atlas 1:25.000, Overijssel. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen, 2 editie.

Websites

www.atlas-cultuurhistorie.nl; Cultuurhistorische atlas provincie Overijssel.

www.sikb.nl; Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Bijlage 1

Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

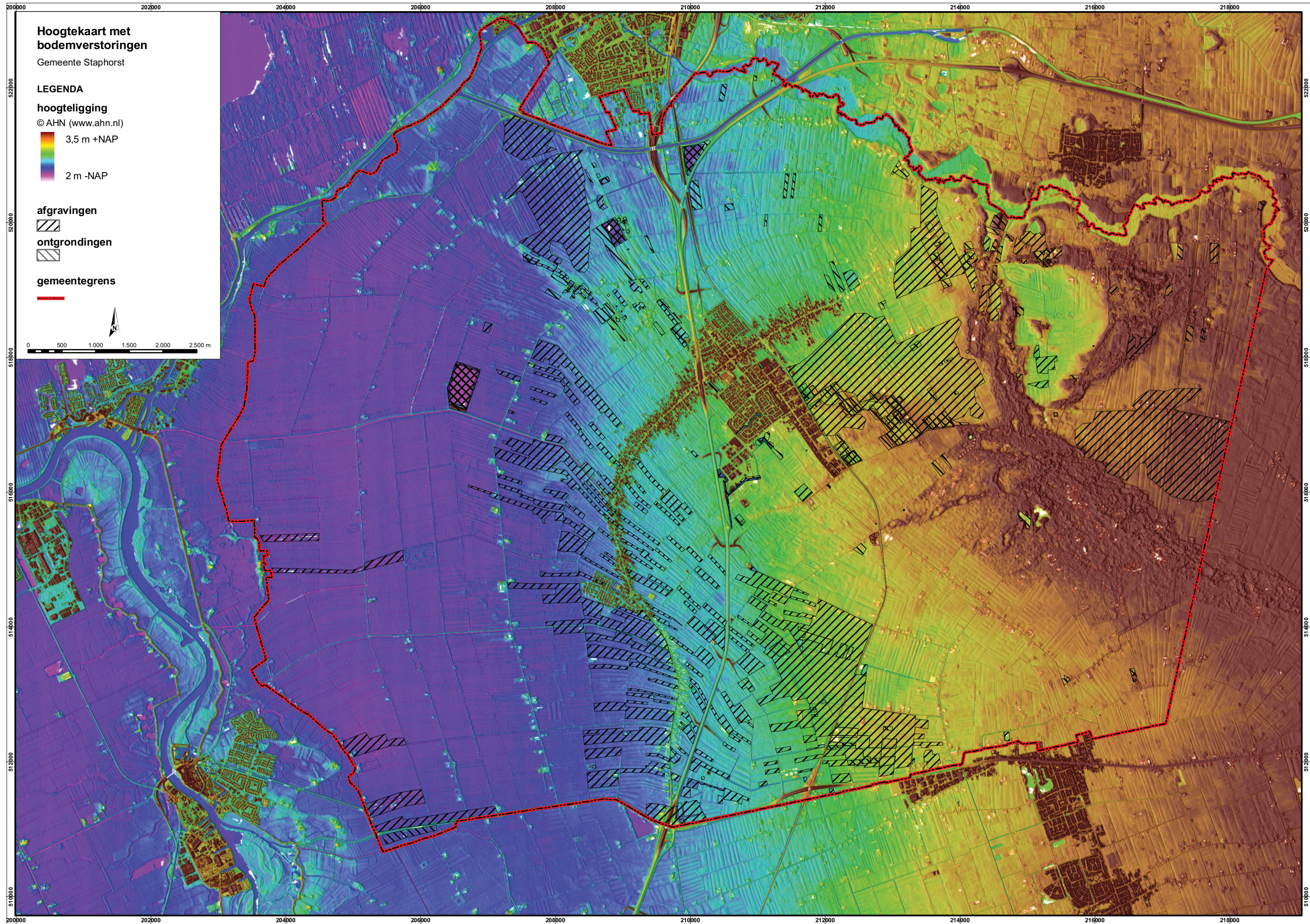
Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie				MIS	Lithostratigrafie								
	Holoceen				1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)								
11.755	Kwartair	Laat	Laat	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye	Formatie van Boxtel					
12.745						Allerød (warm)								
13.675						Vroege Dryas (koud)								
14.025						Bølling (warm)								
15.700					Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Laat-Pleniglaciaal				3				
29.000						Midden-Pleniglaciaal								
50.000						Vroeg-Pleniglaciaal					4			
75.000					Pleistocene	Laat				Weichselien (ijstijd)	Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	5a	5	Formatie van Beegden
												5b		
												5c		
	5d													
115.000	5e													
130.000	Eemien (warme periode)				Eem Formatie	6	Formatie van Drente							
	Saalien (ijstijd)				Formatie van Urk									
370.000	Midden	Midden	Weichselien (ijstijd)	Holsteinien (warme periode)										
410.000				Elsterien (ijstijd)		Formatie van Peelo								
475.000				Cromerien (warme periode)										
850.000	Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien		Formatie van Sterksel									
2.600.000														

Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden	
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd	
-1500	Vb1			Middeleeuwen			
-450	Va			Romeinse tijd			
0		Holoceen	Subboreaal koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk > 1% invloed landbouw (granen)	IJzertijd	
-12	IVa			Bronstijd			
-800	815		Midden	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol	Neolithicum
-2000	2650						
-3755	5000	Vroeg	Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es	Mesolithicum	
-4900	7020						
-5300	8240						
-8800	9000	Laat-Pleistoceen	Preboreaal warmer	I	eerst berk en later den overheersend	Laat-Paleolithicum	
11.755	10.150						
12.745	10.800						
13.675	11.800						
14.025	12.000	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	parklandschap	
15.700	13.000			Allerød	LW II	dennen- en berkenbossen	
		Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)				open parklandschap	
						Vroege Dryas	LW I
		Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)				perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	
						Bølling	
-35.000		Eemien (warme periode)				Midden-Paleolithicum	
		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)			loofbos	
-300.000							

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenbergh (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 2

Hoogtekaart met bodemverstoringen

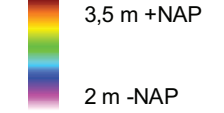
Hoogtekaart met bodemverstoringen

Gemeente Staphorst

LEGENDA

hoogteligging

© AHN (www.ahn.nl)

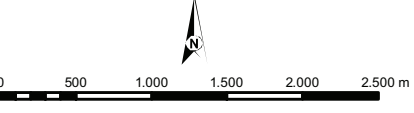
afgravingen

ontgrondingen

gemeentegrens

Bijlage 3

Verklarende woordenlijst

Begrippenlijst

Archeologische Monumentenkaart (AMK) Kaart waarop door de RACM terreinen zijn aangegeven waarvoor is vastgesteld dat ze een middelhoge, hoge of zeer hoge waarde hebben. Een aantal daarvan is aangemerkt als beschermd rijksmonument

Archeoregio Relatief groot gebied waarbinnen zowel in de wordingsgeschiedenis als in ruimtelijke zin een zeker verband bestaat tussen archeologie en landschap. In Nederland zijn dertien archeoregio's gedefinieerd die het geografisch kader vormen voor het onderzoek van het bodemarchief

ARCHIS ARChEologisch Informatie Systeem. Het huidige, landelijke archeologische informatiesysteem dat door de RACM wordt beheerd. ARCHIS ontsluit het CMA en het CAA Centraal Informatiesysteem).

Artefacten Alle door de mens gemaakte of gebruikte voorwerpen.

archeologische verwachting Het vermoeden over het voorkomen van (de aard, omvang en kwaliteit van) archeologische waarden in het onderzoeksgebied (verwachtingskaart, gespecificeerd verwachtingsmodel).

archeologische verwachtingskaart Een kaart waarop in vlakken staat aangegeven waar archeologische vindplaatsen kunnen worden verwacht. De kaart is het resultaat van een systematische analyse van relevante gegevens. De analyse is statistisch onderbouwd en wordt uitgevoerd met een GIS.

archeologische waarde Vindplaats of vondst met een oudheidkundige waarde. Het betreft hier met name archeologische relictten in hun oorspronkelijke ruimtelijke context. Zowel grote complexen/structuren zoals nederzettingsterreinen, als afzonderlijke vondsten kunnen met deze term worden aangeduid (waardering, aard, archeologische waarde).

Archeoregio Relatief groot gebied waarbinnen zowel in de wordingsgeschiedenis als in ruimtelijke zin een zeker verband bestaat tussen archeologie en landschap. In Nederland zijn dertien archeoregio's gedefinieerd die het geografisch kader vormen voor het onderzoek van het bodemarchief (Lauwerier & Groenewoudt 1996).

Bonnekaart Chromo-topografische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden op de schaal van 1:25000. Oorspronkelijk vervaardigd van eind 19e tot begin 20e eeuw.

BP Before Present, gebruikt voor ouderdomsbepalingen op grond van het meten van de hoeveelheid radio-actieve koolstof in organisch materiaal (de C14- of 14C-methode) worden gewoonlijk opgegeven in jaren voor heden (=1950); jaarringen-onderzoek heeft vastgesteld dat deze dateringen af kunnen wijken van de werkelijke ouderdom.

Dekzand Fijnzandige afzettingen die onder koude omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden uit de laatste ijstijd vormen in grote delen van Nederland een 'dek'

Dryas stadiaal Laatste gedeelte van het Pleistoceen (Laat Glaciaal), ca. 13.500 tot 8.000 voor Chr.; het Dryas stadiaal wordt onderverdeeld in het Vroegste Dryas (13.500-13.000 voor Chr.), het Bølling interstadiaal (13.000-12.000 voor Chr.), de Vroege Dryas (12.000-11.000 voor Chr.), het Allerød interstadiaal (10.800-9.000 voor Chr.) en de Late Dryas (9.000-8.000 voor Chr.).

Enkeerdgronden Dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd.

Esdek Oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten gevolge van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht. In geval van een es is de opgebrachte laag ten minste 50 cm dik. De term es is gangbaar in Noord- en Oost-Nederland. In Midden-Nederland wordt gesproken van enk of eng en in Zuid-Nederland van akker of veld.

Geröllkeule ronde tot ovale stenen werktuigen met een centraal geboord gat. Mogelijk dienden deze als klopsteen

Grondwatertrap Traject tussen de gemiddeld hoogste en de gemiddeld laagste grondwaterstand.

Holoceen jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste ijstijd: ca. 8800 jaar v. Chr. tot heden).

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden is een door de RACM geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische

verschijnselen in de bodem. Hij is gebaseerd op een GIS-analyse met een beperkt aantal variabelen en op expert-judgement (potentiekaart, bureauonderzoek).

Klokbeker Aardewerksoort uit de periode Laat Neolithicum B (2400-1900 voor Chr.) gekenmerkt door een rijke versiering, meestal met spatelindrukken.

Kringgreppel Cirkelvormige greppel rond een grafmonument, veelal daterend uit de Late Bronstijd en Vroege IJzertijd.

Michelsbergcultuur Cultuurperiode in het Midden Neolithicum (4200-3600 voor Chr.), gekenmerkt door het voorkomen van aardewerkvormen zoals tulpbekers en vuurstenen bladspitsen. Komt in Nederland voor ten zuiden van de grote rivieren.

Microliet Een in het Mesolithicum vervaardigd artefact van kleine afmetingen.

Oeverwal Langgerekte rug langs een rivier of kreek, ontstaan doordat bij het buiten de oevers treden van de stroom het grovere materiaal het eerst bezinkt.

Pleistoceen Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud. Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 v. Chr.).

Pleniglaciaal Koudste periode van de laatste ijstijd, het Weichselien, ca. 20.000-13.000 jaar geleden.

Podzol Bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). Het proces van het uitloggen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van amorfe humus en ijzer wordt podzolering genoemd

Potstal Uitgediepte veestal.

Preboreaal Tijdvak, eerste periode van het Holoceen, (datering circa 9000-6800 voor Chr.). Vormt samen met het Boreaal het Vroeg-Holoceen

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Voorheen Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschappen en Monumentenzorg (fusie van voormalige ROB en RdMZ)

Rosmolen Door een paard aangedreven molen

Schans Aarden vestingwerk, bestaande uit een vier- of meerhoekig omwalde en omgracht terrein.

Stroomruggen Niet meer functionerende, dichtgeslibde rivierloop met bijbehorende oeverwallen welke als geheel door differentiële klink als een rug zichtbaar is.

Twaalfjarig bestand Bestandsperiode tijdens de Tachtjarige Oorlog (1609-1621).

Vaaggronden Minerale gronden zonder duidelijke podzol-B-horizont, zonder briklaag en zonder minerale eerdlaag.

Weichselien Geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden.

Weteringen Gegraven water, groter dan een sloot.

Wiel Kolkgat dat tijdens een dijkdoorbraak door het zich naar binnen stortende water wordt uitgeschuurd in het land achter de dijk.

Bijlage 4

Catalogus

- a. catalogus waarnemingen
- b. catalogus onderzoeksmeldingen

BIJLAGE 4a WAARNEMINGEN

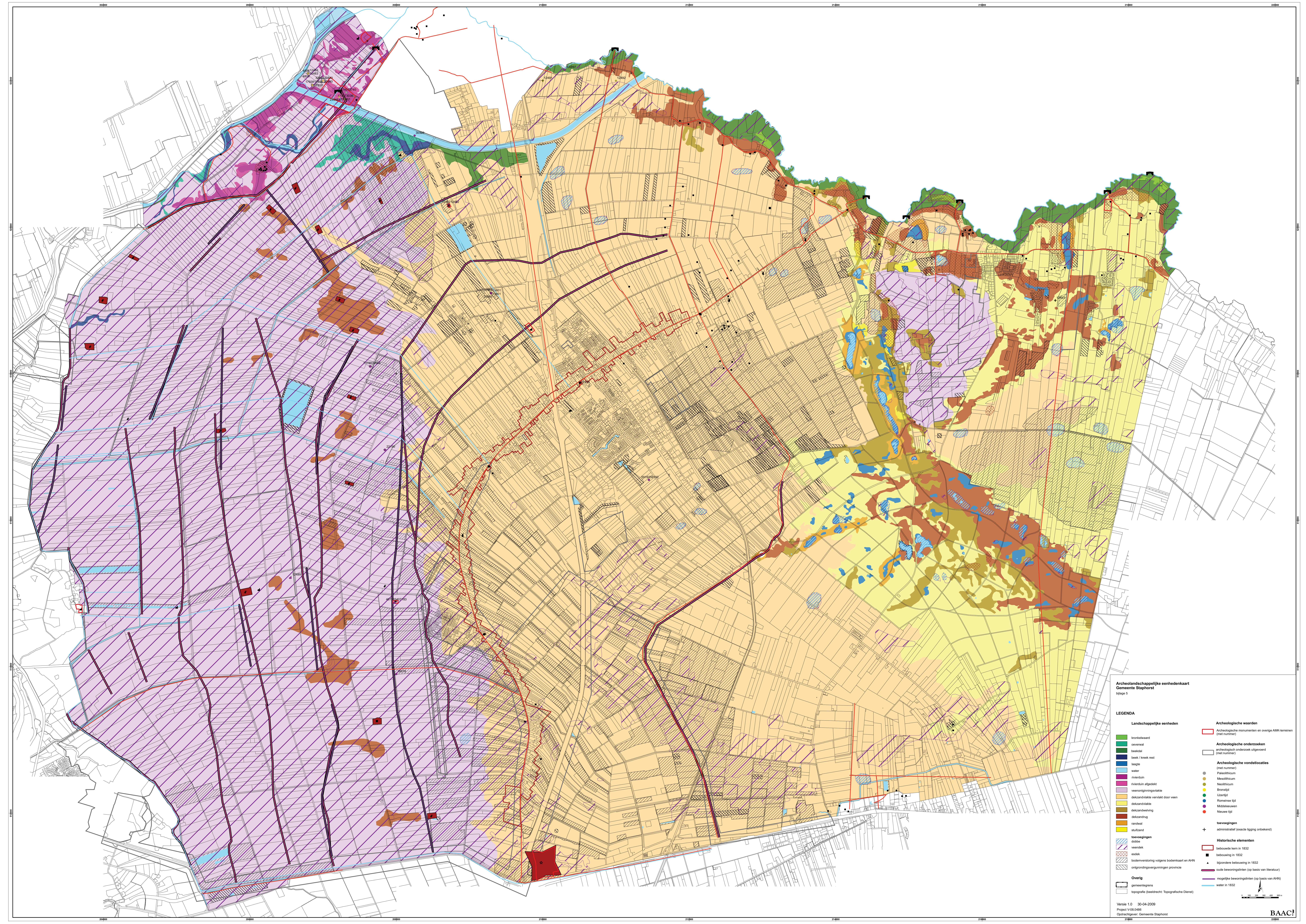
WNG_NR	X_COORD	Y_COORD	Administratief	COMPLEX	BEGIN_PER	BEGIN_JAAR	EIND_PER	EIND_JAAR
3036	207300	521750		nederzetting	MESO	-8800	NEO	-2000
4808	206800	522100		onbekend	NEOLB	-2450	BRONS	-800
12482	208720	520300		kerkhof	LMEA	1050	NTA	1650
12483	206800	522100		nederzetting	MESO	-8800	NEO	-2000
12484	206800	522100		onbekend	LME	1050	LME	1500
12489	206560	515220		onbekend	LMEB	1250	LMEB	1500
12490	208000	518000	1000	onbekend	XXX		XXX	
12491	210000	522000	1000	onbekend	BRONSM	-1800	BRONSM	-1100
12492	211000	522000		onbekend	NEOLA	-2850	NEOLA	-2450
12493	217000	519000	1000	onbekend	NEOM	-4200	NEOL	-2000
12494	210510	517850		onbekend	NTA	1500	NTA	1650
13740	207320	521840		onbekend	LME	1050	NTA	1650
13740	207320	521840		onbekend	PALEO	-300000	IJZ	-12
13788	207650	518100		nederzetting	LME	1050	LME	1500
13801	209300	519100		smederij	LMEB	1250	NTA	1650
17937	207300	521750		nederzetting	MESO	-8800	MESO	-4900
17938	206860	521940		nederzetting	MESO	-8800	MESO	-4900
17938	206860	521940		nederzetting	NEOLA	-2850	BRONSM	-1100
18678	208000	513900		onbekend	LMEB	1250	LMEB	1500
22190	207850	516960		nederzetting	LMEB	1250	LMEB	1500
30399	208250	521250		onbekend	LME	1050	LME	1500
32654	207650	518100		nederzetting	LMEB	1250	LMEB	1500
32840	207000	522000		onbekend	MESO	-8800	BRONS	-800
33985	209300	519100		nederzetting	LME	1050	NTA	1650
59192	211450	516550		onbekend	LME	1050	NT	2008
239451	207220	521780		onbekend	MESO	-8800	MESO	-4900
239451	207220	521780		onbekend	NEOM	-4200	NEOL	-2000
300097	210300	522150		onbekend	XME	450	XME	1500
407183	207980	514880		kerk	VME	450	NTC	2008

BIJLAGE 4b OVERZICHT ONDERZOEKSMELDINGEN (PEILDATUM 01-01-2009)

OMG_NR	OZK_ID	X_COORD	Y_COORD	TOPONIEM	PLAATS	GEMEENTE	OZK_TYPE	DATUM_AANV	MOTIEF	UITVOERDER	RAPPORT-ID	S_ADVIES
1192	0	207000	522000	OLDE STAPHORST	Staphorst	Staphorst	onbekend	01-12-1995	OGW	Onbekend		onbekend
3117	330	208184	521777		Meppel	Meppel	booronderzoek	01-07-2000	OGW	RAAP	RAAP-rapport 606	onbekend
9882	5839	210334	518395	De Berghorst	Staphorst	Staphorst	booronderzoek	11-05-2005	BWD	ADC ArcheoProjecten	ADC-rapport 277	geen vervolgonderzoek noodzakelijk
11151	11151	215843	519547		IJhorst	Staphorst	booronderzoek	01-03-2001	OGW	BAAC	BAAC-rapport 01.014	vervolgonderzoek d.m.v. proefsleuven
13145	6114	215568	518141	Plangebied "IJhorst"	IJhorst	Staphorst	bureauonderzoek	01-06-2005	OGW	Synthegra BV	Rapport 175128	geen vervolgonderzoek noodzakelijk
13146	6116	215413	517508	Plangebied "IJhorst"	IJhorst	Staphorst	bureauonderzoek	01-06-2005	OGW	Synthegra BV	Rapport 175128	geen vervolgonderzoek noodzakelijk
14856	12535	210811	515718		Onbekend	Staphorst	booronderzoek	29-11-2005	BWD	RAAP	RAAP-notitie 257	geen vervolgonderzoek noodzakelijk
19115	0	204081	512341	Om de Weede	Hasselt	Zwartewaterland	proefsleufonderzoek	18-09-2006	BWD	Gemeente Zwolle		onbekend
20593	16689	217237	519003		Onbekend	Staphorst	booronderzoek	15-01-2007	OGW	De Steekproef	rapport 2007.01.11A	geen vervolgonderzoek noodzakelijk
20594	16692	215827	518960	De Vledders	IJhorst	Staphorst	booronderzoek	15-01-2007	OGW	De Steekproef	rapport 2007.01.11B	geen vervolgonderzoek noodzakelijk
21034	16666	203674	514801	Zwarte Watersklooster ; Mont St. Maria	Zwartsluis	Zwartewaterland	proefsleufonderzoek	08-03-2005	WOZ	ADC ArcheoProjecten		onbekend
22027	18116	211711	517698	Oosterparallelweg	Staphorst	Staphorst	booronderzoek	23-04-2007	BWD	BAAC	BAAC-rapport V-07.0118	Vervolgonderzoek in de vorm van waarderend booronderzoek
24989	0	203474	518607	Restbestek Rouveen	Rouveen	Zwartewaterland	bureauonderzoek	16-10-2007	OGW	Arcadis		geen vervolgonderzoek noodzakelijk
24990	0	209100	513152	restbestek Rouveen2	Rouveen	Staphorst	bureauonderzoek	16-10-2007	OGW	Arcadis		vervolgonderzoek in de vorm van verkennend booronderzoek
25444	0	209751	517133	Oude Rijksweg	Staphorst	Staphorst	bureauonderzoek	14-10-2007	BWD	Grontmij		onbekend
25588	0	208475	513979	Restbestek Rouveen	Rouveen	Staphorst	booronderzoek	23-11-2007	OGW	Arcadis		geen vervolgonderzoek noodzakelijk
25590	0	208988	514067	Restbestek Rouveen	Rouveen	Staphorst	booronderzoek	23-11-2007	OGW	Arcadis		geen vervolgonderzoek noodzakelijk
26579	22656	207430	521790	Grote Stouwe (De Garste)	Staphorst	Staphorst	booronderzoek	30-01-2008	BWD	De Steekproef	rapport 2008-01/17	geen vervolgonderzoek noodzakelijk
27606	20809	211860	517581		Onbekend	Staphorst	booronderzoek	11-03-2008	BWD	BAAC	BAAC-rapport V-08.0065	Vervolgonderzoek in de vorm van waarderend proefsleuvenonderzoek voor twee gebieden.
31178	0	204634	515637	Oldematen	Staphorst	Staphorst	bureauonderzoek	23-09-2008	OGW	Arcadis		vervolgonderzoek bij ingrepen in bepaalde zones

Bijlage 5

Archeolandschappelijke eenhedenkaart

Archeolandschappelijke eenhedenkaart
 Gemeente Staphorst
 bijlage 5

LEGENDA

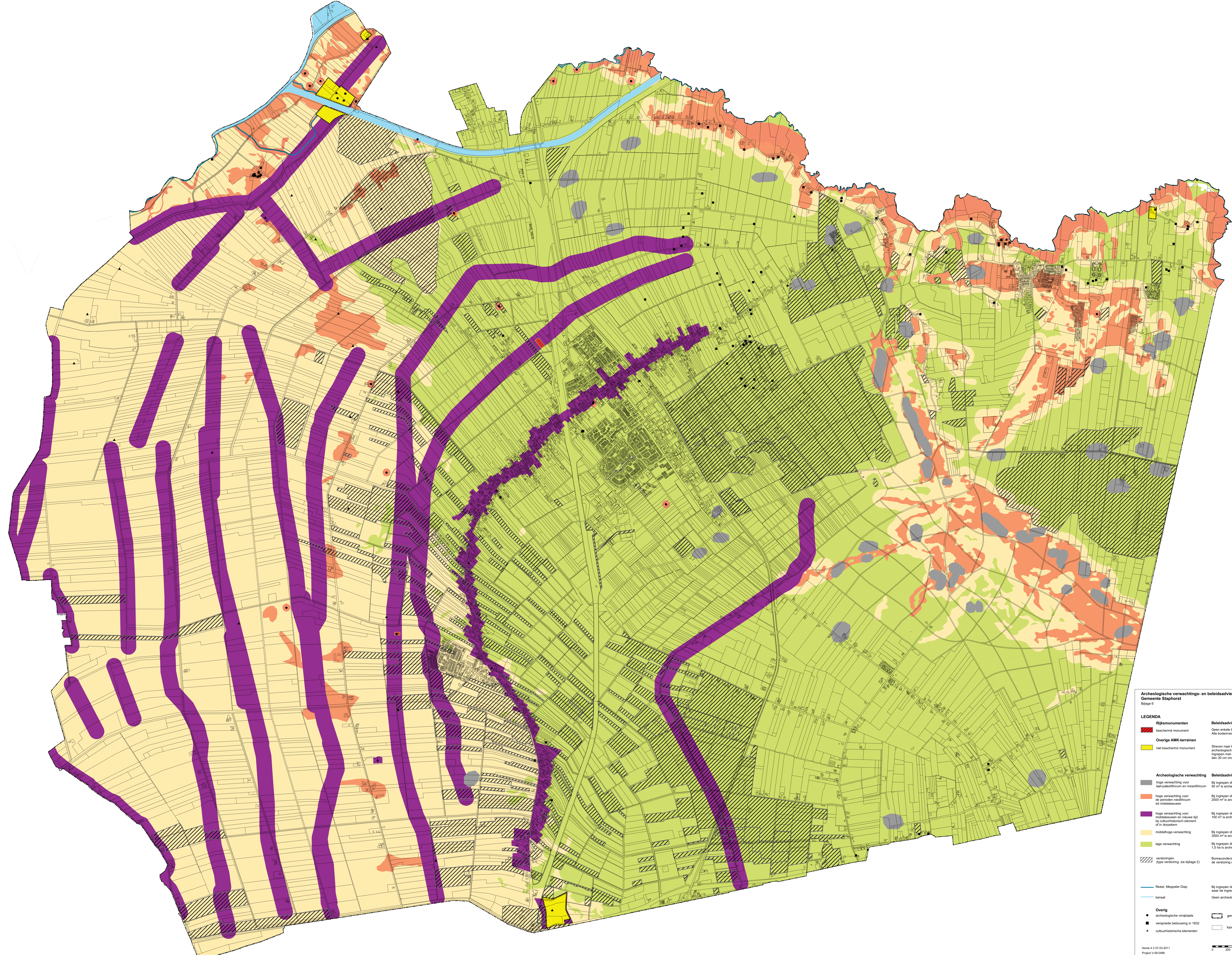
Landschappelijke eenheden	Archeologische waarden
bronkleeftijd overval beekdijk beek / kreek rest laagte water rivierdun rivierdun afgedekt veenontginningsvlek dekzandvlakte vanaf door veen dekzandvlakte dekzandwelling dekzandrug randwal stuifzand	Archeologische monumenten en overige AMK-terreinen (met nummer)
toevoegingen doboe verplek oede bodemversterking volgens bodemkaart en AHN ontgrondingsvergunning provincie	Archeologische onderzoeken archeologisch onderzoek uitgevoerd (met nummer) Archeologische vondstlocaties (met nummer) Paleolithicum Mesolithicum Neolithicum Bronstijd IJzertijd Romeinse tijd Middeleeuwen Nieuwe tijd
Overig gemeentegrens topografie (beeldrecht: Topografische Dienst)	toevoegingen administratief (exacte ligging onbekend) Historische elementen bebouwde kern in 1832 bebouwing in 1832 bijzondere bebouwing in 1832 oude bewoningsteden (op basis van literatuur) mogelijke bewoningsteden (op basis van AHN) water in 1832

Versie 1.0 30-04-2009
 Project 1418.0406
 Opdrachtgever: Gemeente Staphorst

BAAC

Bijlage 6

Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart

Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart
 Gemeente Staphorst
 Bijlage 1

LEGENDA

Rijksmonumenten beschermde monument	Beleidsadvies Geen enkele bodemverstorende activiteiten toegestaan. Behoud in situ is uitgangspunt. Alle bodemverstorende activiteiten zijn vergunningplichtig (aanvraag bij RCE).
Overige AMK-terreinen met beschermd monument	Sterven naar behoud in situ. Indien niet mogelijk, dan dient archeologisch onderzoek plaats te vinden. Ingroeven met een oppervlakte kleiner dan 50 m² of onderper dan 30 cm onder maaiveld zijn vrijgesteld van onderzoek.
Archeologische verwachting hoge verwachting voor laat-paleolithicum en mesolithicum hoge verwachting voor de prehistorie (nederlands) tot middeleeuwen hoge verwachting voor middeleeuwen en nieuwe tijd tot cultuurhistorisch element of in dorpskern middeelhoge verwachting lage verwachting	Beleidsadvies Bij ingroeven dieper dan 40 cm en met een oppervlakte van minimaal 50 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk. Bij ingroeven dieper dan 40 cm en met een oppervlakte van minimaal 2500 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk. Bij ingroeven dieper dan 50 cm en met een oppervlakte van minimaal 3000 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk. Bij ingroeven dieper dan 40 cm en met een oppervlakte van minimaal 150 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk. Bij ingroeven dieper dan 40 cm en met een oppervlakte van minimaal 1,5 ha is archeologisch onderzoek noodzakelijk.
verstorings- type verstorings- zie bijlage 2)	Bureauonderzoek en verkennend booronderzoek om de aard en diepte van de verstorings- en de diepte van het archeologische niveau vast te stellen.
Rivier, Meppeler Diep kanal	Bij ingroeven dieper dan 40 cm geldt het beleidsadvies van de oeverzijde waar de ingreep plaats vindt. Geen archeologisch onderzoek noodzakelijk.
Overig archeologische vindplaats verspreide bebouwing in 1832 cultuurhistorische elementen	gemeentegrens topografie (beeldrecht: Topografische Dienst)

Versie 4.3 07-03-2011
 Project V-08-0488
 Opdrachtgever: Gemeente Staphorst

0 200 400 600 800 1.000 m
BAAC